BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
1 B
24

-1-B-24

SEBAST. FOXII MORZILLI, HISPALENSIS, DE REGNI, REGISQVÆ INSTITVTIONE LIBRI TRES.

Ad Illuſtriſsimum Principem D. Ioannem Cerdam, Metimnæ Cœli Ducem.

ANTVERPIÆ.
Apud Ioannem Latium,

M.D.LXVI.

BIBL. DOM. PROF. ROM.
IHS

Sebaſtiani Foxij Mor-
ZILLI HISPALENSIS,
de Regni, Regiſq́; Inſtitutione ad Illuſtriſsimum principé D. Ioanné Cerdam, Metimnæ Cœli Ducem, & Marchionem Cogolludi. Lib. *III.*

LIbros de Regni, Regiſque Inſtitutione in lucé editur', Prı́ceps Illuſtriſsime, tres me potiſſimũ cauſæ, cur eos tibi inſcriberé, impulerũt: prima ꝙ diſputatur' de Regno, Regeq́;, hæc Principibus viris, quorũ autoritate pleraq; aut fiãt, aut fieri certè in rep. debeat, offerenda, quæ ſcripſerim, iudicaui: tibi præſertim, cui ea res cordi maximè ſit, nõ ſolũ ꝓpter egregiá virtuté animi tui, & ſtudiũ publicæ vtilitatis eximiũ, ſed etiá,

quòd Caſtellę Regibus ſis auito pro•
pinquitatis vinculo cōiunctiſsimus:
Secunda,ꝙ ea, quę ad Regis, Reique
publicæ temperationem ſpectent,
à nullo meliùs, quàm abs te, cognoſ
ci poſſe videam, qui magno iudicio,
ingeniique acumine ſis in rebus ge•
rendis verſatus: Tertia, quod nemo
ferè hoc tempore vir princeps in au-
la (quæ neſcio quo malo fato plerun
que ignorantiā, neglectis bonis arti•
bus, profitetur) præter te vnum aut
literis, aut earundem ſtudioſis, aut
doctis denique faueat. Quæ oīa cū
vno in te cōiuncta eſſe animaduer-
terim, iure optimo haſce tibi lucu•
brationes meas duxi dicādas: quan-
doquidē & perſonæ, dignitatiſque
tuæ id conditio, & officij mei ratio
videtur poſtulare. Horum autem li-
brorum, vt ſummā ob oculos quaſi
aditu in operis ipſo demonſtrem, ra-
tio

tio,& inſtitutum illud eſt:quòd ſicu ti eſt à Platone,Cicerone, Xenophõ te,ſummisque viris aliis obſeruatũ, quò meliùs res collatis vtrinque ſen tentiis exponeretur, diſputationem vniuerſam ſermonibus trium perſõ narum complexus ſum, ſumpta oc caſione ex proximo hoc Philippi re gis (quem huc vſque ſecutus es ipſe ex Hiſpania) in Britanniam aduẽtu. Quo quidẽ in opere ita tres illæ perſonæ à me inducuntur, vt omnem de Regno ſententiam Aurelius, qui illud Reip. fingitur anteponere, exponat:cõtraria argumẽta,vt ea de re in vtranque partẽ commodius diſſeratur, Antoni⁹ Reip. acerrimus prò pugnator obiiciat, diſputandi verò occaſionẽ Lucius vtrique præbeat. Tota porro de Regno ſententia ab Aurelio ſic explicatur, vt quoniam optimum quendam Regẽ non qua

Inſtitutum,& ordo horum librorum.

 lem

lé philoſophi veteres in angulis ſcho
larũper otiũ depinxêre, ſed qué no
ſtra deſiderét tépora, & regni rectè
inſtituti formã exquirim':ei' diſpu
tatio vniuerſa iã inde à fonte repeta
tur, hoc eſt, doceatur in primis, hu-
mano generi adminiſtrationé aliq̃
ſiue regni, ſiue Reip. neceſſariã fuiſ-
ſe:tũ omniũ regnorũ origo, cauſæq;
referãtur: deinde, propoſito Regno
veluti genere, ac formis eius oĩbus
rex quidã iuſtiſsim' ipſis ab incuna
bulis inſtituatur, nõ ſolùm vitę mo
rib', ac virtutib' ad excolẽdum ipſi'
animum aptis, ſed artib' etiã, rebuſ
q́ue corpori neceſſarijs. Inſtituto au
té hoc modo Regno, Regeq́ue ipſo
(vtriusq; enim officia pmiſcẽtur, ne
ſæpi' inculcẽtur repetitiõe iterata)
& eodé per oés virtutis gradus ad
culmé perducto, ſtatim ab eo diſcri
mé tyrãni oſtéditur, hui' & genere,
&

& formis, & cauſis, & ipſa imagine, vt eſt in deſcriptione Regis factum, propoſitis. Diſputationē hãc omnę tres vtiliſsimæ, ac iucūdiſsimæ clau dūt quæſtiones (quæ quãquam ini tiò ponendæ fuiſſe videãtur, ad fi- nē tamē reiectæ ſunt, quod niſi rex is, quem quæreremus, deſcriptus eſ ſet, haud illæ commodê explicarē- tur). Prima eſt, an regnū reip. formis omnibus, quibuſcū, confertur, an- teponendū ſit: ſecūda num regem naſci vtilius videatur, an eligi ex ciuiū optimorū numero: tertia, an eundē regē à nobis deſcriptū poten tia cæteriſq; oībus, vel vicinis ſaltē ſi fieri poſsit, excellere ſit commo- dius. Hæc omnia ſic diſſeruntur, vt cōſtituto Philippo Rege, quem ego vnū ex præſtãtiſsimis, quos vidit vn quã Hiſpania, iudico, tanquã Idæa principis optimi, inquiratur, quo pa

Et Regnum aliquod ; Réxve inſti-
tuatur, non vt antiquorum plerique (nam hac de re multi ſcripſêre ea, quę nec mente aſſequi liceat, vt ſunt à communi vſu remota, nec his tē-poribus congruant) ſed vt noſtra ætas, noſtraque patria, in cuius vtilitatem ſtudia, conatuſque noſtros referimus, poſcat. Tu interim Princeps humaniſsime, diſputationem noſtram illorum ore, qui eandem habeant, non meo, vt in aliis feci libris, prolatam audies. Quam eo quæſo animo, benignitate, ſtudioq; amplectere, quo bonis omnibus fa-
ues, Remque publicam no-
ſtram virtute, dignitateque
auctam cupis. Sed ipſi
tres illi ſermonem
iam aggredi-
antur.

ANT. *Interfuiſti ne Aureli apparatui, ac pōpæ illi auguſtiſſimæ, qua princeps Hiſpaniarū Philippus ſumma cum omnium gratulatione, atque gaudio, nuper eſt in Britanniæ regnum acceptus, an falſò te dicūt eò viſendi eius ſpectaculi cauſa veniſſe?* AVR. *Interfui verò, ac libenter. Nam longê quidem plura, quàm ipſe cogitaram, dignioraq omni æſtimationæ vidi.* ANT. *Eorum igitur aliquid obſecro Aureli, ſi otium eſt tibi, narra: dequé eo rege quid tum ſenſeris, dicito. Nam illorum, qui huc inde rediêre, plerique vel falſa nobis referunt, vel pauca non nulla, & vulgaria.* AVR. *Næ tu a me longam, atque difficilem narrationem poſtulas, & eam, quam ab otioſo aliquo, & harum rerum auido homine poſſis commodius audire? Sed tamen ne amici officium vel hac in parte deſideres, breuiter quid in ea pompa præcipuum, ſpectatuq́; digniſſimum*

Dialogi. occaſio.

 ſimum

ſimũ fuerit, hoc eſt, de rege ipſo quid iudicarim referã: reliqua nec otiũ eſt nunc narrare, & ab alijs cognoſces facilius. ANT. *Cædo igitur quidquid libeat, quãdò auidis expectatiõe nouorũ, nobis quiduis iucundum eſſe poßit.* AVR. *Ego verò Antoni tametſi narrare multa, quæ ſoleant in admirationem homines ducere, dignaq́; videri, quæ ſtudioſe ſpectentur, poſſem: nihil tamen ipſo illo rege Philippo tota in ea pompa præſtantius viſus ſum mihi cernere: adeo in eo ſplendor, & amplitudo pluſquam regia elucebat, vt reliquo apparatu, qui quidem erat lectißimus, neglecto, ad ſui conſpectum omnium oculos facilè conuerteret. Nam cum primum idem fœlici nauigatione ex Hiſpania profectus, breui in Britãniam appulit, atque humanißimè à cunctis eius prouinciæ proceribus eſt acceptus, ac demum Mariæ reginæ, quam abſens vxorem de more duxerat, coniunctus: omiſ-*

ſis

ſis omnibus, quæ ad iucunditatem alios,
et relaxationem laborioſæ nauigationis
inuitare ſoleant: continuò cœpit exem-
plo ſuo religionem illam, quam inſtaura
turus venerat, præ ſe ferre, templa om-
nia adeundo, ſacra frequentando, pios,
probosq́ue homines fouendo, laudando,
confirmando, reliqua demum efficien-
do, quæ ad pietatem vel maximè ſtabili
endam pertinerent. His ita excellenti,
ac diuino prorſus conſilio effectis, conſti-
tutisque rebus alijs ad tranquillitatem,
commodaq́ue illius reipub. quæ paulò an
te ab impijs, & ſeditioſis hominibus fu-
erat vaſtata, ſpectantibus, ſtatim ſe ad
priſtinam religionem reuocandam, fo-
uendosq́ue homines eos, qui eandem con-
ſtanti animo ſemper retinuerant, cùm
ea vna de cauſa oppreſſi iacuiſſent, con-
tulit, vt rex pius, & iuſtus, itaque mira
ri profectò ſatis non queo, dū huius prin
cipis vitam, actusq́ consídero, hac in ex-
peditione

peditione præſertim, non iam humanos conatus, conſiliáue, quæ certe nulla fuiſſe hîc videntur, adeô magna eſt, & inuſitata, ſed Dei cuncta adminiſtrantis prouidentia: qui quod nemo vnquam putarat, ac ne cogitarat quidem perſecerit. Extinctum enim veneno eſſe iuuenem regem ab eius tutoribus regni occupādi ſtudio: indéque accidiſſe præter eorum ſpem, atque opinionem, vt vera Regni hæres Maria in eam poſſeſsionem, è quā tyrannidis vi fuerat deturbata, reſtitueretur, & eandem, repugnāte etiam ſeditioſorum hominum turba, & oppreſſa conſilio, atque armis, paterno regno potitam: tum in imperij ſocietatem ac matrimonium, inuitis, ac tumultuantibus improborum pleriſque, ab illa principem eum, qui cunctos Europæ reges pietate, iuſtitia, clementia, humanitate, potentiáque ſuperaret, aſcitum, imperiumq́ue ex voto adeptum: certe maius eſt non opinio-

pinio-

pinione ſolum, ſed etiam conſilijs, viribusque humani ingenij Quæ omnia cum optimo huic videam regi accidiſſe, quaſi diuino alicui viro, & è cœlo huc demiſſo: equidem eo magis illum admiror, quò plura veri Regis in ipſo ſigna cerno. quæ vberrimam ſanè illius hiſtoriæ ſcriptoribus ad dicendum præbere copiam poterunt. Magna eſt enim non modò hiſtorici, ſed ipſius quoque hiſtoriæ fœlicitas in eiuſmodi incidere argumentum, quod omnes ad laudem, imitationemq́ poſſit inuitare. Cum tantam itaque in hoc vno rege vitæ præſtantiam virtutumq́ omnium ſpecimen animaduertã, rarum profectò, atque excellentem quendam principem eum ipſum eſſe arbitror, vt quoties regem aliquem omnibus numeris quæram perfectum, in illum tanquam in formam abſolutiſſimam, & quaſi Idæã cogitatione mentis adumbratam animum conuertam. ANT. *Mirificè quidem tu mihi*

mihi Aureli laudaſſe videris id, quod nemo æque, ac tu laudet: eóque magis, quòd cum cæteri omnes in eo principe multa commendatione digna prædicent, à te omnes in ipſa commendationis forma vincantur. Adeo enim ipſum extollis, dum velut Idæam regis proponis, vt non verearis conſtanter id aſſerere, quod cogitatione plerique, non re ipſa eſſe arbitrentur. Magna res eſt, mihi crede, atque rara, numeros omnes eius, quem docti, prudentesq́; viri deſcribant, regis in vno quoquam poſſe inueniri: idq́; mihi ſanè optatum potius, quã omnibus ſeculis vſquam inuentũ videtur: cùm ſi verum eſſet id, quod tu ſentis, alia eſſe reip. forma, alia ciuium, atque aliarum rerũ ſpecies alia, quàm nunc ſit, deberet. AVR. *Ecquidnam aliud obſecro Antoni requiris? nũ aliquã nobis reip. Platonicæ, aut Athenienſis: quarũ hæc vel ab ipſis Athenienſiũ optimis ciuibus vituperatur maximè,*

Regni, atque regũ vituperatio.

ximè, illa per ſe ſatis vituperabilis eſt, vis inducere? ANT. *Ego vero nihil iſtorum. Sed miror profectò in tãta cùm omnium ætatum, tum huius noſtræ principij corruptione, laudare te quidq̃ poſſe, quanq̃ hũc quidem veſtrũ regem laudo, noſtroq́ gratulor ſæculo: cum illorũ plerique hoc tempore reges nomine tãtum, re aũt ipſa tyranni ſint. Qui enim Siciliæ tyranni grauiores, infeſtioresq́ue publicæ commoditati vnquam fuère, quàm ſuis illi populis ſunt? At qui eò ſanè illis hi deteriores exiſtũt, quod illi ijdem, vt ſoli dominarentur nec amicos, nec cõſanguineos, aut filios imperare ſimul, dum viuerent, permittebant: hi autem, tot alunt reipub. ſuæ tyrannos, quot familiares, & amicitia ſibi coniunctos habent. Horum enim conſilio pernicioſa ciuibus ſuis bella, temerè aut ſuſcipiunt, aut ſuſcepta pertinaciſſimè propter priuata odia & commoditates ſuſtinent:*

tum

tum pace, belloque pariter ciuitates nouis quotidie exactionum generibus vel à ſuis, vel ab alijs, propoſito etiam inuentoribus præmio, excogitatis, opprimunt, & ſpoliant: dein quod grauiſsimum eſt, magiſtratus, ac publica munera vendũt, eaque ambitioſis, auariſque hominibus loco præmij, aut gratia paucorum concedunt: poſtremò tam ſtolidi, prauique ſunt, vt cum ab eiſdem familiaribus falli ſe ſæpe ſentiant, adulationum illecebris irretiti quaſi ſponte cæcutiant, velintque per paucos illos tyrannos omnia geri, atque adminiſtrari. Hi enim nullo publicæ commoditatis ſtudio impulſi, nulliſque bonis artibus, aut virtute inſtructi, ſola adulandi ratione ſeruiendique cuiuis libidini, aut prauitati Regum parati, eorum ſibi gratiam conciliantes cuncta Reip. bona in ſuum conuertũt cõmodum, omnia pro libito gerunt, perſuadentque principibus, fidem eis affectu,

non iudicio aliquo adhibentibus. Quo fit, vt reges nullo iudicio, nulla volunta te, nullo conſilio, nulla prudentia, nulla demum ratione vtētes, ſed illorum, quos familiares habeāt, arbitrium, & nutum ſequuti, nihil in repub. gerant, nullos ad dignitates, honoréſue prouehant, nihil dent, capiant, ſtatuant, confirment, mutent, niſi per illos: cum ijdem neminem fidem, prudentem, ſanctum, doctum, vtilem eſſe affirment, præter illum, quem ipſi affectu, aut cupiditate aliqua inſinuent: reliquos ineptos, ignaros, inutiles, contemnendos eſſe, facilè prædicant. Hinc fit, ut pauci hi non minus regnare, ac tyrānidem exercere in inferiores ſtudeant, quàm ille ipſe eorū tyrannidis fautor princeps in omnes. Atque id ſanè magis in hoc hominum genere mirum eſt, quod non ſolum perpetua adulatione, & ſeruitio partam principumgratiam tueri conantur, ſed tanquam obſtacula con-

ſiliorum ſuorum quoſcunque pruden-tes, probos, integros, liberos, doctoſ-que viros à principe, remouent: ne qua-ſi detecta eorum nequitia è dignitate, ac loco cadant, tum horum in locum a-lios ſui ſimiles, homines ambitioſos, a-uaros, adulatoresque ſtudio amicorum, aut malis artibus, aut ſimulatione do-ctrinæ, & ſanctimoniæ inſinuatos ſi-bi aſciſcunt, quorum autoritate (nam hanc illis ipſi tribuunt) innixi diuti-us, liberiusque dominentur. Cum ho-rum ergo libidine potius, quàm recto iudicio reges cuncta adminiſtrent, ni-hilque planè intelligant, eò quod adu-latione perpetua obcæcati veri nihil vnquàm audiant, aut noſcant, cùm ſu-am his ipſi addant auaritiam, cupidi-tatem, inſolentiam, animi impotenti-am, vitiumque naturæ, aut morum non modo bonis conſilijs non extirpatum, ſed irritatum ſæpe ab illis ipſis adula-

tori-

toribus quiduis laudantibus : quî poſſint boni eſſe , ac non perditiſſimi potius , & pernicioſiſſimi tyranni? niſi quod titulis , & prætextu bonitatis, clementiæ, humanitatis, ſtudij in remp. curæque communis ſalutis, omnia ſe agere dicunt, prædicanturque à multis: qui cupiditate, ambitionéque pari vel regum ipſorum, vel illis familiariũ gratiam venaturi, nihil non probãt, nullam cuique ſceleri excuſationem non addunt, titulosq́; lectiſſimos ijs, & nomina honeſtiſſima tribuunt, cum optimis priſcæ ætatis regibus eos conferre, ac anteponere non verentur. Qui quidem morbus eò eſt per omnium hominum animos peruagatior, quò plures ambitioſi, auarique exiſtũt. Nec te quidem ipſum Aureli (pace tua dixerim) non modo me, aut alium minus conſtantem, ac probum ab hoc numero excipio: tanta eſt horum temporum corruptio , atque prauitas.

Quam ſi prædicare libero elatóque animo probus aliquis vir cuperet, non modo ei à principe, graui ſupplicio indicto, ſilentium imponeretur, ſed refelleretur etiam à multis, qui probitatis, doctrinæq; nomen adepti, tueri contrarias partes, quaſi pro aris, & focis depugnaturi vellent, vel hac ipſa de cauſa haberi in eo numero cuperent. Hoc equidem ipſe perſuaſiſsimum mihi habeo, nemóque tantis me præmijs, támue fucatis rationibus oppugnauerit, vt vel ab hac ſentẽtia deijciar, aut illi vnquam ceſſurus ſim. Quã obrem tuam in hac parte reſponſionem quam ſcio vulgarem (ſit dictis venia) affectuq; plenam fore expectare nolo: ſed quãdo huc ſenſim deuenimus, ne nos magna inuicem cõcertatione vexemus, videamus quæſo deinceps, quid tu de rege, atque regno, non iſto dico, tuo, quod non diffiteor optimum eſſe, ſed in vniuerſum de quouis alio, iudices, ego viciſsim quid ſen=

ſentiã, indicabo. AVR. *Sēper te Antoni, poſtquàm es in Italia, Germaniaq́ diu peregrinatus, multorum adminiſtratio-nis perſtudioſum iudicaui, cùm modo Venetorum, nonnunquam Genuenſium, atque Senenſium, interdum Heluetiorum reſpublicas ſæpe laudare, & pugnaciſsime ſoleas defendere: nunc autem in hoc ſermone noſtro te id ſentire, minus equidem miror, qui ſemel ſuſcepta in ſententia perſiſtens nihil putes, niſi quod adminiſtretur à multis benè conſtitutum eſſe. Itaque te reges, & regna vituperare mirum nequaquam eſt nunc, qui tuo id more facias. Quod autē orationis me tuæ initio ad diſputationem de regno inuitaſti, priuſquam conuitiis tuis in reges omnes tam probos, quàm improbos reſpondere me ſineres, facis tu quidem pro tuo innato ferè contradicendi ſtudio: vt cùm me diſſentire abs te videas, faciliùs, atque liberiùs, occaſione data poſsis*

B 3 *repu-*

repugnare. ANT. *Nequaquam id ea de cauſa Aureli facio: ſed vt ſolemus varijs de rebus ſermone ſæpe conferre, ita quoque à te nunc poſtulo, oroque, vt hanc de regno quæſtionem pulcherrimam pertractemus, collatis vtrinque ſententijs, quo melius veritas inueniatur: qua de ſi contentioſe, vt ſuſpicabâre, diſputetur, nihil exploratum conſtabit.* LVC. *Æquũ profectò eſt Aureli, quod à te, vt pro eodem iſto reſpondeã, petit Antonius: nec enim quid melius agère poteris, nũc præſertim, cùm otium tibi ſuppetat, quàm hac de re longè vtiliſſima dicere. Quamobrem & ego veſtrum vtrunque oro magnoperè, ne hanc diſſerendi tam commodam occaſionem prætermittatis.* AVR. *Sẽper vos facilitate mea abutimini Luci, & Antoni, nihilque nobis negandum à me putatis, quantumuis id ſit difficile, atque arduum. Quo nomine veſtrum vtrique aſſentiar, ne me pertinacem, at-*

que

que moroſum iudicetis. Sed quonam pa-ćto à me vultis hac de re agi: num ſolus hoc totum quaſi explicaudæ huius quæ-ſtiõis onus ſubibo, an vos me viciſsim iu-uabitis? LVC. *Subibis verò ipſe præci-puè, qui benè validus, atque robuſtus ſis, nos te velut aſeclæ differentẽ ſequemur, ſeu potius rogabimus, ſi quid obſcurum obiter videatur.* ANT. *Eſto igitur vt à te Lucius iſte petit Aureli, ne ab eo rur-ſus diſſentias.* AVR. *Faciam ergo, quod petitis, veſtris tamẽ ſtudijs impulſus: ne-que enim ego tantum laboris ſumerem, in re præſertim adeo difficili, & apud e-os, quorum ego iudicium reformidem, do-ćtrinamque plurimi faciam.* LVC. *Sine tu iſthæc Aureli, ne longius à propoſito digrediare, ſicque occaſione ſubterfugi-endi laboris quæſita, nihil agamus: itaq; illuc tandem deueni, quo te nos, ſeu res potius ipſa iam vocat.* AVR. *Veſtris er-go adductus petitionibus faciam, quod*

 poſ-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

poſcitis. Sed vt ſententiam meam faci-lius, apertiusq́; exponam, ſinite me quæ-ſo perpetuà oratione id agere, ipſi poſtea, ſiquid forte obijciendum putetis, inter-rogabitis. ANT. *Imo nihil ſanè magis aut ego, aut Lucius iſte, vt puto, opta-mus: tu demum ad rem, quam inſtituis.* AVR. *Principiò vt non tam regnum eſ-ſe à natura ortum, quam idem cæteris o-mnibus Reip. formis anteponendũ, quod tu contra ſentiebas Antoni, paucis nunc videatis, diſputationem omnem paulò ab exordio altius repetam, quò cuncta melius conſtent: itaque vt regnum eſſe, atque regem in hominum ſocietate debe-re, ruditer nunc primum doceam (poſtea enim id ſuo loco accuratius dicetur) na-turam rerum ipſam, ſi placet, intueami-ni. Multa enim argumento eſſe poterũt, regnum non hominum inſtitutis, ſed vi naturæ conſtare. Nam ipſa imprimis in mundi vniuerſitate vnum eſſe illius au-ctorem,*

Aliquod eſſe regnum, & reip. administrationẽ debere oſtẽditur rationibus.

ctorem, atque parentem, vt Plato vocat, vt autem Homerus, patrem hominum, atque deorum cernimus: cuius prouidentia, conſilio, nutúque cuncta regantur. Huic ſummo Imperatori veluti reges alij, ſic mentes diuinæ ſubijciuntur: quarum diuerſa munera ſunt tam inter ſe ipſas, tum etiam in homines, aliáque omnia: vt certe fateri neceſſe ſit, non minus eſſe regis, ac regni formam aliquam primam in Deo, quàm mundi, cæterarúmq; rerum, quæcunque exoriantur, ac fiant: cum vt mũdus ipſe, atque ipſius partes omnes fieri ſine principio nequeant, ſic illud ipſum principium quaſi rex quidam illarũ exiſtat. Iam verò vt per ſingulos gradus naturæ progrediamur, vel res inanimes regni quandam formã præ ſe ferũt, cum in ijſdem aliæ ſint alijs & præſtantiores, & efficaciores, atque aliæ veluti præſint, ac vim alijs adhibeant: vt cœlum elementis, hæc rebus con-

 cretis:

cretis: & ex ijſdem nobiliores, ac meliores minus nobilibus. Forma enim cuiuſq; rei, vt Phyſici docent, materia præficitur, eo quod ipſam informet, ad ſuique imaginem exprimat. Formarum item præſtantiores vim habent in minus præſtantes, ſicque ordinem quendam velut reip. inter ſe tuentur. Animalia porro, quæcunque ſocietate aliqua ſunt iter ſe deuincta, quantumuis rudia, & communis ſenſus expertia ſuam quoque habent regni formam, regesque ſuos, quibus obtemperẽt: vt piſcium multa genera, quæ cateruatim nare, confluereq; aliquò magna copia videmus, quaſi tota eò ſe illorum reſp. conferat, quò rex tendat ipſorum. Inter aues preterea, quæ ſtupiditate piſcibus proximæ ſunt, vel maximè ſoliuagæ aliquam habent, quam ducem ſequantur interdum: vt grues taceam, prudentiſſimum, & ſagaciſſimum animal, vt reliquas demum, quæ magna ex

parte

parte coire, & conſociari videntur. Quæ certe ſocietate nulla coniungi, niſi dux eius iunctiōis eſſet aliquis, poſſent; quia temere, ac fortuitò ipſas in vnum congregari, tãtus illarum ordo negat. Quin & armenta, & pecudes (è quibus prætereo inſecta quædam, vt apes, quarum ſumma eſt prudentia) nec ſuis item ducibus, atque regibus carent. Ac demum, vt rem in pauca deducam, cuncta videmus reip. ſocietatem, regniq́ue formam imitari; nec ſolos id homines ſibi poſſe vendicare. Qui ſane hac in re ab reliquis omnibus quæcunque eum, quē diximus, ordinē ſeruant, non diſcrepant, niſi quod huius ſigna, & imaginem expreſſiorem habent, quam illa, ſicut ratione, menteq́ cunctis excellunt. Et quidem tametſi vi ipſa naturæ ſocietas hominum conſtituta non videretur, ipſa profectò nos conformatio membrorum noſtrorum, animiq́ue ſpecies id indicaret apertè.

Cùm

Cùm è noſtri corporis membris, alia videamus alijs præeſſe, vtique quaſi adminiſtris: vt caput toto corpore, corpus pedibus, atque cruribus, brachia manibus, eodemque modo reliqua omnia, quæ alijs cunque imperant. Animus verò ipſe præterquàm quod toti corpori præeſt quaſi ductor, & princeps, diuerſas item habet ſui partes, alias alijs præſtantiores, aliasq; ſibi mutuò ſubiectas: vt mẽs, quam à principatu ἡγεμονικὸν Græci vocant, ſupremum tenet gradum virium omnium, dein voluntas, mox ordine reliquæ inferiores. Quas ſic inter ſe connexas Plato inquit, vt muſicum quendam efficiant concẽtũ, dum rationi iracundia huicque appetitus ſubijcitur, vnumque reddunt cunctæ pulcherrimum ordinem cogitationum, actionumque omnium: quo diſſonante, vel etiam diſſoluto, ſumma ſequatur animi perturbatio, neceſſe eſt. Ab his velut principijs ordo, forma-

que

que humanæ ſocietatis, tum regiæ inſti tutionis naſci videtur: cùm vt homo natura eſt ſociale animal, omniſque ſocietas ordine continetur, ſic eius principem aliquem eſſe neceſſe ſit, ne ordine illo, quo ſtat omnis communio, ſi rege careat, priuetur: quãdo ab vnitate ordo pro ficiſci debet, ſi hoc nomine ſit appellandus, eoque ſublato, conſiſtere humana nequeat ſocietas, quia nec ſine ordine poſſit. Ita videmus quaſi à natura ſit cõparatum, omnes omnium hominum vel maximè agreſtium cætus aliqua inter ſe reip. forma contineri: vt magno ſit argumento, naturale id eſſe, quod ſit æque omnibus inſitum, & idem per magnam habere vim, quippe cùm à natura ducat originem. Et certè ſi hominis eſt, qua rationis, atque ſermonis particeps, non ſolum ſimili ſuo ad propagationem generis, ſed etiam ad vitæ cultum, & neceſſi tatem coniungi, nullaque congregatio

carere

carere iure poteſt, ſequitur eius aliquã formam eſſe, ſummamq́; rationem, quã ſuo quiq́ue arbitratu ſiue remp. ſiue regnum appellent, modo quid huiuſmodi eſſe re ipſa fateantur. Debere autem eſſe aliquam ſocietatis humanæ conformationem ſiue reip. ſiue regni, ſiue cuiusq; demum adminiſtrationis (neque enim nunc ea de re multùm laboro) quo ipſa veluti norma contineatur, declarant per turbationes, diſsidia, ſeditionesq́ue ciuitatum, in quibus vel nullus eſt magiſtratus, vel idẽ imprudens, atque iners. Item cùm vniuerſæ ſocietatis humanæ finis commune ſit bonum, in quod ipſa referatur, neceſſe profectò eſt, principẽ eſſe cauſam aliquam, eiq́ue præſidentem, quæ illam poſsit propoſitum ad finem deducere: cum ipſa ſeſe ſocietas nequeat ad illum comparare, quando nec ſingulæ illius partes poſſunt, atque id etiam omne, quod quid ad aliud inſtituat,

at,

at, eo ſit ſemper præſtantius, quod refe-ratur. Hoc autem quod ſocietatẽ ipſam cõtineat, atq; in aliud referat, vocet pro arbitrio ſuo quiſquã, vt velit, dũ ex hi-ſce cõſtet, in omni ſocietate ordinem ali-quẽ & cõſtitutionis, & adminiſtratiõis eſſe debere: cuius vniuerſi curã aut mul ti, aut pauci, aut optimi quique, aut v-nus denique gerat. Et ne omnia perſe-quar lõgius, ſat huius rei magnum eſt ar gumentum, quòd nationes cũctæ ab ipſo ſtatim humani generis, & ſocietatis e-xordio rectorem, principémue aliquem ſemper habuere, quem nunquam expule-rint, licet aliquando mutarint: quodque tanto conſenſu vni, pluribúsue ciuita-tis vnius rectoribus ſubditi omnes pare ant: & quod vel priuati homines, cũ ali-qua de re inter ſe diſſentiunt, vnum ſibi ſoleant arbitrum præficere, cuius pare-ant cõſilio: vt mirum ſit à natura vim tantam regni hanc adminiſtrationẽ ha-bere,

carere iure poteſt ,
formam eſſe , ſumm
ſuo quique arbitratu
num appellent , m
eſſe re ipſa fateantu
aliquam ſocietatis
tionem ſiue reip. ſi
demum adminiſtra
nunc ea de re multu
veluti norma conti
turbationes, diſſid
tatum , in quibus
ſtratus, vel idē im
Item cùm vniue
finis commune ſi
referatur , neceſſ
eſſe cauſam aliq
tem , quæ illam
nem deducere : c
queat ad illum c
ſingulæ illius p
tiam omne , qu

: nec eſſe aliquos ciuium gra=
uidem duos treſue, aut plures,
o ſilio vti vellent, ſibi elege=
ietatis ſuæ optimos, alij vnum,
que alios, vt tempus, occaſio,
iorum eorundem natura poſtu
ceſſarium porrò fuiſſe hunc ho=
rincipatum in terris, ex eo in=
r, quòd idem illud, quod nunc
atis ſeditione ciuitatibus eue=
a extitiſſe ante omnem reip. con=
nem videtur. Nam vt hodie cō=
n rep. quiuis vel media è plebe, vt
aciſsimus, ſummam poteſtatem
re, pro libidine cunctis imperare,
e aliorum bona, rapere, & quid=
libito agere non veretur, ſic olim
ſu eueniſse videtur, quapropter
s hominum, autoritate, dignita=
mni ſua præſtanti alicui, pruden=
o delata, coacta fuerit, eius ſe im
ubijcere, ne ſceleratorum iniurijs,

Quam ſi prædicare libéro elatóque animo probus aliquis vir cuperet, non modò ei á principe, graui ſupplicio indicto, ſilentium imponeretur, ſed refelleretur etiam á multis, qui probitatis, doctrinæq́ nomen adepti, tueri contrarias partes, quaſi pro aris, & focis depugnaturi vellent, vel hac ipſa de cauſa haberi in eo numero cuperent. Hoc equidem ipſe perſuaſiſſimum mihi habeo, nemóque tantis me præmijs, támue fucatis rationibus oppugnauerit, vt vel ab hac ſentẽtia deijciar, aut illi vnquam ceſſurus ſim. Quã obrem tuam in hac parte reſponſionem quam ſcio vulgarem (ſit dictis venia) affectuq́ plenam fore expectare nolo: ſed quãdo huc ſenſim deuenimus, ne nos magna inuicem cõcertatione vexemus, videamus quæſo deinceps, quid tu de rege, atque regno, non iſto dico, tuo, quod non diffiteor optimum eſſe, ſed inuniuerſum de quouis alio, iudices, ego viciſſim quid ſen-

ſentiā, indicabo. AVR. *Sēper te Antoni, poſtquàm es in Italia, Germaniaq́ diu peregrinatus, multorum adminiſtratio-nis perſtudioſum iudicaui, cùm modo Venetorum, nonnunquam Genuenſium, atque Senenſium, interdum Heluetiorum reſpublicas ſæpe laudare, & pugnaciſsimè ſoleas defendere: nunc autem in hoc ſermone noſtro te id ſentire, minus equidem miror, qui ſemel ſuſcepta in ſententia perſiſtens nihil putes, niſi quod adminiſtretur à multis benè conſtitutum eſſe. Itaque te reges, & regna vituperare mirum nequaquam eſt nunc, qui tuo id more facias. Quod autē orationis me tuæ initio ad diſputationem de regno inuitaſti, priuſquam conuitiis tuis in reges omnes tam probos, quàm improbos reſpondere me ſineres, facis tu quidem pro tuo innato ferè contradicendi ſtudio: vt cùm me diſſentire abs te videas, faciliùs, atque liberiùs, occaſione data poſsis*

 repu-

repugnare. ANT. *Nequaquam id ea de cauſa Aureli facio: ſed vt ſolemus varijs de rebus ſermone ſæpe conferre, ita quoque à te nunc poſtulo, oroque, vt hanc de regno quæſtionem pulcherrimam pertractemus, collatis vtrinque ſententijs, quo melius veritas inueniatur: qua de ſi contentioſè, vt ſuſpicabâre, diſputetur, nihil exploratum conſtabit.* LVC. *Æquũ profectò eſt Aureli, quod à te, vt pro eodem iſto reſpondeã, petit Antonius: nec enim quid melius agere poteris, nũc præſertim, cùm otium tibi ſuppetat, quàm hac de re longè vtiliſſima dicere. Quamobrem & ego veſtrum vtrunque oro magnoperè, ne hanc diſſerendi tam commodam occaſionem prætermittatis.* AVR. *Sẽper vos facilitate mea abutimini Luci, & Antoni, nihilque nobis negandum à me putatis, quantumuis id ſit difficile, atque arduum. Quo nomine veſtrum vtrique aſſentiar, ne me pertinacem, atque*

que moroſum iudicetis. Sed quonam pacto à me vultis hac de re agi: num ſolus hoc totum quaſi explicaudæ huius quæſtiõis onus ſubibo, an vos me viciſſim iuuabitis? LVC. *Subibis verò ipſe præcipuè, qui benè validus, atque robuſtus ſis, nos te velut aſeclæ differentẽ ſequemur, ſeu potius rogabimus, ſi quid obſcurum obiter videatur.* ANT. *Eſto igitur vt à te Lucius iſte petit Aureli, ne ab eo rurſus diſſentias.* AVR. *Faciam ergo, quod petitis, veſtris tamẽ ſtudijs impulſus: neque enim ego tantum laboris ſumerem, in re præſertim adeo difficili, & apud eos, quorum ego iudicium reformidem, doctrinamq́ue plurimi faciam.* LVC. *Sine tu iſthæc Aureli, ne longius à propoſito digrediare, ſicq́ue occaſione ſubterfugiendi laboris quæſita, nihil agamus: itaq; illuc tandem deueni, quo te nos, ſeu res potius ipſa iam vocat.* AVR. *Veſtris ergo adductus petitionibus faciam, quod poſ-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

poſcitis. Sed ut ſententiam meam facilius, apertiusq́; exponam, ſinite me quæſo perpetua oratione id agere, ipſi poſtea, ſiquid forte obijciendum putetis, interrogabitis. ANT. *Imo nihil ſane magis aut ego, aut Lucius iſte, ut puto, optamus: tu demum ad rem, quam inſtituis.* AVR. *Principio ut non tam regnum eſſe a natura ortum, quam idem cæteris omnibus Reip. formis anteponendũ, quod tu contra ſentiebas Antoni, paucis nunc uideatis, diſputationem omnem paulo ab exordio altius repetam, quo cuncta melius conſtent: itaque ut regnum eſſe, atque regem in hominum ſocietate debere, ruditer nunc primum doceam (poſtea enim id ſuo loco accuratius dicetur) naturam rerum ipſam, ſi placet, intueamini. Multa enim argumento eſſe poterũt, regnum non hominum inſtitutis, ſed ui naturæ conſtare. Nam ipſa imprimis in mundi uniuerſitate unum eſſe illius auctorem,*

Aliquod eſſe regnum, & reip. administrationẽ debere oſtẽditur rationibus.

ctorem, atque parentem, vt Plato vocat, vt autem Homerus, patrem hominum, atque deorum cernimus: cuius prouidentia, conſilio, nutuque cuncta regantur. Huic ſummo Imperatori veluti reges alij, ſic mentes diuinæ ſubijciuntur: quarum diuerſa munera ſunt tam inter ſe ipſas, tum etiam in homines, aliaque omnia: vt certe fateri neceſſe ſit, non minus eſſe regis, ac regni formam aliquam primam in Deo, quàm mundi, cæterarúq; rerum, quæcunque exoriantur, ac fiant: cum vt mūdus ipſe, atque ipſius partes omnes fieri ſine principio nequeant, ſic illud ipſum principium quaſi rex quidam illarū exiſtat. Iam verò vt per ſingulos gradus naturæ progrediamur: vel res inanimes regni quandam formā præ ſe ferūt, cum in iiſdem aliæ ſint alijs & præſtantiores, & efficaciores, atque aliæ veluti præſint, ac vim alijs adhibeant: vt cœlum elementis, hæc rebus con-

 cretis:

*cretis: & ex ijſdem nobiliores, ac melio-
res minus nobilibus. Forma enim cuiusq;
rei, vt Phyſici docent, materia præfi-
citur, eo quod ipſam informet, ad ſuique
imaginem exprimat. Formarum item
præſtantiores vim habent in minus præ
ſtantes, ſicque ordinem quendam velut
reip. inter ſe tuentur. Animalia porro,
quæcunque ſocietate aliqua ſunt inter ſe
deuincta, quantumuis rudia, & cõmu
nis ſenſus expertia ſuam quoque habent
regni formam, regesque ſuos, quibus ob-
temperẽt: vt piſcium multa genera, quæ
cateruatim nare, confluereq; aliquò ma-
gna copia videmus, quaſi tota eò ſe illo-
rum reſp. conferat, quò rex tendat ipſo-
rum. Inter aues preterea, quæ ſtupidita-
te piſcibus proximæ ſunt, vel maximè
ſoliuagæ aliquam habent, quam ducem
ſequantur interdum: vt grues taceam,
prudentiſſimum, & ſagaciſſimum ani-
mal, vt reliquas demum, quæ magna ex*

parte

parte coire, & conſociari videntur. Quæ certe ſocietate nulla coniungi, niſi dux eius iunctiõis eſſet aliquis, poſſent; quia temere, ac fortuitò ipſas in vnum congregari, tãtus illarum ordo negat. Quin & armenta, & pecudes (è quibus prætereo inſecta quædam, vt apes, quarum ſumma eſt prudentia) nec ſuis item ducibus, atque regibus carent. Ac demum, vt rem in pauca deducam, cuncta videmus reip. ſocietatem, regniq́ue formam imitari; nec ſolos id homines ſibi poſſe vendicare. Qui ſane hac in re ab reliquis omnibus quæcunque eum, quẽ diximus, ordinẽ ſeruant, non diſcrepant, niſi quod huius ſigna, & imaginem expreſſiorem habent, quam illa, ſicut ratione, menteq́; cunctis excellunt. Et quidem tametſi vi ipſa naturæ ſocietas hominum conſtituta nõn videretur, ipſa profectò nos conformatio membrorum noſtrorum, animiq́ue ſpecies id indicaret apertè.

Cùm

Cùm è noſtri corporis membris, alia videamus alijs præeſſe, vtique quaſi adminiſtris: vt caput toto corpore, corpus pedibus, atque cruribus, brachia manibus, eodemq́ue modo reliqua omnia, quæ alijs cunque imperant. Animus verò ipſe præterquàm quod toti corpori præeſt quaſi ductor, & princeps, diuerſas item habet ſui partes, alias alijs præſtantiores, aliasq́ ſibi mutuò ſubiectas: vt mēs, quam à principatu ἡγεμονικὸν Græci vocant, ſupremum tenet gradum virium omnium, dein voluntas, mox ordine reliquæ inferiores. Quas ſic inter ſe connexas Plato inquit, vt muſicum quendam efficiant concētū, dum rationi iracundia huicq́ue appetitus ſubijcitur, vnumq́ue reddunt cunctæ pulcherrimum ordinem cogitationum, actionumq́ue omnium: quo diſſonante, vel etiam diſſoluto, ſumma ſequatur animi perturbatio, neceſſe eſt. Ab his velut principijs ordo, formaque

que humanæ ſocietatis, tum regiæ inſti tutionis naſci videtur: cùm vt homo natura eſt ſociale animal, omniſque ſocietas ordine continetur, ſic eius principem aliquem eſſe neceſſe ſit, ne ordine illo, quo ſtat omnis communio, ſi rege careat, priuetur: quãdo ab vnitate ordo proficiſci debet, ſi hoc nomine ſit appellandus, eoque ſublato, conſiſtere humana nequeat ſocietas, quia nec ſine ordine poſſit. Ita videmus quaſi à natura ſit cõparatum, omnes omnium hominum vel maximè agreſtium cætus aliqua inter ſe reip. forma contineri: vt magno ſit argumento, naturale id eſſe, quod ſit æque omnibus inſitum, & idem per magnam habere vim, quippe cùm à natura ducat originem. Et certè ſi hominis eſt, qua rationis, atque ſermonis particeps, non ſolum ſimili ſuo ad propagationem generis, ſed etiam ad vitæ cultum, & neceſſitatem coniungi, nullaque congregatio

carere

carere iure poteſt, ſequitur eius aliquã formam eſſe, ſummamq; rationem, quã ſuo quique arbitratu ſiue remp. ſiue regnum appellent, modo quid huiuſmodi eſſe re ipſa fateantur. Debere autem eſſe aliquam ſocietatis humanæ conformationem ſiue reip. ſiue regni, ſiue cuiuſq; demum adminiſtrationis (neque enim nunc ea de re multùm laboro) quo ipſa veluti norma contineatur, declarant per turbationes, diſsidia, ſeditionesque ciuitatum, in quibus vel nullus eſt magiſtratus, vel idẽ imprudens, atque iners. Item cùm vniuerſæ ſocietatis humanæ finis commune ſit bonum, in quod ipſa referatur, neceſſe profectò eſt, principẽ eſſe cauſam aliquam, eique præſidentem, quæ illam poſsit propoſitum ad finem deducere: cum ipſa ſeſe ſocietas nequeat ad illum comparare, quando nec ſingulæ illius partes poſſunt, atque id etiam omne, quod quid ad aliud inſtituat,

at,

at, eo ſit ſemper præſtantius, quod refe-ratur. Hoc autem quod ſocietatē ipſam cōtineat, atq; in aliud referat, vocet pro arbitrio ſuo quiſquā, vt velit, dū ex hi-ſce cōſtet, in omni ſocietate ordinem ali-quē & cōſtitutionis, & adminiſtratiōis eſſe debere: cuius vniuerſi curā aut mul ti, aut pauci, aut optimi quique, aut v-nus denique gerat. Et ne omnia perſe-quar lōgius, ſat huius rei magnum eſt ar gumentum, quòd nationes cūctæ ab ipſo ſtatim humani generis, & ſocietatis e-xordio rectorem, principémue aliquem ſemper habuere, quem nunquam expule-rint, licet aliquando mutarint: quodque tanto conſenſu vni, pluribúsue ciuita-tis vnius rectoribus ſubditi omnes pare ant: & quod vel priuati homines, cū ali-qua de re inter ſe diſſentiunt, vnum ſibi ſoleant arbitrum præficere, cuius pare-ant cōnſilio: vt mirum ſit à natura vim tantam regni hanc adminiſtrationē ha-bere,

bere, quando ſponte illud omnes conſeruēt, nec vnquam eo carere poſſint. Docet id apertius regnorum origo, & ſucceſſio. quæ hiſce mihi principijs orta videtur, quod hominibus diſſociatis adhuc & vagis, atque vnum in locum coëuntibus, appetitu ſocietatis natiuo, amoreq; ſui ſimilis eos inſtigante (nō frigoris neceſſitate, vt Vitruuius, nec eloquentiæ admiratione, vt Cicero exiſtimauit) ijdem continuò aliquem ordinem, qui omni eſt multitudini neceſſarius, adhibēdū cognouere: ſicque reip. formam quandā, initiò quidem rudem, fereque informē, quòd adhuc rerum multarum, quæ vſu poſtea compertæ ſunt, caruiſſent: deinde perfectiorem, meliusque inſtitutam ad mores, ingeniaque ſuæ gentis, atque regionis conſtituere. In hac autem ſocietate, quia id maximarum perturbationū erat cauſa, quencunque è vulgo ſine ordine pro libito quocunque tempore, ac

Regnorum origo, & initia.

loco

loco obire: nec eſſe aliquos ciuium gradus: alij quidem duos treſue, aut plures, quorum conſilio vti vellent, ſibi elegere, alij ſocietatis ſuæ optimos, alij vnum, alij denique alios, vt tempus, occaſio, vel ingeniorum eorundem natura poſtularet. Neceſſarium porrò fuiſſe hunc hominum principatum in terris, ex eo intelligitur, quòd idem illud, quod nunc perturbatis ſeditione ciuitatibus euenit, olim extitiſſe ante omnem reip. conſtitutionem videtur. Nam vt hodie cōmota in rep. quiuis vel media è plebe, vt eſt audaciſsimus, ſummam poteſtatem occupare, pro libidine cunctis imperare, ſpoliare aliorum bona, rapere, & quiduis pro libito agere non veretur, ſic olim idem vſu eueniſſe videtur, quapropter ſocietas hominum, autoritate, dignitateque omni ſua præſtanti alicui, prudentiaq; viro delata, coacta fuerit, eius ſe imperio ſubijcere, ne ſceleratorum iniurijs,

 auda-

audaciæque pateret. Hinc effectum eſt, vt is, cui communi omnium conſenſu tributa eßet ſumma poteſtas quaſi communitatis perſonam gerens, iure aliquo inciperet omnes cohibere, leges imponere, ac facere, alios vi, ac metu coërcere, alios præmijs afficere, neceſſaria ſibi præſidia, & vniuerſæ ſocietati parare, quibus ſe tueretur non modo aduerſus domeſticorum hoſtium impetus, ſed ad externorum etiam, itaque huic paulatim auctoritas magna, atque imperium vniuerſæ ſocietatis approbatione datum, acceßit, quouſque vel idem ſibi ipſe perpetuò, ac poſteris ſuis vi, & armis vſurpauit, repugnante etiam communitate, fauentibusque illius tyrannidi paucis amicis, & potentioribus, vel oblatum ab alijs vltrò accepit, retinuitque in poſteros hæreditate relictum. Hiſce igitur ex initijs imperia omnia & nata, & conſtituta mihi videntur, ſi rerum publi-

carum,

tarum, ac gentium mutationes, hiſtorias, memoriamque antiquitatis vel ab orbis primordio repetamus: niſi quod ſæpe, vti dixi, apud alias gentes vnus aut alter fortaſſe rerum potiri ſolitus ſit, apud alios plures vel ex præſtantibus, vel potentibus, apud alios aliqui ex ipſa multitudine lecti. Ex quo formæ rerum publicarum diuerſæ natæ ſunt: de quibus hoc loco minimè opus eſt dicere; dũmodo conſtet, adminiſtrationis cuiuſque formam omnem, atque ordinem aliquo ex huiuſmodi fonte manauiſſe, quod ad inſtitutum noſtrum ſpectabat: cum itaque huiuſmodi eſſe regnorũ omnium origo, & incrementum, natura quoque humani ingenij id indicante, uideatur: fit, vt alij regnorum alias viciſſitudines, & ſucceſſiones induxerint: alij caſu quodam homines ipſa ex terra ſponte veluti herbas natos inter ſe coiſſe, cognitoque ſocietatis beneficio, paulatim con-

Sententiæ diuerſorũ deregni origine, & cauſis.

gregatos fuiſſe finxerint: alij demum pro captu ſuo aliud eiuſmodi excogitarint. Nam Plato in Ciuili dialogo, & cum eo poëtæ omnes auream fuiſſe quandam mūdi ætatem ſub Saturno dicunt, cum homines paſſim ſine legè, ſine iure, ſine ordine, nullo duce, regéve, præterquàm Deo, vagabantur, alebanturque ex terræ fructibus ſponte ſua enaſcentibus nullo cultu, aut agricolatione, cum nihil iniuriarum ab alijs cuiquàm inferretur, cum omnia eſſent communia cunctis, atque obuia. Hanc ſine dubiò mundi conditionem poëtæ, antiquique philoſophi ex eo fortaſsè commēti ſunt, quod ab Hebreis aliquando audierint, vt alia religionis eorum decreta non pauca, ætatem fuiſſe quandam primi hominis, in qua idem Deo gratus, atque innocens nullis adhuc ſe vitijs inquinarat: ſiue ex eo, quòd apud Danielem vatem in ſacris libris legerint, primum illud terra-

rum

rum orbis ſub Babylonijs imperium aureæ cuiuſdam ſtatuæ forma eſſe ſignificatum . Aiunt preterea, ioue regnante argenteam ætatem ſubito , hoc eſt, priori deteriorem, iuſtitia è terris ad ſuperos euolante, extitiſſe , tuncque rapinis, cædibus , pugnis, diſsidijsque homines inter ſe ſæuijſſe, cunctaque perturbata eſse : quapropter neceſſe fuerit artes excogitari , & neceſſaria vitæ adiumenta, cum propter hominum iniuſtitiam nec facilem ſeſe ijs terra preberet, et eius fructus ab alijs per vim raperetur: tunc leges, iura, & reſpublicas condi cæpiſse , denique omnem hūc vitæ cultum, quo nunc etiam vtamur, paulatim, ruente in peius mundo, hoc eſt, ænea, & ferrea ætate iam ſubeuntibus, propter maiores neceſsitates inuectum, itaque hominum vitio reſpublicas informatas, leges & iura condita, imperia, & reges inſtitutos , omnem denique ciuitatum ordi-

nem inſtitutum propterea, quod nulla ratiõe alia vita, ſic affectis hominibus, corruptiſque degi poſſet, quam ſi iure aliquo illi cohiberentur: cum vt priori illa in ætate aurea innocentiores, ſincerioreſque erant, ita nec tot legibus & inſtitutis eguerint. Qui verò mundum fuiſſe ab æterno putant, vt nullum rerum omnium interitum planè, ſic nec rerum, nec ordinis ciuitatum iſtius inſtitutionem fuiſſe vnquam intermiſſam, nullámue prorſus arbitrantur, licet diuerſas regnorum viciſſitudines, & conuerſiones fuiſſe exiſtimarint: vt quæ imperio vnius ciuitas primum paruiſſet, eadem alias ſubijceretur pluribus, aut vice verſa, quæ pluribus priùs, vni poſtea. Sic Plato Atlantico Athenienſium remp. aliam quãdam ante octo annorũ millia extitiſſe, aliaſque Athenas fingit: idéque in Timæo apertius confirmat, quod quaſi cum mundo æternus hic rerum publicarum

carum ordo, quo nunc vtamur, & eo fortaſſe alius præſtantior extiterit. Ariſtoteles ne verbum quidem ea de re faciens modum duntaxat, & ordinem, quo reſpublicæ conſtitui potuiſſe videantur, arbitratu ſuo tradit: minimè tamen ſignificat, num idem ita ab æterno fuerit, an incœperit aliquando: quanquam vero eſt ſimilius eum, qui mundi æternitatem induxerit, rerum item publicarum conſtitutionem perpetuo fuiſſe putare. Epicurei, qui homines ſubito ex atomorum concurſu æditos opinantur, non minùs temerariam ciuitatum originem afferũt, quàm illã ipſam humani generis. Mihi autẽ veram hominũ originẽ intuenti ab ipſo ſtatim exordio, natura ingenij noſtri, ſermonis, rationiſque vi, atque appetitu nos inſtigante, cœtus fuiſſe hominum videntur. Nam præter id quod effecto iam homini Deus, ne ſolus eſſet, comitem ſui generis fœminam adiunxit:

Veræ regnorũ cauſę, & incrementa qualia.

 iunxit:

iunxit: quod magnum eſt ſocietatis neceſſario naturæ vinculo coactæ argumẽtum: poſtquàm ex eo primo coniugio filij nati ſunt, atque eorum auctus paulatim numerus, non ſolùm domicilia ſibi ædificauerunt, in quibus tota familia contineretur, ſed ciuitates poſtea coluere: quæ certè ſine ordine, atque inſtitutis nec eſſe, nec amplificari, deriuaríque in alias colonias potuit. Hiſce tenuiſſimis ortæ initijs reſpublicæ omnes plura & incrementa, & ornamenta tum legum, & iuris, tum cultus, & artium, tũ reliquorum vitæ commodorum accepere docente videlicet eas multa neceſſitate, vſu, experimento, poſcenteq́ue plura hominum vitio, varietate ingeniorum, locorum, ac temporum. Quorum omnium qui hiſtoriam antiquitatis euoluere, noſcereq́ue velit, rationem facile intelliget. Cum autem iam vnaquæque ciuitas ſuis regionibus eſſet concluſa, earumq́ue rectores

ctores anguſtorum adhuc finium domi-natione contenti primò paucos illos ci-ues quaſi filios patrio iure continerent, tum demum aucto ipſorum numero, & propagato, in proximos pagos, atque co-lonias paulatim eos deducere incœperũt, quòuſque gentis eiuſdem homines non iã vnis mœnibus, nec ciuitate vna, ſed la-tioribus agri ſpacijs diffuſi alias ciuita-tes ædificarunt, & coluere, creſcente ve rò, vt fit, vna cum rerum copia cupidita te, atque auaritia, ſubijt continuò inua-dendi aliorum fines, ac ſuos propagandi libido: quod primò à Nino Aſſyriorum rege factum Iuſtinus, à Nembroto Ioſe phus ſcribunt: itaque primum ij, quos cõ-munis populorum cõſenſus principes iu-ris, atque ordinis conſeruandi cauſa de-legerat, anguſtiſſimam illam hominum, quibus præerant, ſocietatem imperio ſuo vel armis occuparunt: vt rerum ſoli poti ri vitam omnem tranquillius, ſommotis

longiùs hoſtibus, poſſent, & filijs ſuis, quos ſimili in dignitate cuperent conſtitutos, eandem ditionem relinquerēt: vel rectè factorum in ſuos nomine illud perpetui regni priuilegium & ſibi, & poſteris ſuis, quos ipſis fore ſimiles, cuncti ſperabant, oblatum veluti premium ſeruatæ ſocietatis accepere. Accepto iam, vti dixi, ciuitatis, ſiue ditionis illius anguſtæ, ac circūiacentis vni vrbi quaſi parenti dominator, paulò poſt illi aut per vim, & iniuriam, aut iure aliquo fines accepti regni amplificarunt, auctaque potentia, reges vel potentiſſimi, vel minus potentes effecti ſunt. Et quemadmodum ea, quæ cunctis communia prius erant, vni cuique poſtea, cedere, ac propria eſſe cœpere, ita etiam ditionem illā aut vi occupatam, aut datam ſponte à ciuibus reges tanquam paternam hæreditatem accepere, acceptamque poſteris reliquere. His mihi Luci, & Antoni orta

princi-

principijs regna omnia videntur, niſi quid aliud nobis videtur. LVC. *Nobis verò nihil planè aliud: imo perge quæſo, vt cœpiſti: ſunt enim hæc valde iucũda.* AVR. *His ita conſtitutis, quid nunc præterea requiritis?* ANT. *An tu vel expectationi noſtræ, vel tuis promiſſis te ſatisfeciſſe putas? omnem de regni forma, atque inſtitutione ſermonem à te requirimus, noli ergo hæſitare amplius, aut detrectare laborem.* AVR. *Veniam ergò quo vultis, ſiquidem manus veſtras non licet effugere. Imprimis autem quid ſit reip. adminiſtratio, & quotuplex, dicam, quando eiuſdem de origine hactenus dictum eſt. Reſpublica, vt rectè Ariſtoteles ait, ordo eſt eorum, qui vrbem aliquam incolunt. Huius ordinis ratio ipſa ciuitatis eiuſdem adminiſtrationis forma, tanquam ſubiecto conſtat: quoniam hãc ſinguli, vt ſupra dicebamus, tueri per ſe nequeunt, ſed vniuerſæ ſocieta-* Reip. definitio, & ſpecies.

tis

tis nomine vnus, aut multi, quibus eiuſdem commiſſa ſit procuratio. Ita fit, vt quot ſocietatis regendæ formæ ſint, totidem etiam ſint rerumpublicarum. Regi autem remp. omnem vnius, paucorum, multorúmve adminiſtratione, neceſſe eſt, quando id experientia docet, & ratio confirmat, communem vrbanæ ſocietatis vtilitatem, quod eſt reip. finis, vel vnum, vel paucos, vel multos curare poſſe, cùm nulla ciuium diſtinctio ſit alia præter hanc tripartitã. Iam quia in rep. omni cõmunis ſemper vtilitas eſt quærenda, ſiue ab vno, ſiue à multis, ſiue à paucis adminiſtretur: ſi ab vno id fiat, regnum nominatur, ſi à paucis Ariſtocratia, ſi à multis communi voce reſp. Contrà verò ſi negligatur publicum bonum, priuatoque poſtponatur, tyrannis exiſtet, ſi id vnus faciat, aut Olygarchia, ſi pauci, aut Democratia, ſi multi. Ex his apparet ſex eſſe reip. formas, inter

ter ſe Cõtrarias, tyrannidem, & Regnũ, Olygarchiam, Ariſtocratiã, Democratiam & remp. Sed his omnibus nũc prætermiſſis, de monarchia, quæ veluti genus, & regnum, & tyrannidem continet, iam diſſeramus: poſtea eadem reliquis cum reip. formis comparabitur. Monarchia igitur, vt nomen eius indicat, eſt, vnius imperium remp. adminiſtrantis. Nam reliquis in ciuitatum formis vel pauci, vel multi hoc idem faciunt, qui tum optimates, tum potentiores, tum populares dicuntur: in monarchia verò vnus tantummodo, quem nos Græco nomine, ſed apud Latinos ſatis iam trito Monarcham appellabimus. Hic, vt initiò dicebam, vel occupata vi, & armis ditione, quam publicus ciuium fortaſsè conſenſus electo ex omnibus illi ſubiecerat, vel omniũ ſtudio accepta cum eſſet virtutis, & meritorum cauſa, propterea in hanc poteſtatem cooptatus videtur,

quòd

quòd contra potentiorum, ac nobiliorũ tyrannidem populus vno aliquo duce indigeret: cuius conſilio, potentiáque illis exæquaretur, quodque ab vno commodiùs reſp. quàm à multis adminiſtrari, vt ſuo loco docebimus, videretur. Hoc modo regnum & conſtitutum, & conſeruatum, vt ego iudico, eſt. Sed eius variæ ſunt formæ ab vno veluti capite natæ: quas iam, ſi placet, complectar, antequam veri regis officia deſcribã. Ariſtoteles vir grauis, atque excellens libro de rep. tertio, regni nomẽ latè patere putat, itaq; quatuor habere formas diuerſas: quarum prima (ſequar enim illius ſententiam) eſt ea, in qua reges veluti duces ſunt alicuius exercitus: qui in bello tantùm ſupremum vitæ, necisque poteſtatem habeant, quique non quidquid libeat, ſed quod optimorum cõſilio reip. proſit, efficiat: cuiuſmodi fuerit Laconicorum regum imperium: quod ipſum longè

Regni formæ, & earũ inter ſe diſcrimen.

gè omnium eſt præſtantiſſimum. Secunda regni forma eſt, in qua reges ijdem à maioribus iure imperium accipiunt, illudq́ue non externorum, ſed ciuium armis tuentur: in quo diſcrepant à tyrannis, tamen ſupremam habeant poteſtatem, non quaſi duces in milites, ſed vt ſeruos domini: quamobrē tyrannica prorſus hæc forma eſt, eaq́ue Barbarorum propria. Tertia eſt illa, in qua ſumma quidem poteſtas vni datur à populo, vel ad tempus præſcriptum, vel in vitam omnem: ſed hæreditate aut accipi, aut tradi poſteris nequit: qualis apud Romanos erat Dictatura. Atque hoc ipſum regnū ab illo ſecundo, & tyrannico id tantum differt, quod hæreditate non accipiatur: cæteroqui regnum quodammodo nominatur, quatenus ciuium voluntate, & ſtudio alicui conceditur, aut conceſſum retinetur. Quarta denique eſt ea, in qua ciuium voluntate, ac ſuffragijs ſumma con-

conferatur alicui poteſtas, nec ipſi modò ſed eius etiam poſteris omnibus: cuiuſmodi regnum heroicis temporibus dicitur extitiſſe, cum ob tributa communitati beneficia, & prudentiam, vitæque præſtantiam imperium vni viro, eiusq; poſteris, qui ei ſimiles fore putabantur, conferebatur. Additur his quinta regni forma, quæ omnium optima eſt, in qua reſp. vniuerſa vnius quaſi parentis conſilio, voluntateque ad communem vtilitatem gubernatur: cuiuſmodi regnum patrifamilias ſimile eſt quòd ſicuti poteſtatem hic omnem in ſuos habens, eorum tamen vtilitati conſulat, ita ille ſummum quidem habeat imperium, ſed publicæ commoditati congruens. Has igitur quinque regni formas hoc inter ſe congruere idẽ Ariſtoteles ait, quod ſummam in ijs poteſtatem principes teneãt: quod voluntate ciuium imperent, quod ſoli ex omnium numero ſint & potẽtiſſimi,

ſimi, & honoratiſſimi: quòd denique arbitrio ſuo cuncta adminiſtrent: differre verò, quod in prima regni forma, id eſt, Laconica, plena regi poteſtas non ſit, cũ in bello duntaxat vitæ, necisque imperium habeat omne, idémque ciuium ſuffragijs, aut hæreditate accipiatur, ſecunda, & tertia proximè accedant ad tyrannidem, eo quòd vniuerſam in ſuos habeant poteſtatem quouis tempore, eosque veluti ſeruos domini regant, quodque hæreditate, aut ſuffragio reges creētur: hæreditate quidem in ſecunda, ſuffragijs in tertia regni ſpecie: quarta in forma, & ſuprema ineſt alicui poteſtas, & ea non hæreditate accepta, ſed ipſi, dum viuat, regi ciuium voluntate, poſteris verò eius lege conceſſa: vltima, quæ tanquam altera ex parte primæ reſpondet, ac reliquas tres quaſi medias vna cum prima illa complectitur, habet quidem omnem poteſtatem & domi, & mili-

 tiæ,

tiæ, ſuoque vniuerſa conſilio regit, hære ditate & accipitur, & poſteris relinquitur: ſed vtilitati publicæ conſulit. Quæ quidem forma omnium perfectiſſima, & vtiliſſima eſt, quòd ab ea veri reges, veraque regna dicantur. Qua de ipſa quidquid à nobis de rege iuſto, atque regno præcipiatur, intelligendum eſt. Huiuſmodi enim regni originem quaſi à natura inductam, & vtilitatem deſcripſimus, atque eiuſdem officia, parteſq; deinceps trademus. Vnus igitur princeps hic, ſiue monarcha, qui ſolus reip. procurationem velut paterfamilias habet, omnemque & operam, & laborem ſuum in patriæ commoda confert, neglecta vtilitate propria, eodem planè modo, vt Ariſtoteles inquit, inſtituendus eſt, atque ciuis aliquis optimæ rei. cum probus rex nihil ſit aliud, quàm eiuſmodi ciuis: quandoquidem vt eadem optimi ciuis, reique publicæ bonæ informatio eſt, ipſeq; rex

Propoſitio diſputationis vniuerſæ de regno, & rege.

ita

ita eſt inſtituendus, vt & reſp. ipſa, ſic etiam rex idem regno, & regnum optimo ciui, reiq́; publicæ bonæ ſimile quod ad inſtitutionem, morumq́ue diſciplinā exiſtit. Quamobrem vt rex commodè inſtituatur, videamus quid in rep. & regno bono eſſe debeat, vt id regis inſtitutioni, regniq́;, quod fuit propoſitum, accōmodetur. Huius autem rei duplex eſt via, qua rex idem ſeu bonus, ſeu malus futurus ſit, ingrediatur: vna, quæ tyrannis dicitur, longe peſtilentiſſima: altera, quæ regnum, ſaluberrima, & præſtantiſſima. Vtriusque peculiaria quædam ſunt; quæ diligenter noſcat princeps neceſſe eſt, vt non tam virtutis, quàm etiam vitij tramitem videat, quo citiùs ab altero, noto, & explorato altero, poſſit diflectere. Itaque quoniam ipſe perſonā communitatis ſuſtinet, atque ad eiuſdē vtilitatem, honeſtatemq́;, quod eſt reip. finis, referre omnia debet: ſic ſe compa- Ordo inſtituēdi regis, & regni qualis hic ponatur.

rabit, vt è reip. commodo viuat, cum ſui ipſe iuris non ſit, ſed quaſi adminiſter quidam ciuitatis. Reges enim non ſunt regnorum domini, aut poſſeſſores, ſed velut clientes, ac ſubditi vniuerſæ reipub. quando ciuium omnium negotia omnia, curas, labores, pericula, egeſtates, moleſtias, diſsidia, bella, ſimultates, contentiones, lites, crimina, pondus denique rerum omnium humeris ſuſtineant: nec poſſint, etiam ſi velint, ex animi ſui ſententia viuere. Cum ſic igitur omnia ex eius procuratione pendeant, ita ſe idem geret, vt non ſibi tantùm, ſed omnibus æquè ſatisfaciendum putet, vt cunctis virtutis, & integritatis exemplum ſit, vt illa cupiat, ac faciat, quæ cunctos velit ipſe optare, atque facere: cum enim vti dixi ſuprà, idem publicam gerat, non priuatam perſonam, publicè ipſi viuendum eſt, non priuatim, hoc eſt, ad ciuium inſtitutionem. Quocirca vt reip. vniuer-

uerſæ mores formantur, quo cuncta melius virtutum officia poſsint obiri à ciuibus, fiantque probi omnes, ac ſancti, ita quoque rex inſtituendus eſt, quòd velut reip. ſumma in eo ſit conſtituta, quodque eadem debeat ipſe tueri virtutis officia, quæ alij: vt cùm priuatim bonus eſſe didiſcerit, publicè poſsit eſſe commodior: quemadmodum etiam ad ciuitatis temperationem ſingulos priùs ciues, quàm totam eorum congregationem temperamus. Quoniam autem principis inſtituendi non minor in corporis cura pars eſt, quàm in eiuſdem animi: quando hic illius temperationem ſequitur, vt idē princeps corpore ſuo æquè atque animo debeat reip. inſeruire: quæ ad corpus illius pertineant iam inde ab ortu incipiam deſcribere, poſtea de animi latius conformatione dicturus. Neque enim quod Plato fecit, oportet ab ipſo parentū coniugio, congreſſu, ac pro-

Inſtitutio regis q̄d ad corpus attinet.

creatione initium ſumere, cùm id nimis remotum ſit, nec principibus omnibus congruat, quorum aliqui forte parentibus non oriuntur principibus. Recens igitur natus infans continuo nutricibus caſtis, bonis, cordatis, honeſtis, atque robuſtis tradatur, vt vnà cum lacte virtutem exemplo ediſcere incipiat, firmusq́ pariter, & robuſtus fiat. Multum enim corpuſculo nutriendo, animoq́ rudi quaſi excolendo vtrunque contulerit. Difficile quidem erit huiuſmodi fœminam inueniri, quæ & probitate, & conſtantia, & ſanitate corporis rectè nutrire principem poßit: ſed inquirenda ſtudio omni, & labore eſt, cum magni referat recta principis educatio non tam ad corpus, quàm ad animi probitatem, & cultum. Videmus enim infantes quoſdam moroſos, difficiles, clamoſos, querulos: alios timidos, trepidos, ſtupidos: alios imbecilles, morbidos: alios nimium robuſtos:

De prima regis in infantia educatione.

ſtos: alios demum aliter affectos: ob id videlicet, quod à nutricibus hæc vnà cum alimento, cui ſeſe corporis temperatio accommodat, capiant, cum ætas tenera capax cuiusque rei ſit. Quo nomine bene quidem Plato, qui hac in re omnium, qui de rep. ſcripſerint, diligentiſsimus fuit, præcipit, vt quando in tenera ætate dolor, atque voluptas (quæ perturbationum animi capita ſunt) maximè vigeant, eaque niſi principio cohibeantur, grauiſsima ſcelera procreent: ita infantes educentur, vt ſtatim moderationem, & firmitatem animi, ac corporis capere incipiant. Id autem fiet, ſi, quod antea dixi, nutrices robuſtæ, firmæ, ac moderatæ ſint, ſi infantes frigoribus aſſueſiant, cum calida eorum natura id poſcat, ſi motu frequenti agitentur, vt tenera, & alimenti perpetuo affluxu creſcẽtia corpora corroborentur, ac indureſcant. Et quoniam terreri diuerſis rebus ijdem ſolent,

lent, propterea quod acceſsio materiæ frequens imaginationem perturbat, ſicuti accidit ebrijs hominibus: itemque aut moroſi, aut difficiles, aut iracundi, aut quæruli fiunt, ſi nimium eorum cupiditati indulgeatur (indicatur autẽ ipſorum cupiditas fletu, aut ſilentio, dum flent, quòd quid denegetur, quo dato ſtatim tacent) viderint diligenter nutrices, nequando deſerantur, aut pauidi relinquãtur: neue illorum cupiditati ſemper indulgeant, ne timidi, intemperanteſque fiant. Dum enim ij timere ab infantia permittuntur, imbelles poſtea exiſtunt, & imbecilles: dum item delicijs, luxuque aluntur, voluptarij, molleſque fiunt. Ergo illis nequaquam, quòd plorent, nimis eſt indulgendum, & ſæpe plorare ſinendi ſunt: cum fletus augendo corpori, vt ait Ariſtoteles, maxime proſit, eò quòd corpora velut agitatione quadam exerceantur, ſicuti contentione itẽ

De nutricũ regiarum officio.

ſpiri-

ſpiritus vires augentur. Atqui hoc modo infans triennium à nutrice alatur, quemadmodum Plato præcipit, quod ætas illa indicium ſequentis ſit, & robuſtior, ac firmior priori, tametſi apud quaſdam nationes minori ſpacio, aut longiori infantes lactentur. Interim etiam cum data illis iam ſit loquendi facultas, atque (vt ſunt loquaces natura pueri) cœperint garrire, diſcãt à nutricibus propriè, apteque materna vti lingua, & proferre commode verba, ne vitium aliquod negligentia ediſcatur. Nouimus enim multos aut bleſos, aut balbutientes, aut hæſitantes ob negligentiam nutricum, quæ vel exemplo ſuo illa doceant, vel ſeueritate non vetent. Hîc porrò monendæ illę ipſæ ſunt, & accuratè obſeruandæ à prudentibus, grauibusq́; viris, aut fœminis, quæ hac de cauſa iis ſint adhibitæ, vt nullum infanti verbum aut blãdum nimis, & adulatorium dicant, ne

 ſta-

lent, propterea quod acceſsio materiæ frequens imaginationem perturbat, ſicuti accidit ebrijs hominibus: itemque aut moroſi, aut difficiles, aut iracundi, aut queruli fiunt, ſi nimium eorum cupiditati indulgeatur (indicatur autẽ ipſorum cupiditas fletu, aut ſilentio, dum flent, quòd quid denegetur, quo dato ſtatim tacent) videriut diligenter nutrices, nequando deſerantur, aut pauidi relinquãtur: neue illorum cupiditati ſemper indulgeant, ne timidi, intemperantesque fiant. Dum enim ij timere ab infantia permittuntur, imbelles poſtea exiſtunt, & imbecilles: dum item delicijs, luxuque aluntur, voluptarij, mollesque fiunt. Ergo illis nequaquam, quòd plorent, nimis eſt indulgendum, & ſæpe plorare ſinendi ſunt: cum fletus augendo corpori, vt ait Ariſtoteles, maxime proſit, eò quòd corpora velut agitatione quadam exerceantur, ſicuti contentione itẽ

De nutricũ regiarum officio.

ſpiri-

ſpiritus vires augentur. Atqui hoc modo infans triennium à nutrice alatur, quemadmodum Plato præcipit, quod ætas illa indicium ſequentis ſit, & robuſtior, ac firmior priori, tametſi apud quaſdam nationes minori ſpacio, aut longiori infantes lactentur. Interim etiam cum data illis iam ſit loquendi facultas, atque (vt ſunt loquaces natura pueri) cœperint garrire, diſcãt à nutricibus propriè, apteque materna vti lingua, & proferre commode verba, ne vitium aliquod negligentia ediſcatur. Nouimus enim multos aut bleſos, aut balbutientes, aut hæſitantes ob negligentiam nutricum, quæ vel exemplo ſuo illa doceant, vel ſeueritate non vetent. Hic porrò monendæ ille ipſæ ſunt, & accurate obſeruandæ à prudentibus, grauibusq́ viris, aut fœminis, quæ hac de cauſa ijs ſint adhibitæ, vt nullum infanti verbum aut blãdum nimis, & adulatorium dicant, ne

 ſta-

ſtatim ſe reges fore intelligant, neue, vt ſunt elati pueri omnes, inſoleſcere, ac ſuperbire incipiant. Quam imprudenter, dij boni, ac pueriliter illi faciunt, qui infanti tenero, atque inſcio adulantes regem eum eſſe, potentem, diuitem, opulentum, regum potentiſſimorum filium dicant, priusque illius animo ſemina inſolentiæ infundant, quàm probitatis, & moderationis. Ergo nutrices, miniſtri, aut huiuſmodi homines alij hæc dicere infanti prohibeantur, caueantque diligẽter, ne regem ſe ille, aut regum filium, tunc temporis audiat, vt iiſdem obedientior fiat, & quæ præcipiantur, ediſcat facilius, tumore, ác faſtu depoſito. Cum hoc igitur modo princeps á teneris enutritus ad puerilem ætatem peruenerit, protinus pædagogis, atque magiſtris artium diuerſarum tradatur, vnaque ad animi cultum capiendum deducatur, adiunctis præceptoribus alijs, qui ſimul cũ illis

illis diuerſis temporibus conuenientia ætati cuiuis tradant præcepta. Sed horũ nos poſtea munus ſuo loco in animi inſti tutionis forma explicanda oſtendemus: nunc corporis colendi rationem, & magiſtrorum eidem præfectorum officia deſcribamus. Puerilis ætas leuis eſt, hilaris, inquieta, indomita, petulans, acris, atque prudentiæ expers: igitur puer ſtatim magiſtris datus ijs artibus inſtituatur, quæ ætatem illam maximè deceant, pariterque remoueatur à ſeruulorum, clientum, leuiumque mulierum conſortio, colloquijs prauis, & turpibus, ſpectaculis, aut inhoneſtis picturis, à mendacio, & ſimulatione, à petulantia demum: propterea quòd his de cauſis vitiorum ſemina quædam eorum animis inſeruntur, quæ adulta poſtea in grauiſſima ſcelera, & inſanabiles animi morbos abeunt. Cum autem, autore Ariſtotele, duæ ſint ætates, in quibus inſtitui homines opor-

Quę pueris rebus tradẽdę artes, & quę prohibẽdę.

oporteat, a ſeptennio ad pubertatem, atque hinc ad vigeſimum primum annum: in prima illa ætate res leues, faciles, ac iucundæ, eidemque accommodæ diſcantur, grauiora verò, ac difficiliora in ſecũda. Ætati puerili, ac teneræ, quæ iucunditate maximè ducitur, & inquieta, atque leuis eſt, muſica, & motus corporis congruunt: quandoquidem illa multum animum mitigat, & delectat, hic corpus roborat agiliusque reddit. Quo nomine duas res illas Plato huic ætati adſcribit: has verò quatuor Ariſtoteles: literas, muſicam, paleſtram, pinguendique artem: è quibus tres tantum Plato retulit, literas, muſicam, paleſtram ſiue gymnaſticam: picturam verò reijcit, qui eandem in libris de repub. ſicut poëma etiam vituperat, quòd multa aſpectu inhoneſta, quæ prauo exemplo eſſe poſſint, proferat. Sed ſingulas nos earũ artiũ ætati huic regis primæ adhibentes,

Quis motus puerilē deceat regis ętatem.

quatenus, quáue ratione ediſcendæ ſint, videamus. Cum corpora omnia, præſertim puerilia, mediocri motu firmentur, inducentur, & creſcant: prima Gymnaſticæ; vt Plato exiſtimat, pueris cura ſit. Sũt enim ij vel ab infantia, dum brachijs nutricum geſtantur, aut cunis reponuntur, frequenter agitandi: quoniam nihil corpora magis augeat, atque cõfirmet, quàm motus. Gymnaſtica verò, cuius per magnas vtilitates Plato, & Galenus non vno in loco tantùm commemorant, duplex eſt: Athletica vna, altera moderata, & ſalubris: illa quidem, quòd vaſta, dura, robuſtáque nimium corpora faciat, animóque obſit, valetũdinem lædat, at corporis temperationem vitiet, pueris eſt pernicioſa, ideóque hoc loco omittenda: hæc autem ſecunda, quæ vtilis eſt, duplex eſſe Platoni eidem dicitur, aut ſaltatio, aut luctatio: quibus permultæ aliæ formæ non minus vtiles,

atque

Motuũ corporeorum formæ. *atque exercendo corpori aptæ adiungi poſſunt: vt equitatio, pedeſtris curſus, pilæ ludus, haſtiludia, aliáque huiuſmodi exercitationum cuique regioni, aut genti vſitatarum genera multa. Quæ quidẽ nos ordine perſequamur. Saltationem Plato pueris tradere primam videtur, tum quod eiuſdem ſit motus moderatior, tum quod muſicæ affinior, quæ illi eſt*

De ſaltatiõe, eiuſque forma. *ætati congruentiſſima. Ea verò cum iucunditatis, exercitationiſque plurimum habeat, pueris apta eſt: quorum corpora ſine moleſta defatigatione exerceri volumus. Quapropter cauendum eſt, ne quod ſaltationis genus nimis iucundum, leue, aut turpe afferatur, neue difficile, ac violentum, quod corpora fatigatione nimia debilitet. Alterum enim animo nocet, cuius cum corpore ſimul habenda cura eſt, alterum corpori, cuius eſt valetudini conſulendum. Saltationem autem moderatam, atque decoram Perſæ,*

ac

ac Lacedemonij pueris exercendis, belloque vtilem putauere, vnde Epaminondas vir bello ſtrenuiſſimus canere, ac ſaltare venuſte dicitur ſolitus. Tanta vero ab eiſdem decori, honeſtatisque habita in ſaltando ratio fuit, vt quod Hippolides apud Cliſthenem, cuius duxerat filiam vxorem, aliquanto leuius ſaltaret, a ſocero ſit reprehenſus. Igitur cum ſaltare iucunditatis honeſtæ, corporeæque exercitationis, cauſa vtile principi ſit, prohibendus ille eſt a magiſtris motus omnis turpis, indecens, mollis, ſcenicus, vehemens, impudens. Saltationum porro genera ſingulis fere nationibus peculiaria quædam ſunt, fuereque ſemper: vt Lacedemonijs Aſcoliſmus, Bacho dicatus, Colabriſmus, Phalicus, Bactriaſmus, Strobilus, Apocinus, Græcorum item alijs populis Cordax, Cicinnus, Nicatiſmus, Mactriſmus, Anthema: noſtris item hoc tempore Pauana, Gallarda,

da, Germanica, & id genus alia permulta, quæ nec in ſermonem referre, nec verbis licet exprimere, propter obſcuros eorum motus, ac varietatem. Id tantum hoc loci ſit ſatis præcepiſſe, decere quidẽ principem ſaltationes aliquas graues, iucundas, honeſtas, & eas præſertim, quæ corpus confirment, reddantque habilius: quandò id iucundum, atque vtile ſit. Huiuſce verò rei curam magiſtris committi oportet, vt ſi turpius illum, aut leuius, aut vehementius moueri cernant, acriter reprehendant. Sed de ſaltatione hæc ſatis. Huic adiungitur à Platone luctatio: cuius cum forma vna Athletica, vehemens, & violenta ſit, altera moderatior: illa vituperatur, & pueris prohibetur, hæc commodatur ſtudioſe. Cũ enim id eius ſit inſtitutum, vt corporũ ſanitas, vires, valetudo, roburque firmetur, habita ſemper, vt Plato idem ait, animi cura: vt idem vnà cũ corpore moue-

De luctatiõe, eiusq; forma.

uea-

tur: ea eſt luctandi forma quærẽda, quæ vtilis, & moderata exiſtat. Neq; enim laudanda eſt, quod prudenter Ariſtoteles monet, Athletica illa, & ferox Lacedæmoniorum luctandi forma, quæ robuſtiores, quàm ſanos, atque prudentes illos reddebat, ſed moderata quæuis alia commoda, decens, atque ſalubris. Huius generis eam eſſe Plato cenſet, in qua collum, manus, latera, & totum corpus ſtudio alicuius premij, & honeſto habitu moueatur. Huc item peculiaria illa Romanæ iuuentutis exercitamenta adijcere licet, quæ & vſum armorum, & corporis vires augeant: vt haſtiludia, lapides in altum iacere, ſudem, aut globum torquere, arma tractare, equum agitare, multis modis ſalire. Quarum quidem exercitationum ſingulæ magnas afferunt vtilitates, ſi pueros Pædagogi recta ratione inſtruant quemadmodum olim Perciſæ iuuentuti, vt Xenophõ ſcri-

bit, Pædonomi, ſic nominati, præficie- bantur, qui conuenientia munera ſingu- lis aſsignarent. Ex omnibus autem his exercitationum generibus vtiliſsima il- la corporis ſanitati, atque bellicæ diſci- plinæ ſunt: equitatio, venatio, pedeſtris agitatio, quæ curſu, ſaltu, pilæue ludo fit. Equitatio quidem Parthis, ac Perſis vſitatiſsima fuit, eiuſque permagnus vbique fuit, eſtque adhuc vſus, non ſolũ decori, & honeſtæ exercitationis cauſa, ſed etiam neceſsitatis. Quare commo- dum erit etiam, quod in pleriſque Beti- cæ Hiſpaniæ populis fit, puerum princi- pem equitãdi arte, atque forma inſtrui, vt equum venuſte, apteque incitare, agi tare, flectere, retinereque poſsit: tum fre ni, ac ephippiorũ, ſtapedarum, totius de- nique rei equeſtris rationem, atque v- ſum teneat: poſtremò ingenia, præſtan- tiam, aut vitia equorum certis ex ſignis, quæ multa, & aperta ſunt, noſcat. Hæc enim

De equitatione, eiusq; forma.

enim ſingula proſunt, iucundaque cogni tu ſunt, præter id, quod ad bellicam diſciplinam maxime conferunt: ſiquidem multos vel equi lapſu, vel imperitia illius flectendi, incitandi, aut retinendi captos, cæſoſue ab hoſtibus, aut periclitatos legimus: vt Septimium Seuerum Imperatorem Romanorum, qui in graui pugna illa cum Albino tyranno equo lapſus vix eſt ex hoſtium manibus liberatus. Ad publica item ſpectacula, & pompas, quæ in principum aula quotidie æduntur, multum et gratiæ, & decori venuſta, & expedita equitatio addit: qualis in haſtiludijs, conflictu Cataphractorum equitum, atque Troiano ludo eſt. Iis enim rebus commodior equitandi ratio ineſt, quod iuuenes hi ludi ad bellum quodammodo inſtruant, quam ſi, quod aliqui faciunt, in gyrum equus agatur, doceatúrue inſilire, ad ſonum aliquem, ſeſe erigere, pedibúſue duobus inſiſtere:

ne quod Sybaritis contigit aliquando, principi eueniat. Qui cum, vt erat voluptati dediti, equos etiam ad muſicum ſonum flectere, ac ſaltare aſſuefacerent, eſſentque cum Crotoniatis depugnaturi: hi adhibitis muſicis ita edoctos equos excitauerunt, vt inutiles conſerendo prælio eſſent, itaque leui negotio ſuperarentur. Ergo periti equitandi artifices, & expediti puero regi adhibeantur imprimis: tum ij, cum tempus exercitationi cõmodum ſit, eundem ita inſtruant, vt equum venuſtè, expediteque aſcendere, deſcendere, inſilire, moueri, hærere firmiter, agitare, incitare, flectere, gyrare, habenis vti, exerceri demum omnibus modis bello, pacique aptis poßit. Sequitur venatio longè quidem ſuperioribus formis iucundior, & exercendo corpori aptior: cuius ſtudium cum à natura quodammodo cunctis hominibus inſit, magnam parit profectò voluptatem, tum

De venatione atq; ei⁹ vſu.

ſalu-

ſalubritatem, valetudiniq́ue tuendæ cõmoditatem. Vnde non modo principe, ſed quocunque etiam ingenuo, & liberali homine digna eſt. Eadem, vt Plato docet, aut eſt volatilium, aut pedeſtrium, aut aquaticorum: volatilium, vt aucupium: pedeſtrium, vt venatio quadrupedum: aquaticorum, vt piſcatio. Ex his generibus præſtantiſſimam, & nobiliſſimam ille ait eſſe quadrupedum venationem, reliqua verò duo genera vilia, & quæſtui potius, quàm liberali exercitationi, ac iucunditati accommoda. In quo tamẽ illis ipſis quadrupedum venatoribus prohibet, ne noctu retibus, atque canibus venentur: deinde vt per tantũ incultos, mõteſue id faciant, à cultis verò, atque ſacris locis abſtineant: poſtremò vt piſcator nec in portibus, nec in ſacris fluminibus, aut paludibus, & ſtagnis piſcari audeãt: neue ſuccos, infectasque piſcibus eſcas offerat. Sed hæc à Platone præcepta

ſuo tempore forte magis, quàm noſtrò cō gruebant: itaque omnia tenēda, tradendáue principi nunc minimè ſunt. Nam venationis formarū omnium, vt eſt nūc in vſu, ferarū eſt præſtantiſſima, proxima volatilium, præſertim ſi equeſtri curſu peragatur. Ferarum quidem: vt ſi cerui, apri, lepores, aliorumque animalium ſpecies canibus, retibus, iaculoue conficiantur. volatilium, vt ſi ardeæ, perdices, noctuæ, aut aues aliæ ab accipitribus capiantur. Quod ſane venandi genus miror fuiſſe antiquis ignotum, nullamq;, ſi fortè in vſu fuerit, apud autores mentionem eius fieri. Hoc enim tempore tota ferè in Europa vſitata eſt hæc pleriſque venandi ratio; vt manſuefactis accipitribus aues, leporeſue capiantur. Quod quidem venationis genus, atq; illud primum, de quo ſuprà diximus, principi maximè cōmodum eſt. Magnū ſemper vbique viris principibus ſtudium venandi, vſúſq; fu-

it,

it, eaq́ in re Lacædemonij, Cretenſes, & Perſæ curam vel maximam poſuere, ſiquidem ij pueros venatione ac curſu exercebant, vt in Cyripædia Xenophon, atque in legibus Plato ſcribit. Fuit in Alfonſo primo Neapolitanorũ rege huius, quode diximus, aucupij tantum ſtudium, vt multa in eo aureorũ millia quotannis conſumeret. Sed nec in rege id probo, & venationem delectationis, exercitationiſque cauſa interdum ille ſuſcipietur, eidem enim ſeſe puer rex ab ætate tenera, adhibitis venatoribus aptis, & expeditis, dedet: vt tanto expeditior, robuſtiorque fiat, quanto labore, & ſtudio ſeſe maiori exercuerit. Hoc enim eſt noſtrum in venatione regi tradendæ conſilium, vt idem ſalubri, & moderata exercitatione roboretur, honeſtaque iucunditate oblectetur, ne otio langueat perpetuo. Eiuſdem eſt fere vtilitatis cũ venatione curſus equeſtris, atque pedeſtris,

De reliquis exercendi corporis formis.

ſtris, deambulatio, vectio, ſiue naui fiat, ſiue curru, lectica, alioue genere vehiculi, ſaltus in omnes corporis partes, pilæ ludus, Galeno commendatiſsimus, omnis denique corporis agitatio moderata: quæ tam neceſsaria ſaluti & animi, & corporis eſt, vt nihil maiori ſtudio Medici in ſcriptis ſuis commendent, quàm hanc exercendorum corporum formam. Docent enim illi hæc fieri oportere vacuis, ieiunisque corporibus, ne motu cibus non bene coctus vitietur, prauusque in venas liquor diffundatur. Itaque ſobrius cum eſt princeps iuuenis ad moderatas huiuſmodi exercitatiões, quæ ſine difficili fatigatione corpora moueant, à pædagogis vnà cum æqualibus alijs vocetur, quò ſocietate ſimilium, & contentione cupidior accedat: tum ita in his ludicris rebus vel adultiori in ætate verſetur, vt aliud acturum ſe grauius, & præſtabilius, cuius id cauſa etiam ſuſceperit,

perit, arbitretur. Id à Veſpaſiano Cæſare fieri ſolitum ſingulis aiunt diebus: qui poſtquam ſummo mane negotia aliquot publica obijſſet, vel curru, aut lectica vehebatur, vel deambulabat, aut equitabat, vel alia ratione exercebatur: pauloq; poſt, vt erat eo tempore moris, balneis vtebatur. Sed tamen exercitationũ huiuſmodi genera, & formas, itemq́ue tempus vnicuique aptum Medici longè melius præſcripſerint: nos tãtùm monuiſſe, id fieri oportere, cõtenti ſimus. Cum hæc exercendi corporis ratio à nobis propoſita in vniuerſum ſit, de animi delectatione deinceps, id eſt, muſicæ ſtudio diſſeramus: cuius tanta vis eſt in mouendis hominum animis, vt Pythagorici, atque Platonici animam omnem muſico quodam concentu factum dixerint, propter vim illam videlicet muſicæ, ad cuius concentum nullus tam tetricus eſt quin aliquandò permoueatur. Videmus De muſica eiuſque vſu.

enim omnes nationes aliquo ſemper muſicæ genere vti, quo delectentur: infantes itē vix vſu linguæ, et ſermonis dato, inſtrumenta quædam, tibias, aliáue huius generis facere, aut quærere, animalia porro aliqua ex quadrupedibus, & auiculas muſicæ voluptate vehementer capi, vt mirum non ſit, quoſdam exiſtimaſſe animum muſico factum cōcentu: cùm & cunctorum animi muſica deliniantur, nemóque tam aſper, agreſtiſue ſit, vt hac ſuauitate aliquando non afficiatur. Quo in genere illud maximè mirum eſt, totidem eſſe pene muſicæ genera, quot ingenia nationum, nec vnam omnibus cantus, ſoníque formam placere: alijs enim grauis, ſubtriſtis, & quaſi lugubris muſica placet, vt Italis, & Hiſpanis: alijs leuior, & iucundior, vt Gallis: alijs obſtrepera, & concitata, vt Germanis, alijs denique alia. Ex quo intelligitur, aliquid muſicæ ineſſe, quod noſtris

ſtris animis congruat, eiusque vim eſſe tantam, vt omnium ingenia, quantũuis diuerſa nonnihil in ea ſibi aptum, quod placeat, inueniant. Quapropter muſica ſemper cũ alijs nationibus magno in honore fuit, tũ Græcis, apud quos eã neſciri, turpe habebatur. Nam & Themiſtocles, cũ in epulis lyram recuſaſſet, indoctior habitus eſt, & Epaminõdas, quod fidibus canere noſcet, in præcio fuit, & qui muſicã forte neſciret, incultus iudicabatur. Omitto id, quod Lacædemonijs mos erat, Tyrtæi poëtæ verſus in bello canere, tibijsq́; vti, quodq́; oẽs plane nationes aliquo muſicæ genere in bello ſemper vtãtur: ad regis pueri inſtitutionẽ deuenio: quẽ ſicuti reliquas artes, ita muſicã etiã docere volumus. Tanta enim eius eſt, vt recte Ariſtoteles ait, in omnes vitæ partes præſtantia, vt nihil hominũ animis labore leuandis ſit aptius, nihil item ad mores aut recte informãdos, aut

per-

perturbationes ſedandas æquè cõducat, nihil demum ad vitam beatam (quæ voluptate quadam continetur maxima ex parte) magis pertineat. Itaque tanta cũ ſit muſicæ vtilitas, pueris ea, quemadmodum Plato, & Ariſtoteles cenſent, tradenda eſt, tum quia leuis eorum, hilariſque natura exiſtit, tum quia vacuis, nullaque curarum, aut cogitationum ſtudio impeditis mentibus nihil aptius, honeſtiúſue poteſt adhiberi, ingenij quidẽ hilaritas muſicæ capiendæ accommodatiſsima eſt, propterea quòd hæc vt curas pellit, relaxatque omni labore animum, ſic ipſum natura ſua illas fugit, et delectari, otiarique cupit. Leuis quoque puerorum natura, quæ aut ludere, aut curſitare, aut agere quid eos ſemper facit, nulla re honeſtiori impediri, quàm muſica, poteſt: quæ & eoſdem occupatos teneat, & mores, vitamque informet, ac mitiget. Vnde nec difficilis admodũ,

nec

nec artificioſa muſica illis tradenda eſt, ne ætas tenera labore terreatur, ſed facilis, iucunda, & honeſta. Qua quidem in re dubium exiſtit, num delectandi tantummodo cauſa diſcenda muſica ſit, an informandorum præcipuè morum animique excolendi. Plato quidem in ſua rep. veram eſſe illã muſicam negat, quæ aures ſolùm audientium iucunditate afficiat, ſed eam, quæ vim animi ad cauſas, atque rationem concentus inueſtigandam, vitæque moribus accommodãdam excitet. Idem Ariſtoteles in libris de rep. refert, cum muſicæ delectationẽ accidere, mores verò animi afficere, propriũ eius eſſe affirmat: quãdoquidẽ multa muſicæ genera non modò nõ delectẽt, ſed etiam moueant ad iram, furorem, audaciam, triſtitiam, affectuſque alios mœrore plenos. Hinc igitur eſt perſpicuum, quanta muſicæ vis ſit, atque commoditas & ad hominum animos permouendos,

dos,

doſ, & ad moderandã puerorum inſolẽtiã, ac leuitatem. Sic enim muſica puer docebitur, vt honeſta tantum, & moribus cõponẽdis apta quæratur delectatio, ne vitijs diſſoluatur, & vt aptiſsima vitæ moleſtijs leuãdis arte imbuatur. Muſica verò, quemadmodum in rep. Plato inquit, tribus potiſsimum rebus cõſtat: Oratione, id eſt, verbis: Harmonia, hoc eſt, cãtu: Rhytmo, id eſt, numeris: quoniam quidquid cõcentũ habet, vel voce, et cãtu, vel fidibus, vel flatu perficitur. Voce enim carmina fidibus, ſonoue alicuius inſtrumenti exprimimus. Vnicuiq; horũ triũ generũ variæ concentuũ, ſonorũque formæ, tum inſtrumentorũ adhiberi ſolent: vt Phrygius, Lydius, Ionicus, Æolicus ſonus: atque etiã pſalterium, Magadis, Lyrophœnix, Sambice, Tripus, Hydraulis, Barbit⁹, Tetrachordũ, aliaq; huiuſmodi organa muſica antiquis vſitata, nobis ob vetuſtatẽ ignota, et obſcura.

 Sed

Sed tamẽ ex hiſce omnibus ea inſtrumẽta deligãtur, ijq; cãtus, qui nec leuitatis, nec laſciuiæ, nec difficultatis, aut voluptatis nimiæ plurimũ pariãt. Fruſtra enim regẽ inſtitui muſica vellemus, ſi pro honeſta iucũditate laſciuiã, leuitatẽ, ac voluptatem immoderatã caperet, aut ſi pro leui ſtudio permagnus in diſcẽdo labor eſſet ſubeũdus. Igitur diligẽter muſici, quibus principis cura tradita ſit caue rint, ne turpes ille, laſciuas, leueſque cãtiunculas norit, neue nimia voluptate perfundi ſinatur, ac ne artificij difficultate ab eo ſtudio deterreatur. Ita enim nõ ſolum arte longè pulcherrima, & vtiliſsima imbuetur, ſed magnũ etiam ad mores formandos, mentis acuendam aciem, leuandos vitæ labores, terendumque honeſta occupatione tempus (quod alijs fortaſſe turpibus rebus impenderetur) fructum percipiet. Exemplo eſſe David Hebræorum rex poterit,

quem

quem muſicæ per ſtudioſum fuiſſe legimus. Achilles item apud Homerum huic rei adeò deditus dicitur, vt feruidam animi iracundiam, qua fertur ſæpè inflãmari ſolitus, harmonia ſolum compeſcèret. Idem à Pythagoreo Clinia, quotieſcunque ira correptus in aliquem incitaretur, accepta lyra, fieri ſolitum Atheneus ſcribit. Nec mirum id quidem: cum muſica excitatos affectus componat, ſepultos excitet, animum erigat, aut mitiget, morbos ſanet: vt ijs accidere cernimus, qui à Phalangÿs mordeantur: alia denique multa efficiat, quæ perſequi lon gum eſſet. Sed hæc de artibus principi ediſcendis ad corporis, & ad animi exer citationem, iucunditatem, ac robur: ad victus verò rationem, quæ ſint ab eodẽ ſeruanda, vel Platonis in legibus rep. ac Timæo idem præcipientis exemplo dein ceps exponamus: cùm id etiam ad corporis commoditatem, quam nunc eodem in

De victus ratiõe ad tuẽdam valetudinem.

prin-

principe querimus, ſpectet. Victus communi voce non modo cibus, & potio, ſed etiam ratio iis vtendi, valetudinisque recte curandæ modus appellatur: cuius haberi quoque à principe curam volumus; quando maximè illius vita, atque ſanitas referat. Vt hanc igitur ipſe corporis valetudinem tueatur, omnem imprimis ciborum, atque potionum intemperantiam declinet, ne vel in morbum aliquem incidat: quo tamen ſi, vt noſtræ naturæ imbecillitas fert, aliquãdo corripiatur, medicis quidem paucis vtetur, iiſdemq; doctis, ac experimento peritis: ne multis, vt ſæpe fit, medicamentis, aut longa curatione morbus magno reip: nocumẽto irritetur. Adeò enim publicis princeps negotiis incumbet, vt ne ægrotandi quidem, quod Plato ciuibus ſuis præcipit, ôtium ſibi relictum exiſtimet. Vnde grauibus ille, & inſanabilibus morbis affectos homines minimè putat curandos, ne

F vlli

vlli vacandi à publica procuratione occaſio relinquatur: quod ipſum Æſculapij exemplo confirmat, qui cum medicus eſſet, ac rebus bellicis implicatus, eã tãtùm curandi rationem tradiderit, quæ publicis non obſtaret negotijs. Verùm hanc nos Platonis ſententiam reijciamus, & non modò principem grauis morbi cauſa non remoueamus à publica cura, ſed diligenter curemus etiam, adhibitis peritiſsimis medicis, quorum conſilio hanc victus partem, quæ in morbis verſatur curandis, relinquamus: illo tãtum eiuſdẽ Platonis è Timæo præcepto vſi, vt niſi morbis grauibus, medicus alias non adhibeatur, cum frugalitate, & exercitatione curari eum, quàm medicamẽtis, vtilius ſit. Illud verò, quod et inſtituto noſtro congruit, & vel à nobis hoc loco præcipi poteſt de valetudinis conſeruandæ, ac fouendi corporis ratione non prætermittam, ne ordinem inſtitutũ deſeram,

ſeram, néue vllam regij corporis commoditati partem cōuenientem prætercam. Valetudo recta cum alijs rebus naturæ cuiuſque peculiaribus continetur, quod alij firmiori corpore alijs ſint: tum his præcipue, aëre hoc, quem haurimus, cibo, & potione, motu, & quiete corporis, ſomni, ac vigiliarū forma, excretione, ac retentione rerum in corpus influentium, ipſis denique animi permotionibus, quæ valetudini vel conſeruandæ, vel etiam lædendæ plurimum valent. Aëris tenuitas, temperies, & ſalubritas regis habitatiōe ſtudioſè quæratur, quādo & ab hoc ſpiritus ducitur, & eo magna vitæ pars continetur, & niſi regiæ conſulatur ſaluti, magnum reip. incommodum afferatur. Huiuſmodi loca facilè quauis in regione multa inuenientur, quærenturque à doctis, atque peritis hominibus, quāquam nec id ſemper ſtudioſè admodum fiet, ne luxui, molliciei ne

De loco habitationis regiæ.

quidquàm concedatur: quales in Modorum regibus Atheneus fuiſſe ſcribit: qui more gruarum in loca hyemi, æſtatique accommoda certis temporibus commigrare ſoliti eſſent. Licet enim eodem in loco vel arte, vel natura ſalubriorem aërem reddere, nec eam adeò curioſe ſpectare, vt principi nunquàm in loca minus ſalubria veniendum putemus: quibus interdum aſſuefieri exemplo ſaltem Platonis Academiam in loco inſalubri hac vna de cauſa cōdētis, oporteat. Ergo vt ſaltem corporis, ac valetudinem princeps in vſum reip. diu conſeruet, aëris temperationē, ac ſalubritatem quærat, id eſt, in hyeme tepidiorem, in æſtate frigidiorem, tametſi minus tenuem: cum craſſus aër ſalubrior tenui ſit, licet ingeniorum acumini infeſtus. Iam verò in cibo, atque potu, maiorem etiam cautionem, et ſtudium adhibeat, non tam quia ſummæ intemperantiæ ſit, modum tenere

De principis victu.

re

re non poſſe, vel belluarum exemplo, quam etiam, quòd multùm corporis obſit valetudini intemperantia. Omitto enim id, quod magna ciborum, atque potionum copia repleta corpora ſuccos vitioſos ebibunt, quod mens quaſi tenebris offundatur, quòd turpe ſit, immoderatũ eſſe eum, qui alijs ſit imperaturus: certè nihil corpus valentius, vegetius, robuſtius, ſanius, agilius reddit, q̃ in cibo, & potione frugalitas. Frugalitatem autem appello non tenuitatem, & parſimoniã, quæ cùm alijs, tum ſanis pernicioſa eſt, ſed congruentem naturæ cuiusq; paſtum, ſeu quis multam requirat, ſeu parum. Vnde nec ſapidos cibos reijcere, nec plus aliquando, interdum uerò minus ciborum capere (vt Veſpaſianum Cæſarem Suetonius ſolitũ ait facere) incommodũ arbitror: cum quæ ſapidiora ſint, auidiùs capiat ſtomachus, quàm quæ contraria: & aliquando natiuum calorem largiori

cibo, atque potione excitare, interdum cohibere quoque oporteat: ut hæc mutatio uictus, ſi quando contingat, minimè noceat, quemadmodum intermiſſa uel ſemel uiuẽdi ratio moderata, & ſui ſemper ſimilis, morbos gignit grauiſſimos. Hinc ſequitur, nec medicorum ſemper conſilijs, dum recta ſit ualetudine, principem obtemperare, nec uno cibi, potioniſque genere, nec tempore uno, ac forma edendi uti debere: cùm hæc, uti dixi, præſcripta uictus ratio ſit longe periculoſior, quòd ſemper nequeat ſeruari, ac ſi nonnunquàm, ut ſæpe fit, negligatur, grauiſſimos inuehat morbos. Laudo equidem omnem moderationem in uictu, & potu: ſed hanc definitam, & unã uiuendi formam, atque diætam nec probo, nec medicorum quiſquàm probabit. Sed iam de motu, & quiete. Huius tanta eſt ad corporis ualetudinem commoditas, ut nihil natiuo calori augendo,

De corporis motiõe quieteq́; cõmoda.

mem-

membris vegetandis, & expediendis, ſpiritui vitali fouendo, excitandoq́; ſit conducibilius, nihilue contra diuturno otio nocẽtius, ac pernicioſius. Motus autem moderatus, & lenis ſit, ne corpora nimia defatigatione frigeſcant, debilitẽtur, ac morbida fiant. Exercitationes præterea vel antequàm cibus ſumatur, fiant, vel multò poſt, excreatis corporis ſordibus, eum nõn minùs noceat, ſi tunc temporis ea ſuſcipiatur, quàm ſi omninò corpus quieſcat, otioq́ue eneruetur. Commodæ autem, & moderatæ exercitationes erunt, frictio membrorum veteribus vſitatiſsima, deambulatio, curſus, vel equeſtris, vel pedeſtris, pilæ ludus, magnopere à Galeno commendatus. ſaltus, geſtatio (cuius perpulchram formã ad corpora permouenda ſenſim Aſclepiadem Plinius refert inueniſſe) alia denique huius generis multa, quæ excogitari poſsint, multisq́ue in vſu ſint. Somni

De forma ſomni, ac vigiliarũ. *præterea, & vigiliæ moderatus vſus per commodus eſt, ſicut immoderatus perniciosius. Neque enim multum dormire, vel multam ad noctem vigilare, vel interdiu dormire, aut pernoctare tota nocte (vt reges Perſarum feciſſe ſoliti dicuntur) vtile aut corpori, aut animo eſt. Ergo quemadmodum Plato in legibus præcipit, nec diu dormire, nec vigilare oportet, nec ſemper, ſed certis horis, nec ſtatim à prandio, aut cœna, nec reſupino corpore, aut ſiniſtrum in latus incumbẽte, nec ijs demum temporibus, quæ Medici docti prohibeant. Quid enim perniciosius corporis ſanitati, aut ingenij acumini hebetando aptius, quàm in medios dormire dies (ut verbis vtar poëtæ) tota verò nocte vt aulici noſtri ſolent, vigilare? Quid etiam intemperantius, quã nullum definitum tempus id faciendi habere? Quamobrem non minùs moderationem princeps hac in re teneat, quàm*

reli-

reliquis in vitæ officijs. Excreandorum porrò, aut retinendorum in corpore ratio latius patet, ac medicorum propria eſt: igitur nihil ijs inconſultis fiat, ſeu corpus purgandum, ſeu fouendum, ſeu quid retinendum, aut aggerendum denique ſit. Hæc enim curandi præceptis continentur, quæ ab inſtituto noſtro aliena, & medicis relinquenda ſunt. Venio ad perturbationes animi: quæ quanquàm, vt poſtea docebimus, temperantiæ, ac prudentiæ vi componuntur, tamē quatenus corpori aut nocent, aut proſunt, quî ſit ijs vtendum, vel hîc etiam doceamus. Perturbationes vel adeò ſunt vehementes, vt mentis tranquillitatem commoueant, vel planè remiſſæ, et pacatæ: eædemque aut natura ſua vitioſæ, tametſi temperentur, ſunt, aut honeſtæ, quantumuis excitentur, aut indifferentes. Quæ omnes ſic ſunt ratione tenēdæ, vt vitioſæ ne ſentiantur quidem, ſi fieri

De reliquis curādæ valetudinis formis.

 poſ-

poſſit: vt libido, inuidia, odium, ſuperbia: honeſtæ verò excitentur: vt miſericordia, beneuolentia: indifferentes denique tum remittantur, tum incitentur pro arbitrij ratione. Videmus enim ira corpus vſque adeò concuti, vt exanimetur interdum: mœror item animum contrahit, corpori pallorem, tremorem, at noxiam frigiditatem affert, ac demum conficit: vt accidiſſe quibuſdam accepimus nimiam ob triſtitiam confectis: vt M. Lepido, P. Rutilio. Gaudiū quoque & inſanire aliquos fecit, & interemit quandoque: vt Polycratem Naxiam fœminam, Diagoram, Chilonem Lacædemonium, Sophoclem, & Dionyſium Siciliæ tyrannum. Pudor etiam eſt adeo acer nonnunquàm, vt Diodorus philoſophus, quod propoſitam ab Stilbone quæſtionem explicare nequiuiſſet, extinctus eo dicatur: idemq́ue de Homero fertur poëta. Ex quo intelligitur, tantam perturbationum

De animi perturbationum vſu.

turbationum vim eſſe, vt non modo ſanitatem corporis facilè immutent, ſed tollant aliquando penitus, et interimãt. Quibus vt medeatur princeps, ratione duntaxat vtendum illi eſt, ne quid tam durum, difficile, laborioſum ſibi euenire poſſe arbitretur, vt vel iraſcatur pluſ quàm oporteat, vel doleat, gaudeat, vel alia demum ratione commoueatur. Auguſtum Cæſarem tribus in Germania legionibus fuſis, cæſòque Quintilio Varo vſque adeo fertur doluiſſe, vt eiulans, et parieti caput illidens clamarit, redde meas Quintili Vari legiones. Theodoſium adeò feruenti iracundia fuiſſe aiũt, vt multa inconſiderate, imprudenterq́ motus ea fecerit: ergo huic ille morbo, quoties irritabatur, mederi ſolebat, Græco Alphabeto prius, quàm quid ageret, recitato. Quare & affectus hoſce omnes ratiõe tenere oportet, & cauſas ipſorum accommoda curatione præcidere.

Nam

Nam ſi feruida quis ira frequenter commoueatur, & ea victus ratione, & ijs cibis vtatur, quæ corporis temperationem mitigent: ſi timidus ſit, ea quoque ſumat medicamenta, & eos cibos, qui ſanguinem calidiorem efficiant: ſi triſtis, calidis item, & humectis vtatur, vt bilem atram, ſi non purget omnino, temperet tamen, ſi denique alio huiuſmodi affectu laboret, contrariam victus rationem ijs cauſis, ex quibus naſcatur, adhibeat, itaque non tantùm ratione affectùs moderabitur, ſed etiam diæta. Verum hæc de regij corporis educatione, nutritione, exercitationibus, ſalubritate, ac valetudine hactenus dicta, quamuis extra propoſitam rem aliquantùm eſſe videantur, tamen ab ipſis vt incunabilis eius inſtitutio repeteretur, adducta ſunt. Quæ quidem ipſa tum præceptores, ac pædagogi vnicuique illius ætati adhibebunt conuenienter,

enter, tùm ipſemet poſtea, prouectior cum ſit, retinebit. Nos hîc breuiter omnem regis educationem in ſumma deſcribere voluimus, reliqua vſus, ac præceptores docebunt.

Finis libri primi.

Seba-

SEBASTIANI Foxij Morzilli Hiſpalensis DE REGNI, REGISQVE INSTITVTIONE

LIBER II.

ANT. *Præclare tu quidem Aureli regum nobis corpora fingis, iſtoque modo haud quaquàm ego tibi repugnauero: ſed vereor, ne dum Platonis remp. imaginariam reprehendis, in idem, quod ille, imprudenter relabare, deſcripto eo rege, qui nuſquàm ſit, eſſeue poßit. Quotus enim quiſque inueniatur, qui aut ita formatus ſit, aut inſtitui eo modo poßit? cum regum plerique temerè inſtituantur: ac ſiqui forte tales exiſtant, id caſui potiùs, naturæue illorum benignitati ſit adſcribendum, quàm magiſtrorum conſilio, aut induſtriæ.*

LVC.

LVC. *Nihil equidem video Antoni, cur iſtum reprehendas Aurelium: cum id, quod quærebat ipſe, in multis inueniatur, ac eo in regẽ Philippo, cuius initiò facta eſt mentio, multi eſſe prædicent. Quid enim faciliùs, quàm eam corporis cultui curam adhiberi, quam ille dixit? præſertim cùm corpus plerique diligentius, quàm animum colant. Quamobrem institutum Aureli tuum perſequere, nec iſtius reſpondeas nũc obiectionibus: quæ contentione plenæ, lucem eripiunt, & curſum orationis aptè, leniterque fluentis interrumpunt.* AVR. *Sed iam locus poſtulat: geram enim tibi morem Luci: vt eodem, quo ſum hactenus ordine vſus, aptam regis animo inſtitutionẽ per ſingulas virtutis partes inquiram, Platonis exemplo, qui eodẽ ferè modo remp. ſuam, ac eius principem, & legislatorem deſcripſit. Sed bonis tandem auibus rem aggrediar propoſitam. Cum officiorum*

rum omnium, quæ quiſque ciuis tueri debeat, ad eos ipſos alia pertineant, alia ad communitatis ſalutem: primorumque exemplo ſint priuatæ cuiusque ſecundum virtutem actiones, ſecundorum publicæ & alijs cum ciuibus communes: eodem quoque modo principis alia priuatim officia colenda erunt, alia publicè. Atque illa quidem etſi cum illo ciuibus omnibus ſint communia, tamen quia ad eius pertinent inſtitutionem, priuata dicuntur: cuius generis ſunt virtutum omnium actiones ad ipſummet relatæ: hæc vero communia dicuntur (licet eſſe, diciq; priuata etiam poſſint) quod non ad peculiarem illius per ſe viuentis informationem, ſed ad eiuſdem rempub. adminiſtrantis officium ſpectent. Ergo vnæ erunt virtutum in principe, ac quouis alio actiones per ſe ſpectatæ, relatæ vero ad remp. diuerſæ. Quamobrem de illis nos principio differamus, poſtea de hiſce,

Ordo virtutū regiarū & regni ipſius.

ce, propoſitum ordinem perſequuti. Primum igitur non modo regis, ſed vniuerſæ quoque reip. officium erit, quemadmo dum docti omnes præcipiunt, vt ei pietas curæ imprimis ſit. Quoniam enim vt hominum mentibus inſitæ à natura notiones quædam de Deo ſunt, omnesque quantumuis barbari numen aliquod colunt: neceſſe profectò eſt, in rep. id primum ſtatui, quod eſt maximè præſtans, naturæq; congruentiſsimum. Nam præterquàm quod legislatores omnes vbiq; gentium de religione imprimis leges tulere, tanquàm re ad inſtituendam remp. neceſſaria, confirmat id etiam ratio: quoniam ſi omnis reſp. legibus vllis eſt continenda, vt ad finem extremum humanæ vitæ perueniatur, legem eſſe aliquã ſummam, atque diuinam ſequitur, quã ad illum ipſum finem homines inſtituantur, qui per ſe id aſſequi nequeant. Deinde cùm tot ſint humanæ mentis errores,

De religiõe, ac pietate regis.

tot item hominũ opiniones, neceſſe pro- fectò fuit, aliquam ſtatui normam, ad quam omnia, quibus de contenderetur, dirigerentur. Ab hoc ergo ſupremæ legis inſtinctu religioſus quidã oritur timor, tum erga Deum pietas, cuius vi non mo do datæ in rep. leges humani ſupplicij ter rore obſeruantur, ſed etiam diuinæ vltio nis, quam prauis hominibus impendere leges docent, metu cõfirmantur. Sic Pla to in libris de legibus primam á legisla- tore de pietate ferendam legem eſſe do- cet, quoniam huius rei cura potiſſimũ animis hominum ſit inijcienda. Nihil hac de re Ariſtoteles, qui nullam omni- no religionis rationem habuit; vt is, qui ob impietatem Athenis metu eius pœ- næ qua Socrates erat affectus, Chalcidẽ fugerit. Hoc porro Numæ illi regum Romanorum iuſtiſſimo curæ fuiſſe an- tiquorum hiſtoriæ teſtantur, atque eti- am Lycurgo Lacædemonio, & Atheni

enſi

enſi Soloni, cæteriſque principibus qui vel reſpublicas conſtituerunt, vel iam fundatas meliùs informauere: præſertim apud Ægyptios, ac Perſas, quorum reges, vt Plato inquit, ſacerdotes erant, vt regia dignitate confirmaretur religio. Idem ad Hebræorum principibus primũ curabatur, ſi rem à Moſe legislatore eius gentis deducamus: qui antequàm ciuitatum iura, legesq́ue cõdidiſſet, de pietate, ac ceremonijs Deo adhibendis multa præcepit. Quin à Dauide, Solomone, cæteriſq́ue regibus optimis nihil religione magis cultum eſt. Ex quo intelligitur principi hoc eſſe in primis curæ debere vt religionem ipſe ſanctiſſime tueatur, & in rep. ſua ſtabiliat. LVC. *Quam ampla, & pulchra dicendæ huius Philippi, et Caroli patris pietatis occaſio nũc dabatur Aureli, niſi tu hæc curſim exempla proferẽda putauiſſes. Poſſes enim commemorare, quàm multum vterq; laboris*

boris in componendis hiſce noſtræ ætatis longè turbulentiſſimæ de religione controuerſijs poſuerit, q̃ præclare multa geſſerit, mutarit, reſtituerit. ANT. *Alium hæc locum ò Luci poſtulant: pergat modo, ut cœpit, Aurelius.* AVR. *Conſtituto ſic, & formato religione principis animo, iactũ erit præclarum regni totius fundamẽtum. Si enim is ita ad rẽp. inſtitutus accedat, facilè quidem erit, ipſum & probum eſſe, & regnum optimè adminiſtrari. Nihilominus tamen id ipſe ducat animũ eſt neceſſe, religioni adiungenda eſſe virtutum reliquarũ officia: quæ ſunt cum illa ipſa arctiſſimè copulata, quæque nos ad extremum bonorum, quò ſpectat etiam religio, deducant: ut prudentiam, iuſtitiam, moderationem, clementiam, animi robur, humanitatem, reliquas demum virtutes: quæ cum optimo cuiquam viro, tũ regi ſunt neceſſariæ, quod eſſe hunc omnium præſtan-*

ſtantiſſimum deceat, quando id, quod ſit alij imperaturum, eo melius ſit, quod ſubijcitur, atque in ciuitate vna, nedum in amplo regno, multi viri optimi ſint, quibus rex vnus præficiatur. Sic ergo regi virtutes omnes inerunt, vt ipſe per ſe illas colat tanquam priuatus aliquis ciuis, tum iiſdem vti apud alios cōſueſcat, quaſi ex priuato vitæ genere ad id ſolū delectus. Sicut autem pietas cunctis virtutum officijs veluti caput præponitur, ita eiſdem prudentia præeſt: quæ cum alios omnes, tum maxime principem decet. Quoniam enim eadem animi virtus eſt, qua res ad finem iam cōſtitutum pertinentes examinantur, neceſſe quidem eſt, eam coli, ſi quid omnino in humana vita ſit agendum. Siue enim de dubijs conſulturæ, quæ multa incidunt paſſim, ſiue noſſe obſcura, et recōdita, ſiue intelligere, ac præuidere futura oporteat, id eſt prudentiæ propriū, ſine qua prorſus hu- De Regis prudentia.

humana vita conſtare queat. Ergo non modo in rege ipſo, ſed etiam in quouis alio homine ingeny acumen, experimentum, notitiamque rerum multarum requirimus: quando nulli hæc magis ineſſe, quàm principi debeant, quorum cauſa idem reipub. præficiatur. Nam in alijs quidem ſi quid inconſiderate fiat, tametſi vitioſum id ſit, tolerabile eſt, nulliq; fortaſſe noxium, præterquàm imprudenti ipſi: at in principe, qui vniuerſæ reip. curam habet, tantò eſt intolerabilior imprudentia, quanto ea plures læduntur, quantoque malum multorum vnius malo pernicioſius eſt. Sed quoniam hæc ita dicta latè admodum patent, multaque in officiorum capita diſsecantur, ſunt diſtinguenda accuratius, ac pernoſcendum, quæ regiæ prudentiæ partes ſint, et quæ contrà. Qua in re nec imaginarium aliquem regem, qui nuſquam extiterit, querimus: ſed eum, qui noſtra inſtitutio-

ne doctus euadere poſſit quàm optimus. Cùm autem prudentia virtus animi ſit rerum agendarum, aut prætermittendarum notitiam rationis rectæ iudicio congruentem pariens, ſic eſt à principe bono amplectenda, vt non fingatur in eo ſolum, ſed doceatur potiùs, quî comparanda, ab eodem ſit: cum & virtus, vt magnis placet viris, doceri poſſit, & hîc principẽ rudẽ præceptis noſtris efficere cultiſſimum cupiamus. Virtus autẽ hæc tum natura, tum inſtitutione, atque vſu, tum etiã doctrina conſtat. Naturæ quidem bonitas ad comparandam prudentiam valet, cum nec memoria præteritorum, nec accurata inſtantium cognitio, & intelligentia, nec ſolertia (quibus eadem virtus perficitur) niſi natura, comparentur. Hæc tanti momenti ad prudentiam gignendam ſunt, vt quemadmodum debilia corpora ab omni opera remouemus, ſic à prudentia eum, qui nullo ho

 rum

rum naturæ beneficiorum donatus ſit, alienum iudicemus. Quamuis enim naturæ vitium diligens inſtitutio emendare poſſit aliqua ex parte, nunq̃ tamen illam virtuti neceſſariam dexteritatem addiderit. Ergo in principe vſque adeò hæc naturæ bona quæremus, vt ſi vel ijs careat, aut inſtitutione melior fieri nequeat, à principatu reijciatur. Commodiùs eſt enim eum ab omni actione, curáque publica remoueri, q̃ temeritate, aut ſtolidita te ipſius rempub. labefactari. Nam etſi hunc opibus, atque præſidijs firmis munitum, ſolióque in hæreditario conſtitutum celerrimè ſubditi complectantur, cõtinuò velut inutile, ac graue pondus excutere optabunt. Qui enim eum, amici, aut clientes tueri poſſint, quos non ſtupiditate ſua ille abalienet à ſeſe: quæ familiarium eiuſdem ſtupore abutentium auaritia, potentiáque ipſum defendat, cũ hi tantum ditari velint, & ijdem propter

pter odium in ſe cunctorum (quod hiſce hominibus accidit plerunque) nullo negotio unà cum inepto rege dignitate ſuâ pellantur, aut conſentire reliquis omnibus ſi cautiores ſint, rege ipſo deſerto, cogantur. Henricus. III. Caſtellæ rex initio imperij ſui tantam virtutis ſpeciem præſeferre viſus eſt, ut is omnium præſtantiſſimus, qui in Hiſpania regnaſſent, futurus putaretur: poſtea tamen q̃ eſt eius ignauia, ſtoliditasque perſpecta, nec eum potentium multorum, quos ipſe inconſiderata largitione ditarat, opes, nec dominandi viuente eo, cupido tueri diu potuit, quo minus è regia dignitate deiectus ſit, & in eius locum inuſitatæ prudentiæ mulier Eliſabetha Fernandi quinti regis vxor ſurrogaretur. Ergo ſi ingeniũ, ſi iudicium, ſi cætera naturæ ornamenta prudentiæ neceſſaria principi deſint, nihil obſtat, quominus idem publica cura priuetur, tanq̃ inutilis ſibi, &

 reip.

reip.cùm rei quoque domeſticæ procuratio priuato homini ob inſaniam legibus Romanorum adimatur. Quòd ſi autem mediocrem ſit ingenij vim princeps nactus, id inſtitutio faciet, vſus, atque doctrina, vt ex mediocri fiat optima, ex optima verò admirabilis. Inſtitutionem quidem parentes, ipſáue reſpub. illi accommodarit, vſum verò ipſe poſtea rerum experimento ſibi parauerit. Cum primum enim capiendo animi cultui aptus videatur, eidem probi, docti, prudentes, vſúque rerum periti præceptores adhibebuntur, qui & eius animum rudem adhuc bene noſcant, tum eum paulatim excolant, poſtremò veluti boni agricolæ ſemina ei virtutum committant. Quanti autem referat, præceptores huiuſmodi regibus adiungi, vel vnus Alexander Macedonum rex eſſe poteſt exẽplo, qui hac vna de cauſa ebrietatis, & iracundiæ vitio ad inſaniam vſque laboraſſe fer-

De regis præceptoribus in prima ætate, eorũq; officio.

fertur. Nec mirũ id quidẽ: teneri enim, rudesq́ue animi facilè quiduis capiunt, quod poſtea perpetuo retineãt. Sed quinã fortaſsè, quæras Antoni præceptores regibus adhibebũtur? ANT. *Videris ipſe, qui tuo arbitratu regem depingis.* AVR. *Nequaq̃ profectò illi, qui ſeſe ad id muneris ambitioſe aut per ſe, aut amicorũ induſtria offerant, qui falſo doctrinæ nomine adepto, quod hodie fieri cernimus, quaſi nolentes eò ſe pertrahi fingant, cũ nihil magis optent, aut ambiant, qui vel docti ſolùm ſine rerum vſu, vel vſu prædit i tantùm ſine doctrina ſint: ſed probi, docti, prudentes, ſimplices, moderati, quos nec ambitio, nec gratia, nec ſimulatio virtutis, nec æſtimatio ficta, & vulgaris commendet. Talis extitit Seneca Neronis, ac Plutarchus Traiani præceptores: ſiquidem vterq́ue doctiſsimus, et probatiſsimus fertur fuiſſe, nec enim Dioni Senecam improbũ feciſſe hominem*

ſcribenti aſſentior, ſed ille infœlix, qui tam nefarium diſcipulum nactus inſtituendum fuerit: hic longè fœliciſſimus, qui laudatiſſimum Imperatorem quaſi reip. ſaluti pepererit. Hinc intelligitur, multùm referre, à quo quis inſtituatur, ſed non minus, quali ſit quiſque ingenij natura, atque indole: cum ſterilis ager quantumuis delectum ſemē recipiat, aut nullos ferat fructus, aut eos ſeminis bonitati nequaq̄ reſpondentes. Quocirca ſi doctus, prudenſque magiſter hic principi adiūctus ſit, eius imprimis naturam, ingeniumq; perſpiciat, ne temerè quid faciat, quod poſtea ne ipſe quidem ſi velit, mutare poſſit. Apollonium Alabandenſem eloquentiæ doctorem diſcipulorum, quos inſtituendos acciperet, ingenijs cognitis, eos, qui minus apti eſſent, dimittere ad eas artes, quibus viderentur aptiores, retinere verò cæteros, ſolitum inquit fuiſſe M. Tullius. Hoc ipſum vel

dili-

diligentiùs à præceptore cuiuſque principis fieri oportet, qui dum eundem inſtituit, remp. ſe pariter inſtituendam ſumpſiſſe cogitare debet: itaq; vt legislator bonus idē perſpiciat, quo affectius genere principis animus à natura cōmoueatur, num iracundia, an libidine, an metu, & cupiditate, vt ſunt diuerſa hominum ingenia, atque in leui, & iuuenili ætate illa ſeſe oſtēdunt apertius, ac ſi remiſſum in rebus neceſſarijs illius animum eſſe cernat, excitet quantum poſſit: ſi elatū, ac feruidum, reprimat. Ita fiet, vt conuenientem ingenio inſtitutionem accommodet. Quàm excellens, dij boni, princeps fuiſſet Alexander, ſi feruidam illā eius iracundiam, atque inſolentiam præceptores eius cohibuiſſent. Iulianus imperator natura, ingenioque optimo fuit, ſi non ab impijs, ac ſuperſtitioſis magiſtris corrumperetur: ſiquidem Aſtrologorum, & Ariolorum, quibus operam

da-

dabat, tum Libanij præceptoris exemplo à Chriſtiana pietate ad impios Græcorum cultus defecit. Perſpecto igitur principis animo, ac diligenter notato ſic ei ſingularum virtutum officia tradentur, vt ad eas magnopere incitetur, ad quas propenſus ſit, retrahatur verò à vitijs, affectibusque, in quos ferri ſponte ſua videatur. Et quoniam eum, qui alijs præſit, virtute minimè vulgari præcellere volumus, adiungendæ præterea eæ artes illi ſint, quæ ſi non philoſophum, quales multi reges fuere, cultiorem tamen, elegantioremque efficiant, quam vulgus: cuius generis erit linguarum diuerſarum peritia (quæ cum ad iucundã, & elegantem notitiam pertinet, tum regendis populis pernéceſſaria eſt) qualis in Mythridate Pōti rege fuiſſe dicitur, qui viginti duarum nationum, quibus imperabat, linguas norat, eloquētia itē, qua & ſuos, ſi quando ſit opus, dicendo

De artibus à rege diſcendis, quænã eę ſint.

tene-

tenere, & exteros allicere poſſit: hiſto‑riarum, antiquitatis, morumque diuerſo‑rum cognitio: mathematicarum diſcipli‑narum pars ea, quæ ad vitæ communis officia conducat, & iucunditatẽ afferat: vt Arithmetica, Geometria, Aſtrolo‑giæ pars illa, quæ temporum rationẽ, ac varietatem oſtendat, Coſmographia: po‑ſtremò diſciplina morum, atque ciuilis cultus. Hæc autẽ tametſi perfectè à prin‑cipe noſci cõmodius ſit, ꝗ̃ leniter, aut me‑diocriter; quippe quæ bona, expetendaq́; ſint, tamen nequando amœnitate ſua ad inutilem contẽplationem à cura publica eum auocent, moderatius capienda cen‑ſeo, vel ita demum colenda, vt neceſſari‑um tempus agendis rebus non ſubtraha‑tur. Neque enim principem hîc contem‑plationi rerũ deditum, & ſolitariũ fingi‑mus: ſed ita doctum, vt eruditione ſua commodiùs reipub. conſulat. Aliud pri‑uati hominis fert conditio, atque otium, aliud

Quatenus artibus ſeſe princeps dedat.

aliud principis, aut magiſtratus: ille ſi totos dies legendo, meditando, conferendo, diſcerendoue conterat, magnifiat, hic ſi quid neceſſarium lectionis, aut meditationis cauſa intẽpeſtiuè agat, aut prætermittat, ſummopere reprehendatur, ac ſi in ſententia perſiſtat, à publico remoueatur munere, non minus, q̃ ſtolidus ille, aut inſanus, de quo ſuprà dixi. Licebit ſanè principi aliquãdò ad legendũ, meditandũ, colendasque artes eas, quas norit, otium ſibi ſumere, quod ab Alfonſo Neapolitanorum rege factum accepimus: ſed ita id fiat, vt alleuandi animi, ac remittendi laboris cauſa ſuſcipiatur, ne quid temporis aleæ, conuiuijs, otio, ineptijs, ſcortationi, turpibusque ſermonibus impendatur. Nec verò, vt modo dicebam, doctum aliquem, & eruditum planè principem quærimus (qualis fuit Ptolomeus Ægyptiorũ rex, qui. XXIIII. libris hiſtoriam ſcripſit, aut Dionyſius

Sici-

Siciliæ tyrannus, qui & ſæpe philoſophabatur, & aliqua literis prodidit, aut C. Cæſar, & Adrianus, ac Iulianus imperatores) quanquam id longè ſit melius, nec item philoſophum eum, quem in rep. ſua Plato virtute omni, & doctrina abſolutum fingit, ſed eruditione mediocri tinctum, vt ei ornamento, ac iucũditati ſtudia, reip. verò vſui eſſe poſſint. Cùm enim ab erudito quouis doctrinæ ad vtilitatem communem ſunt referendæ, tũ à principe maximè, cuius labor omnis, induſtriáque reipublicæ iure quodam debetur. Placet mihi enim illa Challiclis in Platonis Gorgia ſententia, in qua finem ſtudiorum actionem eſſe ipſam vult, nõ meditationem inanem, quam otio languentes philoſophi domeſticos intra parietes vnà cùm paucis ab omni negotio remoti conſectabantur. Quin & illud M. Tullij è tertio Officiorũ libro actuoſam vitã priuatæ, atque ocioſæ præferẽ-

aliud principis, aut magiſtratus: ille ſi to-tos dies legendo, meditando, conferen-do, diſcerendoue conterat, magnifiat, hic ſi quid neceſſarium lectionis, aut medi-tationis cauſa intēpeſtiuè agat, aut præ-termittat, ſummopere reprehèndatur, ac ſi in ſententia perſiſtat, à publico re-moueatur munere, non minus, q̃ ſtolidus ille, aut inſanus, de quo ſuprà dixi. Lice-bit ſanè principi aliquãdò ad legendũ, meditandũ, colendasque artes eas, quas norit, otium ſibi ſumere, quod ab Alfon-ſo Neapolitanorum rege factum accepi-mus: ſed ita id fiat, vt alleuandi animi, ac remittendi laboris cauſa ſuſcipiatur, ne quid temporis aleæ, conuiuijs, otio, in-eptijs, ſcortationi, turpibusque ſermoni-bus impendatur. Nec vero, vt modo di-cebam, doctum aliquem, & eruditum planè principem quærimus (qualis fuit Ptolomeus Ægyptiorũ rex, qui XXIIII. *libris hiſtoriam ſcripſit, aut Dionyſius*

Sici-

Siciliæ tyrannus, qui & ſæpe philoſophabatur, & aliqua literis prodidit, aut C. Cæſar, & Adrianus, ac Iulianus imperatores) quanquam id longè ſit meliùs, nec item philoſophum eum, quem in rep. ſua Plato virtute omni, & doctrina abſolutum fingit, ſed eruditione mediocri tinctum, vt ei ornamento, ac iucũditati ſtudia, reip. verò vſui eſſe poſſint. Cùm enim ab erudito quouis doctrinæ ad vtilitatem communem ſunt referendæ, tũ à principe maximè, cuius labor omnis, induſtriáque reipublicæ iure quodam debetur. Placet mihi enim illa Challiclis in Platonis Gorgia ſententia, in qua finem ſtudiorum actionem eſſe ipſam vult, nõ meditationem inanem, quam otio languentes philoſophi domeſticos intra parietes vnà cùm paucis ab omni negotio remoti conſectabantur. Quin & illud M. Tullij è tertio Officiorũ libro actuoſam vitã priuatæ, atque ocioſæ præferẽ-

boris in componendis hiſce noſtræ ætatis longè turbulentiſſimæ de religione controuerſijs poſuerit, quàm præclare multa geſſerit, mutarit, reſtituerit. ANT. *Alium hæc locum ò Luci poſtulant: peragat modo, ut cœpit, Aurelius.* AVR. *Conſtituto ſic, & formato religione principis animo, iactũ erit præclarum regni totius fundamẽtum. Si enim is ita ad rẽp. inſtitutus accedat, facilè quidem erit, ipſum & probum eſſe, & regnum optimè adminiſtrari. Nihilominus tamen id ipſe ducat animũ eſt neceſſe, religioni adiungenda eſſe virtutum reliquarũ officia: quæ ſunt cum illa ipſa arctiſſimè copulata, quæque nos ad extremum bonorum, quò ſpectat etiam religio, deducant: ut prudentiam, iuſtitiam, moderationem, clementiam, animi robur, humanitatem, reliquas demum virtutes: quæ cum optimo cuiquam viro, tũ regi ſunt neceſſariæ, quod eſſe hunc omnium præſtan-*

ſtantiſsimum deceat, quando id, quod ſit alij imperaturum, eo melius ſit, quod ſubijcitur, atque in ciuitate vna, nedum in amplo regno, multi viri optimi ſint, quibus rex vnus præficiatur. Sic ergo regi virtutes omnes inerunt, vt ipſe per ſe illas colat tanquàm priuatus aliquis ciuis, tum iiſdem vti apud alios cõſueſcat, quaſi ex priuato vitæ genere ad id ſolũ delectus. Sicut autem pietas cunctis virtutum officijs veluti caput præponitur, ita eiſdem prudentia præeſt: quæ cum alios omnes, tum maximè principem decet. Quoniam enim eadem animi virtus eſt, qua res ad finem iam cõſtitutum pertinentes examinantur, neceſſe quidem eſt, eam coli, ſi quid omnino in humana vita ſit agendum. Siue enim de dubijs conſulturæ, quæ multa incidunt paſsim, ſiue noſſe obſcura, et recõdita, ſiue intelligere, ac præuidere futura oporteat, id eſt prudentiæ propriũ, ſine qua prorſus

De Regis prudentia.

 hu-

humana vita conſtare queat. Ergo non modo in rege ipſo, ſed etiam in quouis alio homine ingenij acumen, experimentum, notitiamque rerum multarum requirimus: quando nulli hæc magis ineſſe, quàm principi debeant, quorum cauſa idem reipub. præficiatur. Nam in alijs quidem ſi quid inconſiderate fiat, tametſi vitioſum id ſit, tolerabile eſt, nulliq́; fortaſſe noxium, præterquàm imprudenti ipſi: at in principe, qui vniuerſæ reip. curam habet, tantò eſt intolerabilior imprudentia, quanto ea plures læduntur, quantoque malum multorum vnius malo pernicioſius eſt. Sed quoniam hæc ita dicta latè admodum patent, multaque in officiorum capita diſsecantur, ſunt diſtinguenda accuratius, ac pernoſcendum, quæ regiæ prudentiæ partes ſint, et quæ contrà. Qua in re nec imaginarium aliquem regem, qui nuſquam extiterit, querimus: ſed eum, qui noſtra inſtitutione

ne

ne doctus euadere poſſit quàm optimus. Cùm autem prudentia virtus animi ſit rerum agendarum, aut prætermittendarum notitiam rationis rectæ iudicio congruentem pariens, ſic eſt à principe bono amplectenda, vt non fingatur in eo ſolum, ſed doceatur potiùs, quî comparanda, ab eodem ſit: cum & virtus, vt magnis placet viris, doceri poſſit, & hîc principẽ rudẽ præceptis noſtris efficere cultiſſimum cupiamus. Virtus autẽ hæc tum natura, tum inſtitutione, atque vſu, tum etiã doctrina conſtat. Naturæ quidem bonitas ad comparandam prudentiam valet, cum nec memoria præteritorum, nec accurata inſtantium cognitio, & intelligentia, nec ſolertia (quibus eadem virtus perficitur) niſi natura, comparentur. Hæc tanti momenti ad prudentiam gignendam ſunt, vt quemadmodum debilia corpora ab omni opera remouemus, ſic à prudentia eum, qui nullo ho

rum naturæ beneficiorum donatus ſit, alienum iudicemus. Quamuis enim naturæ vitium diligens inſtitutio emendare poſſit aliqua ex parte, nunq̃ tamen illam virtuti neceſſariam dexteritatem addiderit. Ergo in principe vſque adeò hæc naturæ bona quæremus, vt ſi vel iis careat, aut inſtitutione melior fieri nequeat, à principatu reiiciatur. Commodiùs eſt enim eum ab omni actione, curáque publica remoueri, q̃ temeritate, aut ſtolidita te ipſius rempub. labefactari. Nam etſi hunc opibus, atque præſidiis firmis munitum, ſolióque in hæreditario conſtitutum celerrimè ſubditi complectantur, cõtinuò velut inutile; ac graue pondus ex cutere optabunt. Qui enim eum, amici, aut clientes tueri poſſint, quos non ſtupi ditate ſua ille abalienet à ſeſe: quæ familiarium eiuſdem ſtupore abutentium auaritia, potentiáque ipſum defendat, cũ hi tantum ditari velint, & iidem propter

pter odium in ſe cunctorum (quod hiſce hominibus accidit plerunque) nullo negotio vnà cum inepto rege dignitate ſua pellantur, aut conſentire reliquis omnibus ſi cautiores ſint, rege ipſo deſerto, cogantur. Henricus. III. Caſtellæ rex initio imperij ſui tantam virtutis ſpeciem præſeferre viſus eſt, vt is omnium præſtantiſſimus, qui in Hiſpania regnaſſent, futurus putaretur: poſtea tamen q̃ eſt eius ignauia, ſtoliditasque perſpecta, nec eum potentium multorum, quos ipſe inconſiderata largitione ditarat, opes, nec dominandi viuente eo, cupido tueri diu potuit, quò minus è regia dignitate deiectus ſit, & in eius locum inuſitatæ prudentiæ mulier Eliſabetha Fernandi quinti regis vxor ſurrogaretur. Ergo ſi ingeniũ, ſi iudicium, ſi cætera naturæ ornamenta prudentiæ neceſſaria principi deſint, nihil obſtat, quominus idem publica cura priuetur, tanq̃ intilis ſibi, &

reip. cùm rei quoque domeſticæ procuratio priuato homini ob inſaniam legibus Romanorum adimatur. Quòd ſi autem mediocrem ſit ingenij vim princeps nactus, id inſtitutio faciet, vſus, atque doctrina, vt ex mediocri fiat optima, ex optima verò admirabilis. Inſtitutionem quidem parentes, ipſáue reſpub. illi accommodarit, vſum verò ipſe poſtea rerum experimento ſibi parauerit. Cum primum enim capiendo animi cultui aptus videatur, eidem probi, docti, prudentes, vſúque rerum periti præceptores adhibebuntur, qui & eius animum rudem adhuc benè noſcant, tum eum paulatim excolant, poſtremò veluti boni agricolæ ſemina ei virtutum committant. Quanti autem referat, præceptores huiuſmodi regibus adiungi, vel vnus Alexander Macedonum rex eſſe poteſt exẽplo, qui hac vna de cauſa ebrietatis, & iracundiæ vitio ad inſaniam vſque laboraſſe

De regis præceptoribus in prima ætate, eorũq; officio.

fer-

fertur. Nec mirũ id quidẽ. teneri enim, rudesq́ue animi facilè quiduis capiunt, quod poſtea perpetuo retineãt. Sed quinã fortaſsè, quæras Antoni præceptores regibus adhibebũtur? ANT. *Videris ipſe, qui tuo arbitratu regem depingis.* AVR. *Nequaq̃ profectò illi, qui ſeſe ad id muneris ambitioſe aut per ſe, aut amicorũ induſtria offerant, qui falſo doctrinæ nomine adepto, quod hodie fieri cernimus, quaſi nolentes eò ſe pertrahi fingant, cũ nihil magis optent, aut ambiant, qui vel docti ſolùm ſine rerum vſu, vel vſu prædititi tantùm ſine doctrina ſint: ſed probi, docti, prudentes, ſimplices, moderati, quos nec ambitio, nec gratia, nec ſimulatio virtutis, nec æſtimatio ficta, & vulgaris commendet. Talis extitit Seneca Neronis, ac Plutarchus Traiani præceptores: ſiquidem vterq́ue doctiſsimus, et probatiſsimus fertur fuiſſe, nec enim Dioni Senecam improbũ feciſſe hominem*

ſcri-

ſcribenti aſſentior, ſed ille infœlix, qui tam nefarium diſcipulum nactus inſtituendum fuerit: hic longè fœliciſſimus, qui laudatiſſimum Imperatorem quaſi reip. ſaluti pepererit. Hinc intelligitur, multùm referre, à quo quis inſtituatur, ſed non minus, quali ſit quiſque ingenij natura, atque indole: cùm ſterilis ager quantumuis delectum ſemẽ recipiat, aut nullos ferat fructus, aut eos ſeminis boni tati nequaquam reſpondentes. Quocirca ſi doctus, prudenſque magiſter hic principi adiũctus ſit, eius imprimis naturam, ingeniumq; perſpiciat, ne temerè quid faciat, quod poſtea ne ipſe quidem ſi velit, mutare poſſit. Apollonium Alabandenſem eloquentiæ doctorem diſcipulorum, quos inſtituendos acciperet, ingenijs cognitis, eos, qui minus apti eſſent, dimittere ad eas artes, quibus viderentur aptiores, retinere verò cæteros, ſolitum inquit fuiſſe M. Tullius. Hoc ipſum vel

dili-

diligentiùs à præceptore cuiuſque principis fieri oportet, qui dum eundem inſti tuit, remp. ſe pariter inſtituendam ſumpſiſſe cogitare debet: itaq; vt legislator bonus idē perſpiciat, quo affectus genere principis animus à natura cōmoueatur, num iracundia, an libidine, an metu, & cupiditate, vt ſunt diuerſa hominum ingenia, atque in leui, & iuuenili ætate illa ſeſe oſtēdunt apertius, ac ſi remiſſum in rebus neceſſarijs illius animum eſſe cernat, excitet quantum poſſit: ſi elatū, ac feruidum, reprimat. Ita fiet, vt conuenientem ingenio inſtitutionem accom modet. Quàm excellens, dij boni, princeps fuiſſet Alexander, ſi feruidam illā eius iracundiam, atque inſolentiam præceptores eius cohibuiſſent. Iulianus imperator natura, ingenioque optimo fuit, ſi non ab impijs, ac ſuperſtitioſis magiſtris corrumperetur: ſiquidem Aſtrologerum, & Ariolorum, quibus operam da-

dabat, tum Libanij præceptoris exemplo à Christiana pietate ad impios Græcorum cultus defecit. Perſpecto igitur principis animo, ac diligenter notato ſic ei ſingularum virtutum officia tradentur, vt ad eas magnopere incitetur, ad quas propenſus ſit, retrahatur verò à vitijs, affectibusque, in quos ferri ſponte ſua videatur. Et quoniam eum, qui alijs præſit, virtute minimè vulgari præcellere volumus, adiungendæ præterea eæ artes illi ſint, quæ ſi non philoſophum, quales multi reges fuere, cultiorem tamen, elegantioremque efficiant, quam vulgus: cuius generis erit linguarum diuerſarum peritia (quæ cum ad iucundã, & elegantem notitiam pertinet, tum regendis populis perneceſſaria eſt) qualis in Mythridate Põti rege fuiſſe dicitur, qui viginti duarum nationum, quibus imperabat, linguas norat, eloquẽtia itẽ, qua & ſuos, ſi quando ſit opus, dicendo

De artibus à regeediſcendis, quænã eę ſint.

tene-

tenere, & exteros allicere poſſit: hiſtoriarum, antiquitatis, morumque diuerſorum cognitio: mathematicarum diſciplinarum pars ea, quæ ad vitæ communis officia conducat, & iucunditatē afferat: vt Arithmetica, Geometria, Aſtrologiæ pars illa, quæ temporum rationē, ac varietatem oſtendat, Coſmographia: poſtremò diſciplina morum, atque ciuilis cultus. Hæc autē tametſi perfectè à principe noſci cōmodius ſit, q̄ leuiter, aut mediocriter, quippe quæ bona, expetendaq́ ſint, tamen nequando amœnitate ſua ad inutilem contēplationem à cura publica eum auocent, moderatius capienda cenſeo, vel ita demum colenda, vt neceſſarium tempus agendis rebus non ſubtrahatur. Neque enim principem hîc contemplationi rerū deditum, & ſolitariū fingimus: ſed ita doctum, vt eruditione ſua commodiùs reipub. conſulat. Aliud priuati hominis fert conditio, atque otium, Quatenus artibus ſeſe princeps det.

aliud

aliud principis, aut magiſtratus: ille ſi totos dies legendo, meditando, conferendo, diſcerendoue conterat, magnifiat, hic ſi quid neceſſarium lectionis, aut meditationis cauſa intẽpeſtiuè agat, aut prætermittat, ſummopere reprehendatur, ac ſi in ſententia perſiſtat, à publico remoueatur munere, non minus, q̃ ſtolidus ille, aut inſanus, de quo ſuprà dixi. Licebit ſanè principi aliquandò ad legendũ, meditandũ, colendaſque artes eas, quas norit, otium ſibi ſumere, quod ab Alfonſo Neapolitanorum rege factum accepimus: ſed ita id fiat, vt alleuandi animi, ac remittendi laboris cauſa ſuſcipiatur, ne quid temporis aleæ, conuiuijs, òtio, ineptijs, ſcortationi, turpibusque ſermonibus impendatur. Nec verò, vt modo dicebam, doctum aliquem, & eruditum planè principem quærimus (qualis fuit Ptolomeus Ægyptiorũ rex, qui XXIIII. *libris hiſtoriam ſcripſit, aut Dionyſius*

Siciliæ tyrannus, qui & ſæpe philoſopha batur, & aliqua literis prodidit, aut C. Cæſar, & Adrianus, ac Iulianus impera tores) quanquam id longè ſit meliùs, nec item philoſophum eum, quem in rep. ſua Plato virtute omni, & doctrina abſolutum fingit, ſed eruditione mediocri tinctum, vt ei ornamento, ac iucũditati ſtudia, reip. verò vſui eſſe poſſint. Cùm enim ab erudito quouis doctrinæ ad vtilitatem communem ſunt referendæ, tũ à principe maximè, cuius labor omnis, induſtriaque reipublicæ iure quodam debetur. Placet mihi enim illa Challiclis in Platonis Gorgia ſententia, in qua finem ſtudiorum actionem eſſe ipſam vult, nõ meditationem inanem, quam otio languentes philoſophi domeſticos intra parietes vnà cùm paucis ab omni negotio remoti conſectabantur. Quin & illud M. Tullij è tertio Officiorũ libro actuoſam vitã priuatæ, atque ocioſæ præferẽ-

H *tis*

tis magnoperè in principe mihi videtur probandum, quod nulli ſolitudo magis, mentisq; agitatio noxia, quàm ei ſit. Nec tamen negauerim fieri poſſe, vt quemadmodum docti nonnulli philoſophi ſuis rebus publicis magna cũ laude præfuere, ita quoque in philoſophia, & doctrinis principem pariter, atque in agendis rebus præſtantem liceat inuenire: vt Solonem, Architam, Pittacum: ſed id profecto potiùs optandum eſt, quàm regibus natis, hodie præſertim, proponendum. Sat enim ij rectè inſtituti erunt, ſi eruditione mediocri imbuti omnem operam ad reipub. ſuæ commoda referant. Si hoc igitur modo princeps, atque hiſce artibus inſtitutus prodeat à præceptoribus, facile ſibi poſtea varietate negotiorum, rerum euentu, atque vſu perfectam prudentiam parauerit. Nec enim id præceptores per ſe, aut indoles, & ingenium illius, ſed temporis experimentum, vſusque

ſusq́; afferre poteſt: vt in Annibale Carthaginenſium duce fuit: cui, cū rex Pruſias, apud quem exulabat, pugnam aliquando ſuaderet detrectandam, quòd exta prohibuiſſent, an tu, inquit, caruncula vitulinæ credere magis, quàm imperatori experto vis? Atqui hoc modo prudentia rex erit præditus, ſi non ſolū ipſe ita ſit, vt dixi inſtitutus, ſed experimento etiam multa cognorit, notarítq́; indies vel in ijs, quæ gerat, negotijs, vel in ipſo humanæ vitæ curſu. Parta verò iam eadem virtus, quia otioſa eſſe non poteſt, multa procreabit officia diligenter à rege colenda, & in omnes vitæ partes ſeruanda. Nam aut prudentia utendum illi erit priuatis in rebus, aut publicis: priuatáque rurſus prudentia vel erunt vitia fugienda, vel perſequendæ virtutes: publica porro vel ad remp. adminiſtrandam, vel ad eandem conſeruādam, & amplificandam pertinebit, idq́;

aut in pace, aut in bello. Quorum officiorum nos ſingula perſecuti explanatiùs deſcribamus. Quando igitur principi in rebus priuatis commoda eſt prudentia, æque ac priuato cuiuis, tum ſanè ad vitanda præcipue illa vitia conducit, quæ & ipſi, & reip. ſint nocitura: vt temeritas, negligentia, verſutia, malitia: quæ omnia vel in priuato homine ſunt vituperanda, nedum in eo, qui publicam gerat perſonam. Nam temerè quid agere, turpe admodum regi eſt, cum vel minima iure ſit vitioſum. Declarat id Theodoſij Cæſaris temerarium, atque crudele in Theſſalonicenſes iudicium: tum C. Cæſaris ex Italia in Græciam aduerſus Pōpeium profectio. Negligentia item in rebus gerendis tam eſt noxia, vt, elapſa occaſione, multa præclare fieri deſinant, maláque multa eueniant. Verſutia etiā quam odioſa ſit, in Philippo rege, & Annibale apparet, quorum vterque perfidiæ

De regis conſilio.

diæ nomine odioſiſſimus fuit. Declinatis autem his vitijs, quî nam ſint virtutes colendæ prudentiæ monitu, ipſa nos ſingularum officia edocebunt, cùm nullum recta ratione conſtare nequeat: quæ ratio agendis rebus adhibita nominatur prudentia. Sed iam de prudentiæ publicæ officijs in rege dicatu, hoc eſt, quonã modo ille remp. adminiſtret prudenter. Multa ſunt in rep. munia, huæ quoniam ab homine vno nequeunt obiri, propter humani ingenij debilitatem, diſtribuenda in diuerſos ſunt, vt diſtributus in multos labor minuatur. Quò fit, vt potiſſima rei benè gerendæ ratio in eo poſita ſit, vt prudẽtes, iuſtique viri à principe deligantur. Si enim cuncta is negotia ſuſtinere ſolus poſſet, prudentiæ illius eſſet, ea obire, ne quid à procuratione ſua putaret alienum, quia tamen id nec naturæ imbecillitas, nec rerum multitudo permittit, in eam ſaltem incumbat is

 par-

partem, vt viros quàm optimos eligat, præficiatque cuique muneri: tum ſic omnibus ipſe præſit, vt ſolus curam totius communitatis habere videatur. In deligendis porrò huiuſmodi viris, quoniam permagnus ambitioni multorum, & auaritiæ locus patet, publica munera non premij cauſa, ſed ipſius functionis viris prudentibus princeps tribuat: cum detrimentum reipu. grauius accidere nullum poſſit, q̃ vt illius munera indignis aſſignentur: quales perſæpe ij ſunt, qui aut gratia, aut ambitione, aut fauore, non meritorum verorum nomine promouentur. Ergo Platonis præcepto magiſtratus nec cupienti, aut ambienti, ac nolenti ſæpe, & recuſanti committi potius oportet: ne quod ad multorum commoditatem pertinet, id in vnius vtilitatem conuertatur. Quo nomine dabit operam rex, vt ſi non omnes, pleroſque ſaltem ditionis ſuæ viros prudentes, ac probos noſ

De magiſtratuum electione.

cat,

cat, tum ad res agendas adhibeat, vt eorum perſpecta benè virtute, diuerſis ipſos muneribus pro dignitate, atque vſu rerum præficiat. Sed hac in re id video à pleriſque peccari, quòd dum in noſcendis ſubditorum virtutibus negligētes ſunt, ita familiarium paucorum dictis duntaxat credunt, horumq́; vel inepta iudicia, vel ſtudio, & affectu plena ſequuntur. Quid enim eorum aliqui (nolo enim, vt tu principiò feciſti indignatione potius, q̃ recto iudicio, cōplecti omnes, cum plurimos optimos norim, quos adulatio) quos abiectiſsima ſeruitus, quos auaritia, & ambitio regibus copulauit, recte de rep. poſsint ſentire? aut quinā eidem aptos homines noſſe, ac promouere: Alij amicos, cognatos, notos, clientes, beneq́ue de ſe meritos putant in regum notitiam inſinuandos, doctrinæ, virtutiſq́ue nomine: alij ſpe commodorum ſuorum eos prouehunt, à quibus parem

 ſibi

ſibi aliquando gratiam exiſtimãt referendam: alij ſi quos ſe prudentiores viderint, eos á rege calumnijs, detractione, æmulatione, inuidiaque permoti continuó diſtrahunt, ne ſuis illi conſilijs obſtent, aut ne (vt eſt per ſe virtus amabilis) probitate eorum perſpecta, ſibi anteponantur. Ita fit, vt cum paucos quoſdã huiuſmodi homines apud ſe reges habeant, eiſque fidẽ adhibeãt: nec veri quidquam ipſi intelligant, niſi quod ſit ab illis relatum, nec probos, & vtiles ciues noſcant, niſi ab eiſdem commendatos, nec publica demum munera vel digniſſimis niſi per illos, conferant. ANT. *Gaudeo equidem ſenſim te Aureli eodẽ veniſſe, quod ego initió dicebã.* AVR. *Nequaquam profectó veni, ſi quid ſentiam intelligas.* ANT. *Do quidem iſtud tibi libenter: ſed qua tu ratione putas nos huic malo mederi poſſe?* AVR. *Certè, ſi me audiãt reges, hoc modo. Quando nec vniuerſos, nec multos etiam*

etiam viros præſtantes rex vnus, præſertim grauibus occupatus negotijs noſſe poteſt, ac difficile eſt de alicuius virtute iudicare, niſi aliorum iudicio fides habeatur, vt familiarium illorum, quos apud ſe habeat, aut conſiliariorum: illius erit, virtutem, prudentiamque horum cuiusque ſine affectu, ſtudióue cognoſcere, cùm per eoſdem noſcendi reliqui ſæpe ſint. Quorum ſi multis modis integritatem perſpectam habeat, ſic ipſis credat, vt ijdem nihil illi facile perſuadere ſe poſſe intelligant. Si enim rex diligenter dicta, factáue cuiusque obſeruans, eundem vtilitatis priuatæ ſtudioſum eſſe videat, à ſe tanquam peſtiferum, exitialemque ciuem reijciat, niſi velit ei eſſe perſimilis. Quod ſi autem illius integritate explorata in multis negotijs, re ipſa ſe nunquàm deceptum videat, hunc vltro, ne cupiditate aliquandò ducatur, ditet ipſe, atque honoribus, & dignita-

De forma dignoſcendorũ re ctè ſuadẽtium, & eorũ tractandorum.

te afficiat : curet denique, vt pauci hi familiares in ſuadendo, noſcendiſque viris honeſtis, quàm diligentiſſimi ſint, quia multi plura cernere, ac noſſe, quàm pauci poſſunt, præſertim ſi eadem, qua rex, ipſi arte in noſcendis illis, antequàm regi inſinuentur vti velint. Sed neſcio quomodo in hominum animos adulatio ſenſim illabitur propter ingenitum vnicuique natura ſui amorem, vt nullus tam conſtans, cautuſque ſit, quin laudari velit, ſuoſque laudatores & amet, & amplectatur. Quæ res cùm ab omni prudenti viro, tum eſt à principe fugienda : cui adulatio frequentior, ac pernicioſior eſt, quàm reliquis omnibus. Itaque quoniam familiares illi, quos dixi, vel metu, vel cupiditate, vel nimiō etiam, inconſideratoque ſtudio quiduis approbant, ſic

reges

reges eorum ſententias audiant, vt ægrè ſe perſuaderi oſtendant, dum cognitis omnium ipſorum iudicijs, per ſe poſtea ſoli deliberent, ſignificentque nihil gratiam apud ſe valere, vt cuiuſquam ducantur ſententia, ſed libera velle ſe conſilia audire, ac proponi. Cum autem ijdem illi ſeu familiares, ſeu conſiliarij in conſilium vocantur, ea tantùm rex ſibi iubeat reſponderi, quæ interrogentur, non plura, eaque artificio vllo adumbrata, ne aditum adulationi aperiat. Si enim hoc modo affectum eſſe regem animaduertant, ad eundem ita accedent, vt nullo aſtu, fucoque ſuaſuros ſe quidquàm inutile, aut inhoneſtum arbitrentur, cùm nullum is, niſi rectum, conſilium ſe amplexurum profiteatur, & omnes in eo ſtudium ponant, vt vtiliſſima quærant, eaque principi ſuadeant. Quomodo adulatio vitari poſſit.

Hoc

Hoc modo igitur rex in officio conſiliarios illos ſuos, ſeu paucos familiares, quorum arbitrio vniuerſa faciat, continebit, recto item vtetur ſemper conſilio, probos, reique publicæ aptos homines vniuerſo ex regno ſuo cognorit, adulationem vitarit, non ſolum illam grauium hominum (qui dum conſilia dant, occultè adulantur) ſed paraſitorum etiam, atque ſcurrarum, qui omnes ab eo reijciendi, grauibusque ſupplicijs, ne vſquã ſint, afficiendi erunt. Alia enim ratione principes oblectari, quàm illorum auditis ineptijs, inſulſis plerunque, & maledicentia plenis, poterunt. Nam, vt omittam id, quod ſignum eſt leuitatis, inſcitiæque vel maximũ, his hominibus vti, quid ijſdem impudentius, audacius, loquacius, maledicentius, exitioſius deniq; & principi ipſi, & reipub. vniuerſæ? Horum dictis Alexander motus ineptam illam de diuinitate ſua opinionem cõcepit, quòd à

Contra paraſitos eorumque ſtudiũ.

Dexippo, Demade, Euagora Athenienſibus cultus pro Deo eſſet. Craſſus item in Parthos cum copijs profectus Andromachi paraſiti perfidia hoſtibus traditus fertur. Quocirca & fugiendum eſt omne adulatorum genus, & danda opera, vt ij pauci, quorum vtatur conſilio rex, adulandi ſtudio priuentur, adempta omni occaſione, ne fiant aliquandò ex conſiliarijs paraſiti. Nam & olim principes viri cōſilio adhibiti, vt auctor eſt Atheneus, paraſiti nominabantur, quaſi vitæ eiuſdem, & ſocietatis cum aliquo conſòrtes. Vnde & in Methonenſium rep. deſcribenda Ariſtoteles principi conſiliarios duos, qui paraſiti nominarentur, adiunctos in ea fuiſſe ſcribit apud eundem autorem. Ex quo liquet, huiuſinodi in hominibus adulationem omnino fugiendam, quando ab eiſdem hoc paraſitorum genus profectum eſt, ſi Atheneo credimus, àtque regi nihil exitio

ſius

ſius poteſt contingere, quàm vt in illam hominum peſtẽ incidat, vel eos, quos apud ſe habeat, per negligentiam adulatores fieri patiatur. Verũ longiùs ſum à propoſito euagatus, q̃ inſtituerã. Cùm enim adulationẽ in regũ cõſiliarijs, et familiaribus vituperarẽ, neſcio quomodo ad eius vitij turpitudinẽ oſtendendã oratio noſtra eſt digreſſa. ANT. *Rectè quidem iſtud Aureli: ſed nõne æquũ ſit, vt quẽadmodũ regẽ ipſum inſtituis, ita quoq; einſdem ſeu familiares, ſeu conſiliarios formes? ne quandò ad illum corrupti, prauique homines veniant, qui, eo corrupto (vt eſt morbus hic contagioſus) totum pariter iſtud regnum tuũ contaminent?* AVR. *Eſſet profectò æquũ.* ANT. *Ergo vt in rebuſpublicis rectè inſtitutis olim fiebat, fieriq́ue doctiſſimi cenſent philoſophi, ſic iſto in regno tuo doceas, quemadmodum inſtituendi homines ab infantia ſint, vt & ciues in eo*

pro-

probi exiſtant, & ex honeſtis ciuibus boni ad regem accedant conſiliarij, bonique familiares. Neque enim rex ciues non bonos facere meliores, niſi hoc modo inſtitutos poteſt, nec prudentibus vnquam publicorum munerum administris vtetur, ſi nullos eiuſmodi habeat reſp. cives. A V R. *Prudenter Antoni mones, idque ipſum huic prorſus regno eſt neceſſarium. Quî enim, vt modo aiebas ipſe, iuſti in repub. viri eſſe poſſint, niſi à tenera ætate rectè informentur? aut qua ratione bonos ex malis ciuibus conſiliarios, familiaréſue rex poſſit habere? Huic igitur rei quoque operam omnem rex dabit, vt quod in pleriſque veteribus rebus publicis factum legimus, hodiéque negligentiſſimè fit, aut ne fit quidē omnino, renouetur, ac religioſe retineatur.* ANT. *Quid hac de re demum ſtatuis Aureli? nā ego ea, ſi meo iudicio quid ageretur,* De inſtitutione ciuiū boni regni.

propo-

proponerem, quæ vel in antiquis Græcorum rebuſpublicis ſeruabantur, vel à Platone, atq; Ariſtotele præcipiuntur. AVR. *Nimis hæc Antoni multa, & remota à communi conſuetudine horum temporũ ſunt. Ego id ſatis eſſe putarim non modo regno vel optimè inſtituendo, ſed omni etiam reip. vt triuialium ſcholarum, vbi tota ferè in Europa pueri hodie legere, ſcribereq́ue docentur, tum inſtitutionis Chriſtianæ, demum Academiarum, in quibus ingenuæ traduntur artes, regibus maior, quàm nunc vulgò habetur, cura eſſet. Cùm enim tales plerunque ſint ciues, quales ij ab infantia prodierint, hisq́ue ferè tribus, quos dixi veluti gradibus ad perfectiſsimam inſtitutionem quiſque perueniat (quo enim pacto domi parentes liberos ſuos educẽt, docere hic neceſſe non eſt) illa imprimis ipſa rex omni ſtudio formet, inſtituat, conſeruet, adhibitis etiam publicis magiſtra-*

giſtra-

giſtratibus. Et triuiales quidem ſcholas, vbi doceri pueros oẽs volumus (ſiquidem pauci ſunt ij: qui priuatos domi ſuorum liberorum pædagogos alere poſſint) non quiuis aduena, ignotúſue homo reget, ſed is, quem publicũ ciuitatis magiſtratus, perſpecta ipſius probitate, induſtriáque delectum huic muneri tã neceſſario præfecerit. Si enim ad exigenda publica vectigalia, ſeruandáue honeſtos, integros, atque prudentes viros, requirimus, multò certè accuratiùs inſtituendæ iuuentuti, hoc eſt, iaciendis virtutis in rep. fundamentis homines apti deligendi, publicóque ſtipendio inuitandi, conducendíque ſunt. His autẽ certo quodam numero iam delectis, publicóque in ciuitatis loco tanquàm in media luce poſitis, dato item ijs neceſſario ad alendã vitam ſalario, & informandæ iuuentutis forma, atque ratio præſcribatur, & ea per magiſtratum aliquem velut cen-

De formatriuialium ſcholarum.

ſorem interdum recognoſcatur, ne apta regionis conſuetudini, & ingeniorum eius moribus diſciplina, iam conſtituta ſemel, negligatur. Quoniam præterea hîc neceſſariam ciuium inſtitutionis formam, non exquiſitiſſimam illam Platonis, ac veterum philoſophorum exquirimus, vt ſi non planè docti, at minimè rudes legendi, ſcribendíque ij ſint: adiungenda eſt quoque ad earum, quas dixi, ſcholarum diſciplinam chriſtianæ religionis cura: quam, quia cũctis eſt neceſſaria, & Eccleſiæ antiſtitum propria, non primæ illius ætatis inſtitutores (quanquàm nec eſt ab ijſdem negligenda) ſed hi ipſi curabunt antiſtites. Qua in re mirari equidem ſatis nequeo turpiſſimam huius ætatis Epiſcoporum vel negligentiam, vel ignorantiam potiùs cum auaritia, ambitioneque coniunctam, vt antiquiſſimum, ac vtiliſſimum imbuendæ Chriſtiana religione iuuentutis

De inſtituendis chriſtiana pietate pueris.

iuuentutis morem, tota in Eccleſia veteri vſitatum obſoleuiſſe permiſerint, nec vt in percipiẽdis poſſeſſionum, ac decimarum fructibus diligentes ſunt, ita eundem nunc etiam, cùm eſt maximè opus, renouare ſtudeant. Veteris enim eccleſiæ, vt erat illa ab Apoſtolis recens adhuc inſtituta, retinebatque natiuum puritatis ſuæ candorem, is erat mos, vt ſingularum eccleſiæ ciuitatum vnum haberent inſtitutorem Græco vocabulo Catechiſtam nominatum, lectumque ab eius eccleſiæ epiſcopo, à quo pueri omnes rudesque homines, quos catechumenos appellabant, Chriſtianæ pietatis inſtitutis, ritibuſque initiarentur. Hoc munere functus apud Alexandrinos eſt Origenes, à Demetrio eius vrbis Pontifice creatus, eoque antiquior Pantænus: Carthagine item Optatum à ſe delectum ſanctiſſimus vir

 Cypria-

Cyprianus ſcribit : idem quoque mos in Latina, Græcáque eccleſia, Auguſtini temporibus & aliquantò poſteriùs ſeruabatur, qui formam inſtituendorũ rudium, ædito ea de re libro, deſcripſit: poſteriori verò ætate, ſicuti declinante Romano imperio, corruptæ bonæ artes, barbarica fœditate ſunt, ita eccleſiæ diſciplina paulatim obſcurata propè interijt. Hunc igitur laudatiſſimũ, & antiquiſſimum morem multo profectò magis eccleſiæ præſules inſtaurare, tueríque deberent, quàm pompam, quàm apparatũ, quàm ſpeciẽ denique epiſcopi adumbratã potius, q̃ verã Ab hac pietatis ſchola nemo, quacunque ſit conditione, abſtinere iuuenis, vt nec religionis expers eſſe debet. Æquè enim ad omnes pietatis obſeruatio, cognitióque inſtitutorum eius pertinet, idque, ſi ſuo rectè fungerentur munere, antiſtites hodie curarent: nec, vt videmus fieri, hominum

ſibi

ſibi commiſſum cœtum ignoratione chriſtianæ pietatis vix profeſſioni huic reſpondens nomen retinere ſinerent. Quotus quiſque hodie quacunque in ciuitate ſic eſt inſtitutus, vt quid ſit chriſtianiſmus, in quóue conſiſtat, aut quid ea poſcat profeſſio, intelligat? Quem tã ſtudioſum huiuſcerei epiſcopum cernimus, vt ambitione depoſita, faſtu, ſimulatione virtutis, auaritia, ignoratione muneris ſui, ſe ſua in diocœſi ſemper continens vni ciuium inſtitutioni operã nauet? Sed hæc longiorem deſiderant orationem, et à me nunc explicata obiter, dici nequeũt prolixiùs, vt aliàs, ſi detur otium, fortaſſe dicentur commodiùs. Sequitur vt publicarum ſcholarum, in quibus liberales artes tradantur, forma oſtendatur, vt omnes quaſi puerilis inſtitutionis gradus, quod cœpimus, percurramus, quandò hinc docti, prudentesq́ue viri, qui reges conſilio ſuo iuuent, hinc probi,

De formatiõe Academiarũ, & publicorũ ſtudiorũ.

ſanctique religionum antiſtites, hinc artium profeſſores ſunt proditurі. Publicas præceptorum ſcholas, atque gymnaſia Græci bonarum ferè omnium artium autores induxiſſe primùm videntur: qui cum alijs in locis, tum Athenis publicè magno in ſtudioſorum cœtu diuerſas profiteri artes, precióque docere cœperunt. Poſtea liberalitate regum præſtantiſſimorum diuerſis in locis & docti viri conducti ad erudiendam iuuentutem, & Academiæ, ſeu loca hinc rei accommoda extructa, & ſtipendia diuerſis artium omnium magiſtris propoſita ſunt. Romæ quidem, in quam literæ propter bellorum occupationes ſeriùs ſunt aliquãtò inuectæ, primus Græcorum more Carbilius ludum aperuiſſe fertur, cùm priſci Romani vel ſuos ipſi liberos domi inſtituerent, vel ad patruorum ædes deducerent, ne paterna indulgentia domi corrumperentur. Sequentibus

bus deinde tēporibꝰ in Atheneo ſiue Mineruio (quo in loco Romana iuuētus inſtituebatur) ingenuarū artiū doctores, propoſitis annuatim ſalarijs, docere cœperūt, veluti Quintilianꝰ à Galba ex Hiſpania euocatus, ſtipēdioq́; vt doceret eloquētiā cōductus fuiſſe dicitur, Veſpaſianū itē Cæſarē, & Antoninū Piū Latinis, Græcisq́ue doctoribus publicā cōſtituiſſe ſtipēdia pleriſque in Romani imperij prouincijs aiūt: &, vt Alexādrū taceā, qui hoc ipſum in Perſide, Ægyptoq́ue fecit, id ſemper vſus apud cultiſſimas natiōes obtinuit, vt vel in præcipuis ciuitatibꝰ alicuius prouinciæ, vel aliqua in vna publicè liberales artes docerētur. Quod idē Carolus magnus, ſicuti alia nō pauca præclarè inſtituta, poſt imperij Roma. occaſum primus ferè renouauit, dū Pariſijs, et Papiæ publicas Academias inſtruxit, pulſasq́ue iā tota Europa literas excellentiſſimo ſtudio reuocauit.

*Præclarum hoc illius exemplum poſteriores principes imitati diuerſas quoque apud ſuos ſcholas inſtituerunt, vt in Hiſpania Petrus luna Cardinalis Salmantiçenſem, Franciſcus Ximenius Epiſcopus Toletanus Complutẽſem, Conimbricenſem Ioãnes.*III. *Luſitanorum rex: in Italia Patauinam Venetorum ſenatus, Piſanam Coſmus Medices Florentinorũ princeps, in Belgia Louanienſem Brabantiæ duces: in alijs demum prouincijs alias principes, atque magnates alij. Sed in his ſanè ipſis ſcholis, quæ plurimæ iã vniuerſa in Europa ſunt, id cautè prudens rex viderit, ſi reip. ſuæ velit vtilitati conſultum eſſe, vt ſine ambitione, faſtu, & contentionibus liberales artes purè, caſteque tradantur: idque ipſe interdum per doctum aliquem, atque grauem virum quaſi cenſorem huius reip. literariæ curet, quandoquidem hinc vel vtiles, vel peſtilentes reip. homines exoriun-*

Optima publicarũ ſcholarũ forma.

riuntur. Vitari autem ambitio, faſtus, & contentiones tum ſtudioſorum, tum magiſtrorum etiam poterunt, ſi publica ſtipendia, atque tituli honorarij à ciuitatis magiſtratu, aut principe ipſo ijs concedãtur, quos hominum eruditorum vel publicè profitentium, vel eruditionis nomine iam inſignitorum conſenſus approbarit. Docebuntur præterea purè, ac ſincerè artes, ſi veteres earundem fontes purgati barbariei recentioris ſordibus, & inſulſa frigiditate reſtituantur, hoc eſt, ſi Grammatici breui præceptorũ ratione contenti lectiſſimos ſolùm autores legant: ſi Dialectici vnum Ariſtotelem, aut quidquid ab eius doctrina, & ratione non diſcrepet, noſcant: ſi Rhetores Ciceronem, Quintilianum, aut priſcos demum illos autores imitentur: ſi philoſophi Platonem, Ariſtotelem, Plutarchum, Senecam, atque huius generis cæteros vnà cum Græcorum pleriſque,

Latinorum autem perpaucis agnoſcãt: ſi medici Galenum, Hippocratem, horumq́; ſimiles alios amplectantur: ſi iuriſperiti antiquos duntaxat iurisconſultos, aut eos, qui illorũ inſiſtant veſtigijs, ſequantur, ſi demum Theologi ſacra ſcripta, veteribus tantùm patribus, & eccleſiæ inſtitutis adhibitis, reliqua ferè, vulgoq́ue Theologaſtrorum nouorum neglecta, capiant. Nam multos in ediſcendis Grammaticorum præceptis non modo annos, ſed ne menſes quidem hærere, tum vſum loquendi, ſcribendiq́ue negligi, aut illis non anteponi, ineptiſſimũ eſt. Pro Dialecticis item vera terminos neſcio quos, ac ſummulas hominũ indoctorũ, & barbarorũ legi, relictis autoribus cultioribus, atq; ignorato illius artis vſu, & ratione, longè abſurdiſſimum. Itemq́ue à Medicis barbaros quoſdam recentiores antiquis Græcis, aut Arabum Medicorum nonnullis præponi,

eius.

eius profectò eſt, qui neſciat glandes à bonis frugibus dijudicare. Conſectari præterea quorundã Leguleiorum interpretationes, atque vſum duntaxat forenſem, veterum iuriſconſultorũ libris non lectis, aut non probè intellectis, non bonus iuriſconſultus, ſed rabula quidem forenſis cupiat. Totam poſtremò ætatem in diſputationibus friuolis cõterere, nec ijs ſacrorum librorum, veterum Theologorum, inſtitutorumque eccleſiæ lectionem, vel omnibus alijs neglectis, longè anteponi, eius etiam eſt, qui plus operæ in eo ponat, quod minus cõducat, ꝗ in illo, quod ſit præcipuè tractãdũ. Hæc igitur mihi Antoni vniuerſam ciuiũ inſtitutionẽ breui quadã forma adũbrare cupiẽti, quæ dicerẽ, viſa ſunt: quẽadmodũ autẽ agẽdis in reb⁹ prudẽtes, ſolertesq́ ciues ſine hac literarũ doctrina, aut quomodo fortes, & ad belli vſum apti fiãt, nõdũ retulim⁹. ANT. *Opportunè tu iſtud*

Aureli.

Latinorum autem perpaucis agnoſcāt: ſi medici Galenum, Hippocratem, horumq́; ſimiles alios amplectantur: ſi iuriſperiti antiquos duntaxat iurisconſultos, aut eos, qui illorū inſiſtant veſtigijs, ſequantur, ſi demum Theologi ſacra ſcripta, veteribus tantùm patribus, & eccleſiæ inſtitutis adhibitis, reliqua ferè, vulgoq́ue Theologaſtrorum nouorum neglecta, capiant. Nam multos in ediſcendis Grammaticorum præceptis non modo annos, ſed ne menſes quidem hærere, tum vſum loquendi, ſcribendiq́ue negligi, aut illis non anteponi, ineptiſſimū eſt. Pro Dialecticis item vera terminos neſcio quos, ac ſummulas hominū indoctorū, & barbarorū legi, relictis autoribus cultiorib⁹, atq; ignorato illius artis vſu, & ratione, longè abſurdiſſimum. Itemq́ue à Medicis barbaros quoſdam recentiores antiquis Græcis, aut Arabum Medicorum nonnullis præponi,

eius.

eius profectò eſt, qui neſciat glandes à bonis frugibus dijudicare. Conſectari præterea quorundã Leguleiorum interpretationes, atque vſum duntaxat forenſem, veterum iuriſconſultorũ libris non lectis, aut non probè intellectis, non bonus iuriſconſultus, ſed rabula quidem forenſis cupiat. Totam poſtremò ætatem in diſputationibus friuolis cõterere, nec ijs ſacrorum librorum, veterum Theologorum, inſtitutorumque eccleſiæ lectionem, vel omnibus alijs neglectis, longè anteponi, eius etiam eſt, qui plus operæ in eo ponat, quod minus cõducat, q̃ in illo, quod ſit præcipuè tractãdũ. Hæc igitur mihi Antoni vniuerſam ciuiũ inſtitutionẽ breui quadã forma adũbrare cupiẽti, quæ dicerẽ, viſa ſunt: quẽadmodũ autẽ agẽdis in reb⁹ prudẽtes, ſolerteſq; ciues ſine hac literarũ doctrina, aut quomodo fortes, & ad belli vſum apti fiãt, nõdũ retulim⁹. ANT. *Opportunè tu iſtud*

Aureli.

Aureli. Mirabor enim te, dũ inſtituẽdos eos ciues, qui regi futuri aliquãdò cõſiliarij eſſent, ſumpſiſſes, de literarũ dũtaxat ſtudioſis diſſeruiſſe, quo autẽ pacto prudẽtes, aptiq́; homines publicis negotijs efficerẽtur, nondum oſtendiſſe, niſi fortè doctos eſſe omnes regum cõſiliarios cupias, quod non minus certè ineptum ſit, quàm nullos omnino eruditos viros adhiberi. Quamobrẽ iſtud quæſo ipſum, quod abs te modò eſt propoſitum, ſi videatur, expone. AVR. *Quinã hoc docere poſſim Antoni, cum nullam ego experiẽtiæ, prudentiæq́; adipiſcendæ communem rationem noſcã, aut notã proferre poſſim? Alij eo ſunt ingenio nati, vt ipſa vi mentis ſine doctrina, vſuq́; lõgo quiduis aſſequãtur: alij conſuetudine, obſeruatione, & experimento diuturno multa perſpecta habent: alij doctrina mediocri, vſuque facilè prudentiſſimi euadunt: alij nullo tempore, nullo rerum euentu doceri poſſunt, quin*

quin æquè inſolentes, ſtolidíue ſemper ſint. In tãta ingeniorum varietate quid à me certi proponi poßit? ANT. *Certi qui dẽ nihil Aureli. At illa tantũ, quæ augere ſine doctrina prudentiam ſoleant, quis neget à principe in ÿs, quorum conſilio ſit aliquandò vſurus, eſſe ſpectanda? videlicet, vt prouecta ſit quis ætate, ſiue vrbanis, ſiue bellicis negotijs præficiatur: aut vt aliquandiu ſit: in rep. adminiſtranda cum laude verſatus: aut acri iudicio ſiue natura, ſiue meditatione parto ſit præditus: aut denique multas regiones luſtrarit, cognorit, earumq́ue mores, inſtituta, resq́; publicas perſpexerit: ſiquidẽ eæ peregrinationes, vt Plato tu' in legibus ait, reip. accommodatißimæ ſunt. Hæc igitur omnia ſi ſint vel in vno ſimul coniuncta, vel ſeparata prudentiam augere plerunque ſolent.* AVR. *Placent omnino iſthæc Antoni, eaq́ue à noſtro hoc rege velim tanquam prudẽtum homi-*

Quale regis cõ ſiliũ eſſe debeat, & quomodo diligendum.

hominum ſigna notari in ijs, quos ſit apud ſe habiturus: ſiquidem & perſpicua ſunt, & rarò prudentiæ ſimulatione occultãtur. Ergo ſententia hac tua etiã Antoni adductus, ſic ſtatuo, doctos quidẽ aliquos homines non iuris ciuilis, vt hodie ſit, aut medicinæ, aut Theologiæ, aut vnius ſcientiæ duntaxat, ſed omniũ, ſi fieri poßit, aut ſaltẽ philoſophiæ, atque humaniorũ literarum (quæ duæ facultates reip. ſunt q̃ aptißimæ) reliquos verò prudentes à rege adhiberem conſilium oportere, vt tum doctrina, tum experimento quiduis reip. vtile inueniatur. Quoniam enim in rebus agendis prudentia maximè eſt opus, eaq́; tum rerum multarũ notitia, tum vſu continetur: notitiam profectò eruditi viri vſum periti negotiorũ attulerint. Admitti aũt huiuſmodi in cœtũ cõſiliariorũ nõ tantũ principes viros, ſed inferioris etiã fortunæ homines cenſeo, vt hi quoque reip. vſui eſſe ſe intelligant;

gant;

gant, dũ ad illius adminiſtrãdæ minus prudẽtiæ, doctrinæq́ nomine deuocẽtur: illi, dũ ſuadere honeſta, vtiliaq́ ſtudeãt, audiantq́ aliorũ ſentẽtias, obſeruatione demũ prudentiſſimi fiãt. Nec fuerit etiã inutile, nõ hos modo delectos viros in eũ conſiliariorũ numerũ cooptari, ſed alios item magnates nõ paucos quãtumuis negotiorum, rudes vt quaſi in ſchola quadam prudentiæ, auditis crebrò multorũ diuerſis de rebus ſententijs, euentis, cognitis, notatiſque negotijs, fiant & hi aliquandò prudentiſſimi. Sic enim & rex optimis ſemper conſiliarijs vtetur, & magna illi erit eiuſmodi hominum delectorum ad omnes reipub. vſus copia. ANT. *Senſim eò te Aureli duxi, vt pro regno remp. quandam depingas, deſertis regiæ dignitatis à te defenſæ partibus, nam ſenatores imprimis multos in ducis, ac ciues omnes publicæ facis adminiſtrationis participes.*

AVR.

AVR. *Iſtud verò aliàs Antoni, ſine me quæſo inſtitum ſermonis mei curſum, vt feci hactenus perſequi, poſtea cùm ſit à me rex, eiusq; regnũ deſcriptum, his obiectionibus facilè, vt ſpero, reſpondebo. Cùm hoc igitur modo à principe, & viri probi Reip. munijs præficiendi, & cõſiliarij, quos apud ſe habeat, quærendi, examinandíque ſint, ſic iiſdem ipſe præerit, vt nec ambitioni locum, nec ſtudio, nec auaritiæ per negligentiam illis relinquat, ſed tanquam boni patresfamilias, qui expenſorum, & acceptorum rationes à ſeruis diligenter repoſcunt, aut hos eo metu in officio ſemper continent, ne quando exigantur: ita eam rex magiſtratuum, & familiarium curam habeat, vt ipſi nec cupiditati ſuæ occaſionem concedi, nec tecta fore conſilia ſua, ſi quid dolo, aut fraude commiſerint, arbitrentur.*

De conſeruãdę reip. forma.

Progrediamur iam ad conſeruãdæ reip. formam, quod antea propoſuimus. Duo ſunt,

ſunt, quæ Reſpublicas omnes euertere funditus ſolent: quibus de medio ſublatis, eædem conſeruantur, aut ſeditio popularis atq; diſcordia, aut bellum in hoſtes aſſiduum: illud ex praua ciuium inſtitutione, legum, magiſtratuum, muniorumque publicorum negligentia, aut vitio proficiſcitur, hoc tum eadem ex cauſa, tũ etiam ex vicinorum populorum, ac regum inuidia, & ambitione. Seditio quidem, atque omnis popularis motus facilè componetur, ſi leges iuſtæ, atque vtiles conſeruentur, ab ijs magiſtratibus, quos ſuprà deſcripſi, ſi vis vnicuique ſine auaritia, ſtudióue reddatur: ſi contentiones, diſſidiaque omnia ciuium, ſeueriſsimè præcidãtur: ſi denique tranquillitati cõcordiæque ciuitatis ſic ſtudeatur, vt nec ſeueritate tyrãnica, nec aſperitate nimia cohibeãtur: ſed partim cõſiliõ, et iure, partim auſteritate, vt res oblata popoſcerit. Imprimis aũt radices ſeditionum,

De ſeditiõe, eiusque cauſis, & remedijs.

 num,

num, & cõtentionũ ciuilium extirpare prius oportet, quã malum ipſum exoriatur: difficilius enim tunc, q̃ initiò illi ſuccurritur. Seditionum autem, vt Ariſtoteli placet, variæ ſunt cauſæ, quibus permoti homines, ipſam quoque Remp. ſæpè perturbant. Nam aut honoris cauſa alter alteri inuidens tumultuatur (quæ res ciuili bello inter Pompeium, Cæſaremq́ue cauſa fuit) aut contumelia, et cõtemptu quorundam reliqui etiam permouentur, vt olim Rom. populus à Patricijs diſsidens grauiſsimas ſeditiones concitauit: aut timore, cum grauius quid veritus quiſquã res nouas molitur: aut excellentia, opibusq́ue paucorum quibúſcum reliqua ſe pars Reipub. inferiorem eſſe videat, æquari ijs vult, ac proinde modis omnibus refragatur: aut negligentia principum, & magiſtratuum, cùm vulgus iniuſtè fieri multa cernit, cùm leges negliguntur, ciuitatis iura, & priuile-

uilegia vileſcunt ſtudio, ambitu, & largitione, aut demum ciuium ipſorum diſsimilitudine, vt cùm alij ditiſsimi, & opulentiſsimi, alij egeni maximè, ac inopes ſunt, alij probi, et iuſti, reliqui iniuſti. Hæc enim cõditionis, ac morũ inæqualitas, magnas contentiones, atque odia parit. Cùm ergo huiuſmodi cauſæ in ciuitate exiſtunt, latent quodammodo ſeditionis radices initiò, ſerpunt verò poſtea latiſsimè, ac indies augẽtur quouſque grauiter aliquando erumpunt, ac totas Reſp. vel euertunt, vt multis noui mus accidiſſe, vel ſummũ in diſcrimẽ adducũt. Quamobrẽ tollẽdæ primũ, hæ ciuitatis morborũ cauſæ ſunt cõtrarijs remedijs. i. diſtribut⁹ vnicuiq; pro dignitate, ac meritis honoribus, vindicata omni cuiuſq; ignominia, et cõtẽptu, ſublato metu, & eiuſdẽ cauſa, ſeueritate, et cura in ſeruãdis religioſe legib⁹, æquatis deniq; inter ſe iure ciuib⁹, ne vel odio, inuidiæ,

contentioni, æmulationi, ſimultatíue occaſio relinquatur. Hoc certè priuſquàm ſeditio exoriatur, ipſe rex per magiſtratus, veluti malum longè ante præuiſum declinãs curabit: excitata vero iam illa quaſi graui cuidam morbo ſeueritatem adhibeat medicinæ, id eſt, ſupplicia grauia, & ſeuera, non ſine delectu, in omnes, ſed in ſeditionis autores, atque nocẽtes: quod noſtra memoria Carolus.v. Cæſar huius, de quo dixi, Philippi pater in Gaudauẽſiũ tumultũ animaduertẽs, humaniter admodũ fecit. Reſtat altera cauſa Reip. euerſionis, q̃ etiã à principe tolli volumus, id eſt, bellũ. Idẽ ab ipſo ſuſcipitur aut dominandi cupiditate: quod Ninus, et Alexãder fecere: aut repellẽdorũ hoſtiũ bellũ vltro inferẽtiũ, aut iniuriarũ vlciſcendarũ cauſa. Si imperij propagãdi cupiditate bellũ gerẽdũ ſit, pertinet quidẽ id ad amplificãdæ Reip. rationẽ, de qua ſuo loco dicemus: ſi vero repellẽdi hoſtis,

De bellica prudẽtia ad reip. cõſeruationem.

ſtis, aut vlciſcẽdæ iniuriæ gratia fiat, id quoque prudẽtia militari cõtinetur. Quoniã enim Reip. adeo neceſſariũ eſt bellũ, vt, quod Plato inquit, tanq̃ curatio morbi quædã ab ea interdũ ſuſcipi, ſit neceſſe ita eſt Princeps ab ipſa penè infantia nõ modo vrbanis negotijs, ſed etiã bellicis inſtituendus, vt omnia boni ducis officia noſcat, & ſeruet. Iſto enim modo et hoſtes quóſuis perfacilè repulerit, cũ domi, militiæq́; ſit prudẽs, et vltro illatum bellũ ab alijs proſperè geret. Ergo quæcũq́; ad bellicã diſciplinã, vſuq́; pertineãt, optimè noſcat, tũ ex eius rei ſcriptoribus, atque exẽplis, tũ ex hiſtorijs, doctrinaq́; illa quã ceperit, tũ ex cõſilijs, monitisque prudẽtũ ducũ, ac militũ quos frequenter de bellicis rebus interrogabit, ſententiã poſcet iudicia experimẽta, euẽtúque diſcet, vt quanq̃ expertus ipſe nõ ſit, aliorũ experimẽto, cõſilioq́; doctus euadat. Vnde videmus bello præſtare eos, qui ſub præ

claris ducib⁹ militarint, reliquis oīb⁹ ſeu ducib⁹ ſeu militib⁹. Cū enim tota militiæ diſciplina experimēto, vſuq́ cōtineatur, nemo rectius ea vti poterit, q̃ vel is, qui diu, multūq́ in eo vitæ genere ſit verſatus, vel ille etiā, qui acri iudicio, cōſilia prudētū imperatorū, tanq̃ præcepta quædam collegerit, quibus & ipſe vti incipiat, et alijs cognoſcendis inſtructior ſit, et paratior. Adiunget præterea notitiā regionū, ſitus, montiū, fluminum, valliū, cæterorūque regni locorum, quādo id ad caſtra metāda, ad opportunitates quærēdas, præuertēda hoſtium conſilia, cæteraq́ omnia, quibus in bello eſt opus, neceſſariū eſt. Habeat quoque idē in prōptu exēplorū diuerſis de rebus copiā, quæ maximè augeat prudētiā, proponat itē ſibi aliquē ſummis ex viris, et rerū bellicarū gloria præſtātib⁹ imitādū (vt Cæſar Alexādrū hic Achyllē, Scipio Cyrū Perſarū regē, alÿ deniq́ viri præcellētes ali-

os imperatores, quib⁹ imitatiōe lõga, perſimiles euaſere) in ipſa deniq́; pace curã eã rei militaris habeat, vt ipſo in bello de pace cogitet ſemper, in pace vero de bello: Id quod vel in Philopomene Achæorũ principe á cũctis laudatur, qui nullũ pacis tẽpus, vsq́; adeo trãquillũ exiſtimaſſe fertur, ut nõ ſæpè de bello cogitaret: ac ſi apud amicos interdũ eſſet, diligẽtiſsimè ſciſcitaretur, quî hoſtes repellẽdi, ſi urbẽ eã, in qua is eſſet, obſiderẽt: quo in loco caſtra ponẽda, qua forma exercit⁹ inſtruẽdus, qua parte hoſtis vitãd⁹ fugãdúſue, aut perſequẽd⁹ videretur, reliqua demũ oĩa, quaſi bello implicatus ipſo diſquireret. Si ergo ita edoct⁹ ſit princeps, et bellicæ diſciplinæ peritiã habebit, & quaſi parat⁹ ſemper ad defenſionẽ imperij ſui erit. Sed incidũt frequẽter aliqua, quæ vel prudẽtiſsimos duces opprimere, aut ſummũ in rerũ diſcrimẽ adducere ſolẽt, vt ciuiũ tumult⁹ negligẽs finiũ, regiõisq́; obſer-

Quomodo bellicis neceſsitatibus rex prouiderit.

obſeruatio ac infirmitas, deinde militũ, commeatuum, & pecuniæ penuria, quibus omnibus eſt longe ante prouidendũ à rege, vt ſicuti corporis valetudinem ipſa in ſanitate curamus, ne quando morbus obrepat, ita quoque futuræ anguſtiæ, atque inopiæ maturè conſulatur. Tumultus, ac ſeditionum ciuilium cauſam Princeps præciderit, ſi pacatã Rẽp. ſuiq́ue ſtudioſam ac fidam habeat (quod ijs plerunque accidit, qui hæreditate, voluntateq́; ciuium regnum obtinent) hi enim niſi ſummis affecti calamitatibus principem nunquam mutant. Voluntatem vero ciuium facilè ſibi conciliare poterit, conſeruato ipſorum iure, ac legibus, obſtrictiſq́ue eorundem animis beneuolentia, ſtudio, humanitate, beneficijs, nulla vero crudelitate, auaritia, ſeueritate, exactione tributorum, aut Tyrannide exaſperatis. Deuinctis autẽ beneuolẽtia ciuibus, non ſolũ pacata Reſp.

ſem-

ſemper retinebis tu, ſed firma etiam ad quoſuis hoſtium impetus reprimendos exiſtet: ſiquidem omnium inter ſe concordia, & in principem amor, eoſdem robuſtos, potenteſq́; facit. Vt in exigua illa Numantinorum ciuitate licet animaduertere, quæ quatuor ciuium millibus tãtum inſtructiſsimos Romanorum exercitus vicit, ac fregit nec demum à quoquam vinci, niſi à ſeipſa potuit, incenſis cæſiſq́; domeſtica internecione cunctis, ne in hoſtium manus venirent. Qua de ciuitate à Scipione Celtarum princeps quidã Tireſus nomine interrogatus, quibúſnam illa ciuitas opibus tantam Romanorum vim ſuſtinere potuiſſet, reſpõdiſſe fertur concordiam ciuibus illis ſaluti fuiſſe, exitio vero diſcordiam. Stabilita igitur, & iam confirmata Reip. ſtudio, voluntateque principis, tum eiuſdẽ tranquillitate, & concordia, cum nihil ſibi ipſe iam domi timeat; id tantum re- De forma muniendi regni.

 ſtat,

ſtat, vt ditionis ſuæ fines diligentiſsimè tueatur, præſidijs, ac opibus ſuos firmet, atque in pace pecuniam ad rei bellicæ vſus ſeruet. Quod quánam etiam ratione fieri commodè poſsit, deinceps videamus. Munienda eſſe regni extrema loca, & regionis fines, qui ſint vel hoſtibus, vel vicinis populis (qui plerunque inimici eſſe ſolent) coniuncti, nemo putat non pertinere ad Reipublicæ conſeruationem, diuturnitatemque imperij: ergò cùm oppida, aut muris, aut propugnaculis, aut ea forma munitionis, quam loci natura poſcat, muniri, tum præſidijs firmis, ac tutis firmari, neceſſe eſt. Vtrum autem fines duntaxat regni muniri, mediterraneis oppidis non munitis, debeant, an oppida rurſus omnia ſit melius, æquè munita eſſe, dubium exiſtit. Mihi ſanè multis de cauſis longè commodiſsimum videtur, oppida

omnia non ſolum extrema, ſed etiam mediterranea, quatenus loci natura patiatur, muniri. Nam ſi, quod ſæpè fit, hoſtes extremum aliquod oppidum expugnarint, cùm nullum ſit tam munitum, quin aliquando, vel proditione, vel fame, peſte, & interitu præſidiariorum militum, vel impetu etiam hoſtium capiatur: via profectò hoſtibus eſt aperta ad populanda, vaſtandaque omnia, tum ad ipſam occupandam regionem, quod olim in Hiſpania factum legimus: cuius Calpe portu Beticæ à Mauris occupato, regionisque aditu patefacto, vniuerſa ferè prouincia tribus eſt annis ſubiugata: neque enim intra regni ſui fines commodè à Principe bellum geritur, copijs quantumuis magnis, ac firmis: tum quia graui cum eius diſcrimine, ac detrimento id fit, populata regione, ac vaſtata: tũ quia timidiores, magisque ſoliciti ſunt

Quæ regni oppida muniri, & qua ratiõe muniri debeant.

ſubdi-

ſubditorum animi, cùm de ſalute cunctorum, non de victoria tantum agatur: tũ quia vno exercitu amiſſo, vt frequenter accidit, nec facilè alter inſtauratur, nec ſi inſtauretur, priori par eſſe virtute, aut robore poſſit: ac tota regio facilius, fractis ſemel viribus veniat in hoſtis poteſtatem: tum demum quia difficilius exercitus duo vna in regione aluntur, quã vnus, quod quàndiu intra regni fines graſſatur hoſtis præter domeſticas copias alendus quoque illius exercitus eſt. Quînam obſecro Annibal in Italia aduerſus Romanos bellum. XIII *.annos protrahere, vaſtareq́ue vniuerſam illorum ditionem, occupata magna eius parte, potuiſſet, niſi quod eius perruptis finibus, regionẽ inuaſit? Quid etiam Hiſpaniã, vt paulò ante dicebam, Maurorum imperio ſubiecit, quam idem illud? Quid hodie Germaniam firmam, ſi eius nationis homines eſſent inter ſe concordes, efficit,*

ſicit, quàm quod ſingulæ fere ciuitates ſupra modum munitæ, inſtructæque rebus omnibus ad bellum neceſſarijs ſint? Vt quamquam hoſtis eorum fines inuadat, vbique tuti, atq; firmi eſſe poſsint. At munitio mediterranearum vrbium, armorum, & commeatuum bellicorum, apparatuūque copia perfidiæ, ſeditioni, tumultibusque multorum præbere occaſionem poteſt. Cur id rex prudens, ac iuſtus timeat, ſi eo modo, quo dixi, Remp. tueatur? Cur horum, qui media in regione ſunt, magis perfidiam vitet quàm illorum qui in finibus? cur illos item pacatiores, & obedientiores habere velit, quàm hosce? Quid, quòd & Tyrannidi reprimendæ, ſi quando rex ad eam aſpiret, commodius id eſt, quàm ſi ciues illius rapinæ, ac libidini pateant, & hoſtiū ingruentium. Nec vero munienda ſunt oppida ſolum aut propugnaculis, aut muro, aut aggere ac foſſa, ſed multo etiam belli-

bellicis apparatibus, ac tormentis, reliquarumque rerum copia, quæ & ipſi, & vicinis oppidis ſint præſidio: id quod in Belgicis, ac Germanicis ciuitatibus cernimus: quarum pleræque tantam huiuſmodi rerum vim habent, vt inſtruendo exercitui ſuppeditare, quod ſit ſatis, poßint. Nec etiam hîc eſt timendum, ne armata ciuitate, ſeditioni locus concedatur cum idem quoque his ipſis, quod antea reſpōderi liceat, & hæc impedimenta tum aliquo in loco publico debeant aſſeruari, vt Athenis olim Armentarium illud ab architecto Philone extructum, & naualia publica erant, ſuntque hodie in plerisque maritimis ciuitatibus: tum magna apud ciues armorum eſſe vis poßit, ſi ſinguli iubeantur pro conditione, atque opibus neceßaria arma habere, fiatque illius rei ſtatis temporibus luſtrum: vt eſt nuper Philippi iuſſu vniuerſæ in Hiſpaniæ ciuitatibus

De apparatibus ad munitionem oppidorū neceſſarijs.

fa-

factum. Qua etiam in re illud quærendum mihi videtur, num ſodalitates iſtæ, quæ cum alijs in ciuitatibus, tum apud Belgas ſunt, Guildæ vernacula eorum lingua nominatæ (cuius ſocietatis homines certo quodam armorum genere vti, & exerceri ad ciuitatis vſum, prodireq́ue vocati debeant) ad Reip. munitionem pertineant, à noui ac ſi pertineant, commodæ, nec ne, ſint. Antiquarum quidem rerum publicarum quæcunque rectè fundatæ, ac inſtitutæ fuerunt, pleræq́; certos ciuium ordines atque claſſes habuere: vt Athenienſis φύλας, *id eſt, tribus, quarũ ſingulæ tres rurſus in partes diuidebãtur,* φρατρίας *appellatas: Romani quoq́ue eandẽ tribuũ diſtinctionem habuere ab illis fortaſſe vna cũ legibus* XII. *tabularum acceptam: vtrique autem Hebræos huiuſce rei autores videntur ſecuti, quorum populus eſt eodem modo à Moſe legiſlatore diſtinctus. Hãc porrò* De ciuium ordine atq; claſsibus.

ciuium

ciuium diſtributionem Plato in Repub. ſua fieri, ac plerique Philoſophi volue- re: quod nihil magis Reip. conſtitutioni conferat, quam ordo, & diſtinctio hæc ciuium, non tam vt ipſa commodè admi niſtretur, quã vt firmior, robuſtiorque exiſtat. Quorum profectò ſententia vel ea de cauſa mihi magnopere probãda vi detur, quod & pleraſque ciuitates, olim ſic inſtitutas fuiſſe legamus: neque enim communitatem quid magis conſeruat, quàm ordo inter ſe ciuium ac magiſtra- tuum, ciuium autem ordo non is eſt tan- tum, quo ſummæ, ac mediocris, imfimæ- que conditionis homines diſcernuntur: ſed ille potiùs, qui veluti claſſes quaſdã atque centurias, tribuſque ſiue parochi- as, vt recentiori vtar vocabulo, conti- net. Hic tam reddit firmam, munitãque ciuitatem, quam forma cohortium, at- que legionum exercitum: vt enim hic fa cilè ab hoſtibus frangi, neglecta diſci-

plina,

plina, poteſt, ita illa expugnari, ſpoliari, capi, & euerti. Nam cùm nullus eſt ordo ciuium, ne magiſtratuum quidem munera ſunt aliqua inter ſe diſtincta: itaq; nec conſilium, nec deliberatio, nec ratio, formaque omnino gerendæ Reip. vlla. Quo fit, vt vagantibus temere, & diſsipatis omnibus, nihil rectè geratur, nec ipſa ſe tueatur Reſpublica. At ſi diſtinctis ciuium muneribus, quid ſit à quoque agẽdũ, præſcribatur & hoſtis validiſsimus nullo negocio repelletur, & ciuitas conſeruabitur diu. Hic Princeps, ſi ſtatis anni diebus exercitationes quaſdam ciuibus vtiles, minimeque contentioſas inſtituat, vt bello ſint aptiores, ſi quando ijs opus ſit, vtiliſsimum erit: cum & habere ciues ſuos inſtructos, exercitatoſque ſit commodiſsimum, & ijdem robuſtiores hoc modo fiant, tollaturque multis ociandi, vagandique occaſio Reip. perniciosa. Sic olim Romana iuuentus

in campo Martio, ſe varijs modis exercebat, ſic Lacedæmonij, atque Cretenſes, ſic Perſæ itidem, Xenophonte autore, ſic demum fit in quibuſdam Belgarũ ciuitatibus: niſi quod id eſt in ijs repre-henſione dignum, quòd ebrietati, nimiũ celebratis ſæpè conuiuijs, indulgetur: quod ipſum ne fieret etiam, Plato in libris de legibus publica Laconicorum atque Cretenſium cõuiuia vituperauit. Verum hac de re ſatis hoc loco. Nunc illud quærendum eſt, quo pacto bello gerendo pecunia principi neceſſaria ſuppetat, ne quando egeſtate oppreſſus, vt ſæpe fit, hoſti ſuccumbat. Nonnulli ea ſunt in ſententia, vt Principem vectigalia in pace collecta ſeruare diligenter cum alios in vſus, tum in bellicos velint, itaque data eum à ciuibus pecunia delectus habere militum copias conſcribere, dimittere, retinere, diuidere, prò arbitrio denique ijs vti concedunt: alij contrà illum veluti

An melius ſit, principẽ è ſuis fructib. militẽ alere, an reſp.

luti ducem copiarum ſibi commiſſarum tantummodo eſſe, nihil vero ipſum, niſi ex Reip. ipſius iuſſu agere volunt. Superior quidem forma Tyrannica eſt, & iniuſta, ſecunda vero non regni, ſed Democratiæ, aut Ariſtocratiæ propria. Quibus duabus omiſſis nunc, ſtatuatur tertia quædam alia forma, qua milites diu ſine Reip. detrimento ali, & bellũ geri ſine penuria poſſit, ſupremam autem gerendi belli poteſtatem prudenti Principi, & eius ducibus permittamus, cum ea res aliter geri nequeat, & eum fingamus Principem, qui nihil temere, nihil ignauè, nihil cõtra Reip. commodum faciat. Alendi quoque militis curam partim eidem committamus, partim etiam Reip. illi quidem, vt habẽdi delectus, militem conſcribendi, ordinandi, diſtribuendi, collocandi, ad pugnam adducendi, aut reuocandi ſummam habeat poteſtatẽ, huic verò, vt neceſſaria ſtipendia militibus,

 vel

vel ex ſuorum numero miſsis, vel à prin cipe iã delectis ſuppeditet. Neque enim eſt æquum, regem Reip. vectigalia impo nere ad copias alendas, nec ex ijs, quæ ipſe percipiat, fructibus illas ſolùm ale re, quoniam vectigalia neutra eſſe ſatis bello ſuſtinendo poſſunt, vt experimen to cognoſcimus, & Reſp. prius exhauſtà eſt, quam ex eius commodo quicquam ge ratur. Gerebant Romani aduerſus natio nes diuerſas bella continentia ferè non nunquam XXIII. *annos, vt primum bellũ Punicum, interdum* XVII. *vt ſecundum, aliquando* CC. *vt Hiſpanienſe, quod à Bello Punico ſecũdo ad Augusti Cæſaris vſque ætatem durauit: nũquã tamẽ illis aut iuſti, & inſtructi exercitus defue re, nec pecuniarum penuria, bellum ali quòd prætermiſſum, aut milites ſtipẽdio priuatos fuiſſe tumultuatos legimus? At hodie nullus eſt tã potẽs princeps, aut opulentus, vt bellum aliquod vltra ſex,*

octóue

octóue annos proferre poſſit, nulluſque annus eſt, in quo non ſæpe milites, denegato, aut dilato ſtipendio, quærãtur, aut fame, & inopia opprimantur. Ex quo intelligitur, multo cõſultius, atque Reipub. & ipſi principi vtilius fore, ſi neceſſarij redditus ſingulis annis ipſi ad priuatos vſus conferantur, ſtipendia vero militaria à Repub. ſuppeditentur, ita enim nec tantam rerum inopiam exercitus patietur, ſingulis ciuitatibus tum militem, tum commeatus præbentibus, nec Princeps tot in anguſtias, vt ſolet quotidie, redigetur. Nam ſi tam eſſet continens Rex, vt ex vectigalibus annuis ne minimum quid fruſtra, inutiliterue conſumeret, ſed omnia in Reipub. neceſſarios vſus ſeruare vellet, putaretque illa ſua non eſſe, ſed ab illa quaſi cõmiſſa, vt ex eius commodo impenderentur, ſi omnes præfecti aut qui curam colligendæ, ac diſtribuendæ pecuniæ habe-

ant tam eſſent ſancti, vt nihil ſuffurarentur, aut raperent, ſi quæ à Repub. pendantur tributa, ſatis eſſent & pacis, & belli ſumptibus, paterer equidem, regem ex iis, quæ habeat, vectigalibus militem alere, ſed cum ea, quæ ipſi pendantur, partim eorum, qui exigunt, auaritia, partim rapinis vtentium, & diſtribuentium pecunias, partim eiuſdem negligentia, luxu, magnificentia, & largitione maxima ex parte conſumantur, nunquam profecto poterit tantum ſuis ciuibus vectigalium imponere, vt ſumptibus domeſticis, ſuſtinendoque bello ſufficiat, nec ea ita extorquere, vt non maxime offendatur, ac tumultuetur populus. Nec refert, vtrum ex ciuibus à ciuitatibus ſingulis ad bellum ſtipendio adiecto miſsis exercitus conſtituatur (quanquam id quidem longe ſit melius, an aſcito externo militi, & regiis in caſtris militanti per ciuitatum quæſtores ſtipendia

De forma reip. augẽdę.

dia tribuantur, modo Rex curam geren-dæ rei, ac diſciplinæ militaris habeat, reſp. verò exſoluendi neceſſaria ſtipen-dia militibus à Rege adſcitis. Hæc vna res tanti momenti eſt, ne Romanos di-cam, qui ex ciuium numero, aut ſocia-rum ciuitatum delectis militibus cōſcri-bebant exercitus, vt id vnum Turcarũ imperatores hodie tantam ad potenti-am euexerit. Neque enim quiſquàm princeps tam facile, aut tanta commodi-tate tantos exercitus comparare, aut bel lum tam diu ſuſtinere poßit, quam vel eorum minimus, eam videlicet ob cau-ſam, quia militem ijdem, ſuppeditato ab vnaquaque prouincia, aut ciuitate ſti-pendio, habent. Sed improbant hæc qui, vexatis ſpoliatisque ciuibus, atque rege ipſo, ditari volunt, dum in colligenda, aut diſtribuenda pecunia quid ſuffurari poßint, cum non uideant, & Principi faciliùs, & Reipub. id eſſe, quod ſuprà

 dixi,

dixi, commodiùs. Si enim Reſpub. milites ſuos alat, dato ſtipendio, & commeatum, permagno ſanè Princeps labore, ac ſollicitudine liberabitur, & minus ipſa tributorum onus ſentiet, diuiſo in omnes ſtipendio, tum eos, qui egeni ſint, aut otioſi, ratione hac ſuſtentare, ne (vt Plato inquit) veluti fuci quidam bonorum opes exedant, poterit. Sed iam ad Reip. amplificandæ formam pergamus, hoc enim regiæ prudentiæ poſtremum officium eſt. Augendi regni eadem planè forma eſt, quæ ipſius adminiſtrandi, & conſeruandi: quandò eiſdem illud artibus conſeruatur, quibus eſt partum, & iiſdem amplificatur, quibus eſt conſeruatum. Amplificatio autem imperij vel eſt in eiuſdem opulentia, & opibus conſtituta, vel in regionis latitudine, ac dominatione, vel bonitatis atque virtutis gloria. Vera quidem imperij latitudo in ea ſita non eſt, vt magnificæ, pulchræ, ac

De forma reip. augēdę.

ac opulentæ illius ciuitates exiſtant, vt luxu, rerum omnium abundantia, delicijs, copia, et multitudine affluãt: quales Corinthus Carthago, Roma, Capua, Tarentũ, aliæque ſimiles his olim fuere: nec in eo itẽ, vt latitudine agrorum potẽtiã metiantur. quod de Sueuis C. Cæſar ſcribit: nec vt dominatiõe iniuſta, et potẽtia ſumma rex potiatur, qualis in Alexandro, ac Romani fuit, ſed in iuſtitiæ gloria, et præſtãtia cõmodiùs eſt enim, anguſtũ regnũ, modo benè adminiſtratũ, ac iuſtũ obtinere, quã amplum, ſuperbũ, et iniuſtum. Nam præter id, quod rationi maxime id congruit, faciliùs item, vt Plato putat, retinetur hoc moderatum imperium, quàm amplum illud, quod magnitudine ſua, vt ſumma omnia paulatim dilabuntur, corruat, ac diſſipetur. Romanum imperium non ante declinare cœpit, quàm eſt ad ſummum potentiæ culmen euectum, idem de Macedo-

nico, Perſico, Carthaginenſi, cæterorumque imperioſorum populorum iudicare licet. Vnde intelligitur, mediocritatem illam, vt cæteris etiam in rebus, imperij quoque magnitudini eſſe præferendam, & augeri potius virtutis, iuſtitiæque nomine ipſum eſſe cõmodius. Sed tamen quia frequentes acceſsiones potẽtiæ, & regnorum diuerſas fieri cernimus, quæ iuſta ſit regni acceſsio, aut quæ contrà, doceamus. Imperia plerũque augentur, vel regum coniugijs, vel hæreditate, deditioneq; populorum volũtaria, vel vi denique adhibita: cõiugio, vt cum ducta vxore, princeps imperio ſuo aliud regnum adiungit, vt Perſico Babylonicum data in vxorem Cyro Cyaraxis filia coniunctum eſt, hæreditate, vt cum quis vel propinquitatis, vel amicitiæ cauſa in aliud regnum à paterno diuerſum aſciſcitur: vt Attali regis hæres eſt factus populus Roman⁹: deditione.

Iuſtæ amplificandi regni cauſæ, & iniuſtæ.

ne voluntaria, vt cum populus aliquis regis potentioris imperio ſe ſubijcit, quod commodius ac tutius ſub illo ſe poſſe viuere ſperet, id quod eſt noſtra memoria à Senenſi populo factum, vi denique vt cum dominandi ſtudio, princeps vnus alterius ditionem occupat, regnoq́ ſuo adijcit, vel cùm repellendæ communis iniuriæ cauſa quis vincitur, atque in officio vt contineatur, eiuſdem conſeruato regno, ſubijcitur. Superiores tres cauſæ, & extrema iuſtæ ſunt, quarta iniuſta. Nam quod iure dotis, aut cognationis, aut hæreditatis, aut voluntariæ deditionis alicui adijcitur, nemo non iuſtè obtineri fateatur: cum eodem planè modo hæc accipiantur, quo hæreditas quæuis paterna. Subijcere quoque poteſtati ſuæ regem, aut populum eum, à quo Reſpub. vniuerſa ſæpe læſa, perturbata, & in ſummum adducta diſcrimen ſit, licere aliquando videtur, relicta tamen ei poteſta-

teſtate priori, niſi quod aut tributum co-gatur pendere, aut lædēdi opportunitas ei adimatur: veluti bella ab Hebræo-rum populo aduerſus finitimas gentes, à quibus infeſtabantur, quotidie geſta, vt iuſta erāt, ſic quidquid ab ijs caperetur, iure occupatum, ac reges finitimi eorum imperio iuſtè ſubiecti fuiſſe cēſendi ſunt, quando nec aliter ſtare poterat ipſorum regnum, & ij aut ſubiugandi erant, aut hiſce parendum illorum poteſtati. Ergo ſpe augendi imperij nunquam alicui bel-lum inferetur, ſed ſi ab vno aliquo ſem-per inferatur, nec alia ratione pax vni-uerſæ Reip. niſi fractis illius viribus, cō-ſeruari poſſit: licebit iure, aut illū cōpri-mere, nō regno ſpoliare, aut vectigal im-ponere, aut euerſis ipſius ditionis locis munitis, ſublatiſue armis, aut alia demū ratione cohibere, & continere in officio. Id à Dauide Hebræorum Rege iuſtiſſi-mo factum legimus, qui ſuſcepto contra

Ammo-

Ammonitas bello, propter legatos viola tos non ſolum ipſos, eorumq́ue ſocios Syros vicit, ac fregit, ſed etiam vectigales imperio ſuo fecit, vt Moäbitas etiam et Palæſtinos, ac Damaſcenos: Ex quo ſequitur, poſſe aliquando imperium, atque potentiam regis vi iuſtè propagari. Reſtat hoc loco ratio tuẽdi eius regni, quod vel hæreditate, vel coniugio, aut deditione, aut vi recens partum ſit explicanda: ne antiqua ſolum tueri, noua vero negligere, turpe ſit. Conſeruari noua regna poſſunt, ſi eadem illa prudẽtia Rex, quã eidem tribuimus, cogitet æquitate eſſe, & iuſtitia retinẽda imperia, non armis ſolum, aut ſeueritate: quanquã vel hac quoque ſuo loco eſt vtendum. Nam vel eiuſdem prouinciæ, linguæq́ ac morũ homines ſunt noui illi cum veteris patriję regni hominibus, aut diuerſi: ſi ijdem ſint, facilè, conſeruatis eorũ legibus, atque Reip. ratione, in officio contineri pote

De forma tuẽdi noui regni.

te-

terunt: ut in Aragonenſium regno appa ret, quod Caſtellano adiectum coniugij iure ab eodem rege commode retinetur, quod eadem natio ſit, eadem lingua, mores ijdem, ac ingenia: ſi autem moribus lingua, ingenijs differant, tanto maiori eſt cautione opus, quāto diſiunctiores po puli ſint. Ergo in ea ſit regione princeps plærunque, ne ſeditioni locus præbeatur cum ipſe autoritate ſua cunctos tenere, ac ſibi paulatim conciliare poſſit, quod à Conſtantino Magno factum eodem ferè conſilio videtur, tranſlata imperij ſede Conſtantipolim: néue, ſi abſit, rapinis, inſolentia, iniuria, & licentia præfectorū, aut præſidiariorum militum nihil tunc non audentium offendi, alienarique hominum eorum animos patiatur: deducet item colonias ciuium ſuorum in eam prouinciam, ut hi tum cognatione noua tum charitate patriæ, nō modo præſidio ſint regno, ſed etiam reliquos in fide ſemper reti-

retineāt: quod eſt quoque à noſtris in nouo illo terrarum orbe factum, deductis ex Hiſpania permultis colonijs, et à Romanis, in Ægypto, Gallia, Hiſpania, ac multis alijs prouincijs: minuatur præterea, ſi iuſtæ intercedant cauſæ, potentia eorum, qui vel ſuſpecti ſint, vel communi tranquillitati aduerſentur: poſtremò bella omnia longè extra fines imperij amoueantur, ne recens pacati animi hoſtili tumultu, & armis perturbati, res nouas de priſtino ſtatu cogitantes moliātur, aut tanquam minus fidi maiorē perfidiæ occaſionem præbeant: quæ huiuſmodi in hominibus eſſe ſolet frequētior, quàm in ijs, qui vnum perpetuò agnouerint Principem. Quis in Hiſpania, Gallia, aut prouincijs ijs, quæ ſuum principem ament, ciues in hoſtium irruptionē ab illo deficere vnquam vidit? at in hoc nouo orbe, vel domito, & culto à noſtris frequentes defectiones, tumultusq́ illam

ob cauſam exoriuntur: vt magno argumento eſſe debeat, ægrè latiſsima imperia conſeruari totamq; amplificandi regni rationem in eo ſitam eſſe, vt prudenter cauteq; retineatur. Veruntamen, copioſe ſatis, vt videtur, Regiæ prudentiæ partes oratio eſt noſtra perſecuta. Reliquum eſt, vt iam ad iuſtitiæ officia regẽ decentia progrediamur, quando & hæc res generatim proponi ſolum non vult.

De iuſtitia Regia.

Iuſtitia eſt autem virtus, quæ communis vtilitatis ratione ſpectata, vnicuique quod eius eſt, reddit. Huius diuerſæ ſunt partes, quas rationis reddẽdi cuiq; ſuum varietas facit diuerſas: aut enim eadem eſt communis, aut ſpecialis: communis præterea aut legittima eſt, quod in legũ obſeruatione conſiſtat, aut æquitas, cum hæc ad illarum obſeruationẽ veluti moderatio quædam apta adhibetur: ſpecialis item eſt aut diſtributrix, quod ſuum vnicuiq; adhibeat, nihil ipſa iniuſtè cupiens,

piens, aut commutatrix, quæ reddat ſuũ etiam alijs permutatione tamen officiorum facta. Ad illam porrò hæ referuntur virtutes, religio erga deum, pietas in parentes, ac propinquos, obedientia in maiores, ac digniores, fides in negocijs, agendisq́; rebus, vindicato iniuriarum. Ad hanc verò non ſolum obſeruatio contractuum omnium, qui lege ſint conſtituti, ſed etiam gratitudo, liberalitas, magnificentia, amicitia. Propoſito hoc modo iuſtitiæ in vniuerſum genere, ac partibus tam proprijs, quàm adiunctis, earundem ſequuti ordinem, ſingula regis officia illis accomodata deinceps tradamus. Legum obſeruationem ad regẽ pertinere, ſicuti ad reliquos item ciues, dubium non eſt: cum ſi ex lege viuere, eſt ſecundum rationem virtutemque viuere, & hoc ipſum regi congruit, quod iam à principio docere inſtituimus, idem nõ ſequi legem non debeat, cum eadem ne- Leges à rege q̃-que eſſe obſeruã-das.

glecta, & rationis iudicium, & virtus deſeratur. Neq; enim aliud eſt lex, quàm recta ratio præſcribens quæ agenda ex virtute ſint, prohibensq́ue contraria: & hoc ipſum quod virtus cõſilijs, monitisq́; docet, lex iubẽdo, ac vetando, vi adhibita, ſtatuit. Sed hac de re nemo dubitat: quoniam nullus eſt tã à ſenſu abhorrens, quin legem viuendi, aliquam putet à Rege ſeruandam eſſe, illud multò magis in dubio eſt, quinam Rex legem ſeruare debeat, nunquid vt ea ſit ipſe ſuperior, an vt inferior, eiq́ue ſubiectus? Iuris quidẽ cõſulti legi ſubiectum principem negãt, quod eius arbitrio, authoritateq́ue leges ferantur: eum tamen ſecundum leges viuere volunt: id quod à Theodoſio, ac Valentiniano Cæſaribus eſt decreto ſancitum, in quo nobiſcum pariter ſentiunt, virtutem à Rege colendam, in cuius cultu ſit legis quoque obſeruatio poſita.

An Rex ſit ſupra leges nec ne.

In rebus autem bellicis, quæ multorum impe-

imperio adminiſtrantur, leges Principe, ac magiſtratu omni ſuperiores habentur, quod ex earum præſcripto viuatur, non alicuius arbitrio, aut ſententia: id enim diſcriminis eſt inter regnū, ac Rēp. quod illud vnius conſilio tanquam lege, hæc legum ipſarum imperio regatur. Sed nos quamquam vera eſſe hæc duo arbitremur, quam habeant ipſa ſententiam, videamus. Seruari à principe leges debere, conſtat iam æque apud omnes eſſe vero ipſum, tum lege ſuperiorem, tum inferiorem, ſic eſt intelligendum, vt eo, quod leges ferat, ſanciat, & autoritate ſua firmet, eiſdem ſuperior dicatur, tanquam earum autor, & vindex: eo tamen, quod ex earūdem præſcripto viuat, ſubiectus ſit, atque inferior: quandoquidem eas veluti normam, & regulam vitæ habeat. Neque enim ſi iuſtus, ac ſapiens ſit aliter viuet, quàm ipſa iuſtitiæ ratio præſcribat: nec quod autoritate ſua illā tuea

tur, immunis, & expers eius erit: ne & ſibi, & ſupremæ rationi, ſeu legi, cui nõ modo ratio noſtra, ſed Principes etiam omnes, legesque ſubijciuntur, repugnet. Itaque fons legum, & ratio ſuprema, ex qua leges ſingulæ deriuantur, & ad quã reducuntur, ſuperior Rege eſt, quæ veluti norma viuendi, ferendarumque legũ, propoſita eſt non ab ipſo ſibi ſed à Deo: ſingulæ tamen leges, vel hac, vel illa de re latæ inferiores Principe ſunt, tum quia ab ipſo feruntur, & confirmantur, mutanturue pro tempore, aut rerum occaſione, & varietate, tum quia eiuſdem cui eſt Reip. data facultas, omnis voluntas lex dicitur, quatenus ea ſupremæ illi rationi, quam ipſe ſequi, & à cunctis ſeruari vult, congruit: fecit autem idem leges populo congruentes, ac iuſtas perſpecta ſemper communi lege, eiusque habita in omnibus ratione. Qua quidem in re tum conſilio ipſe ſuo, ac prudentia cun

 cta

ſta perſpiciet, tum virorum prudẽtum, atque doctorum indicio vtetur ne aliqua ex parte iuſticiæ officiũ deſeratur. Sed hanc nos diſputationem Iuriſconſultis relinquamus, ne ad ſingula quæque, & exilia deſcendatur, cum generatim inſtituendus iuſtitia Princeps à nobis ſuſcipiatur. Transeamus autem ad æquitatis officia, quæ Regis maximè propria ſunt. Æquitas eſt moderatio quædam legis, ſeu explicatio rei, quæ cum lege ſcripta non contineatur, ſpectata tamen ſupremæ legis ratione intelligi, ac definiri poſſit. Cum enim omnia lege, vt eſt rerum varietas ſumma deſcribi nequeant, multaque occurrant negotia, quæ niſi ad communem illam rationem legum omnium, relata non poſſint definiri commodè: id æquitas efficit, vt prætermittatur quandoque illud, quod lege ſcripta ſit cõſtitutum, ac retineatur, quod ratio communis præſcribit. Sed hoc nequaquam

De æquitate Regis.

in omnibus fiet, præterquàm in ijs, quæ cum lege ſtatuta videantur, rationi tamen repugnent (in quo adhibita, ad rei explicationem æquitate, lex illuſtratur) nec à quouis etiã, niſi à iudice, aut principe aut eo demum: cui huiuſce rei data poteſtas ſit à Republica, qui vt legum ferendarũ autor eſſe poſsit, ita quoque earundem interpretandarum & ad hibendarum ad ſingulos vitæ actus rationem definiat. Ergo vt Rex ſummam legum ferendarum autoritatem habet, ſic etiam æquitatis rationem, quemadmodum vel Conſtantini Cæſaris eſt decreto ſtatutum: ab eoque & Iudices, & Magiſtratus, & reliqui omnes eandem accipiunt facultatem quaſi mutuo ſibi conceſſam. Nam vt quiſque maiorem initij primi notitiam habet, ita cauſas eorum omnes, quæ ex illo ducantur, faciliùs cernit: Princeps autem, qui ſapiens, qui iuſtus, qui prudens, qui

vno

vno demum virtutis nomine toti Reipublicæ præficitur, tantò maiorem reliquis omnibus definiendæ æquitatis facultatem habet, quantò ſupremæ rationis doctior putatur: quæ quidem ratio vt legum origo eſt, ita Rex vnus ex omnibus imperans eius imaginem gerit quodammodo. Sed quærat hic fortè aliquis, nunquid Rex, cum Reipublicæ ſummam legem, atque æquitatis rationem teneat, errare aliquando poſſit: aut num eius error, vitiúmque pro lege ſit habendum. Huic obiectioni vel longè ante nos in Republica ſua Plato ex Thraſymachi ſententia propoſitæ, licet obſcure videtur id reſpondere, quod iuriſconſulti pariter ſentiunt principem, quatenus principem falli non poſſe, iniuſtéue quid agere, eo, quod is prudens, iuſtus, ac ſapiens fingatur, nec ſi ſit talis, errare ſit putandus. Hanc ille ſententiam à Thraſy-

Nũ Rex quaten⁹ Rex prauus eſſe poſsit, & iniquus.

ſymacho ſibi obiectam admittit, quamuis inexplicatam relinquat. Nos autem hac diſtinctione cõmodè vſuri videmur ſi qua in re principi obtemperandum ſit, aut qua contra repugnandum dicatur. Hominibus à natura ſunt ſemina quædã iuſtitiæ inſita, quæ vel indoct⁹ quiſq; per ſe facilè noſcat: vt bonum eſſe ſequendum, malum fugiendum, nullum lædendum, aliáque id generis multa, deductas ex iys ſententias tanquam concluſiones, niſi ſapiens, doctusque nemo intelligit: ergo ſi quæ initiys illis, atque notionibus manifeſto aduerſentur, ita vt à quouis noſci continuò repugnatio poſſit, pugnandum ſanè cum principis lege, & voluntate eſt, quando id alia præſtantior lex, quam ſequi debeat ipſe prohibeat: in illis autem, quæ indifferentia ſunt, aut quæ ſi aduerſentur ſupremæ legi, ſit repugnatio obſcura, partim obtemperandum principi eſt, partim repugnandum: obtem-

Quatenus regum imperio parere debeat.

obtemperandum quidem in illis quando interpoſita illius autoritate pro lege habenda ſint, repugnandum verò in his, ſi docti, ſapienteſque cuncti latere in eo iniuſtitiam arbitrentur. Exempli gratia: Traiani, ac reliquorum eius ætatis imperatorum edicta in Chriſtianos ædebantur, ne quis eam profiteretur religionem: quiuis vel ex infima plebe ſeſe huic legi oppónere, quanquàm diuino præcepto cuncti principibus obtemperare iubeantur, iuſtiſſimè poterat, quod lex ea Tyrannica, & ſupremæ legi, quæ Deum colendum præcipiat, quæque à cunctis ſine exceptione ſeruanda ſit, aduerſetur: nec quod quis afficeretur ſupplicio, aut iuſtè dānabatur, aut principis lex iuſta erat: cum illud ipſum ſupplicium indignum, lex iniuſtiſſima eſſet. Ergo huiuſmodi legi, arbitrióue principis repugnare cuiuis licebit, ac niſi id fecerit, eſt iniuſtus, atq; impius cenſendus. In ijs porrò, quæ

viri ſapientes Reip. incommoda, & primæ legi contraria eſſe videant, tametſi reliquis hæc repugnatio obſcura ſit, licebit quoque non vni, aut alteri, ſed vniuerſæ Reip. tanquam communi conſenſu ſapientum ſententiam approbanti, principis autoritate ſe opponere: vt eſt à Senatu Romano aduerſus Agrarias leges ſæpenumero factum, vt ab Hebræorum populo aduerſus Hieroboamum regem iniuſtum, ac iniquum, vt noſtra demum ætate à Danis, atque Noruegis contra Chriſtiernum eorum regem: In illis demum, quæ indifferentia ſint (nam de iuſtis nemo eſt, qui dubitat, quia ipſa ex conſtitutione iuſta fiunt, ſemper eſt religioſe parendum regibus, dum vel leges condant, vel mutent, vel interpretentur, vel tollant. Ac de communis iuſtitiæ officijs hæc ſatis. Iuſtitia porrò ſpecialis, quæ ad priuata nonnulla vitæ officia pertinet, duas cùm habeat

for-

formas, diſtributricem vnam, alteram commutratricem, quarum illa in diſtribuendo cuique ſuo, hæc in permutatione parium officiorum verſatur. Diſtributrix quidem principis maximè propria eſt: quoniam is vniuerſæ Reipublicè gerit perſonam, à qua & dignitas ſingulorum, & merita perpendenda, & honore, aut dignitate aut præmijs ornanda ſunt. Vt enim in Repub. bonos ciues à malis dignoſci, neceſſe eſt, atque illis præmia, his pœnas tribui, vt ſuum cuique reddatur, ſic etiam à principe, cui ſe totam eadem tradit Reſpublica, id eſt, præcipuè curandum. Cum hæc igitur illum iuſtitiæ pars deceat, eiuſdem officium erit, tum ciuium ſuorum probitatem, aut vitia noſſe, tum conuenientia ijs præmia, aut ſupplicia tribuere. Quo autem id modo noſſe poſſit, ſuprà in officijs prudentiæ explicatum eſt: diligenter enim Rex

Quo pacto Diſtributrix iuſtitia ad Regẽ ptineat.

de ſuorum ciuium probitate, vitijsq́; inquiret per eos, quos apud ſe habeat, vt vel per eoſdem, vel ipſemet diſtribuere vnicuiq;, quod ſit æquũ, poßit. Quæ vero diſtribuenda ſunt, ea vel ad regni totius adminiſtrationem pertinent, vel ad ciuium ſingulorum facta: eáque rurſus, vel bona ſunt, vel mala: ad Reip. totius adminiſtrationem pertinet magiſtratuum, ac munerum publicorum commoda diſtributio, ad ſingulorum autem facta, præmia aut ſupplicia. Quæ omnia, vt à nobis melius tradantur, ſigillatim ſunt explicanda. Prima igitur regis cura in aßignando cuique pro conditione, aut virtute munere verſetur: quando hæc potißima eſt pars prudentiæ & Reſp. nequit aliter conſeruari, niſi & à princi pe bono, & à bonis magiſtratibus regatur. Vt autem probum Reip. quemq; adhibeat, non ſolum qui viri prudentes in regno ſuo ſint, quod antea docebamus, in-

inquirere debet, ſed antequam illis munera aſſignet, & poſtquam aſſignarit, eadem prudentia vſus videbit, quo pacto & quando Reip. præficiantur ij, ab eáue remoueãtur. itaque, quoniã iniquũ eſt, communi ciuium ſaluti priuatam cõmoditatem anteponi: nec premij cauſa cuiquam magiſtratum tribuet, nec munera publica, & dignitates diuẽdet, aut elocabit. Nam etſi magiſtratus coniunctum cum labore honorem habeant, quẽ & expetunt cuncti, & probatis, ac benè meritis tribui nonnunquam oportet: quia tamen in eo potiſſimum curæ, & functionis habenda eſt ratio, prudentia potius & aptitudo ad id muneris ſpectã da erit in eo, qui eligatur, quàm facta, aut merita, aut regis in eum gratitudo, ac beneuolẽtia. Quo nomine nullus Reip. præficiatur vnquam, etſi chariſſimus principi ſit, & ſi multa præclarè in bello, aut pace geſſerit, niſi ei muneri, cui præ-

Quibus hominibus & quas ob cauſas vel dignitates, vel magiſtrat⁹ Rex tribuat.

præficitur, aptus habeatur. Hinc enim tota Reip. peſtis oritur, quod dum illorũ honori, & cupiditati, qui ad magiſtratus euehuntur, conſulitur rapinis, ambitioni, inſolentiæ, & audaciæ, tyrannidique locus conceditur, nec Reſp. benè vnquam adminiſtratur, dum ſuam quærit quiſque vtilitatem, cuius à Principe ratio habita eſt, in aſsignando ei munere non publicam, cui eſt à vero magiſtratu ſtudendum. Illud porrò quam eſt exitiale, ac Reipub. euertendæ accommodatũ quod munera publica vel extorquendæ pecuniæ cauſæ diuenduntur, vel precio tanquam ager, aut fundus aliquis elocantur. Si enim, vt ſuprà docuim⁹, id ipſam euertit Remp. quod à prauis, ineptiſque hominibus adminiſtretur, nec alius ferè quiſquam munera emat, conducátue, niſi vt rem faciat, aut gloria hac dignitatis adeptæ ſuperbiat, ac dominetur: quis non execretur principem eum tan-

quam

quam tyrannum, ac exitioſum imperio ſuo, qui cupiditati turpiſſimæ ſtudium regendæ Reip. & conſeruandæ poſtponat? Prudẽter Iugurtha Rex Numidarum, cum Romam ſtabiliẽdi regni, quod flagitioſè à fratribus vſurparat, cauſa veniens, ac Senatorum plæroſq; pecunia corruptos, ad ſuam ſententiam protrahens, auaritiam vrbis cognoſceret, ò vrbem, dixiſſe fertur, venalem, ac breui perituram, ſi inueniat emptorem. Hoc idem de regno illo, in quo precio magiſtratus cuique concedantur, dici commodè poteſt, cùm non iuſtitiæ, aut prudentiæ, ſed diuitiarum nomine indigni, ad Remp. adhibeantur, qui eam vexent, ſpolient affligant, corrumpant, ac vnà demum cum rege ipſo perdant. Quamobrẽ Alexander Seuerus Imperator magnoperè laudandus eſt, quòd nihil magis aut execraretur, aut grauiori ſupplico vindicaret, quam ſi vel infimus aliquis magiſtra-

Dignitates nec vendi, nec elocari, nec gratia, premio ne dari oportere.

ſtratus, munúſue publicum vendercetur. Si enim aiebat, publica munera vendi permittam, quando & functionem eorũ pretio fieri patior, neceſſe eſt quidquid peccetur ab emptore, feram, cum ei tanquam pecuniæ ſuæ domino liceat pro arbitrio ſuo quiduis agere. Quod q̃ Reip. pernicioſum eſſet, prudenter vir optimus præuidebat, eoq; diligentius huius criminis reos inueſtigari, & puniri grauiter imperabat. Non ſolum ergo á principe fugienda eſt nefaria hæc pecuniæ cupiditas, ſed nec in minoribus magiſtratibus permittenda, ne hi etiam vendere, aut locare munera ſua permittantur: ſi enim ipſis liceat, non minus detrimenti capiet Reſp. quam ſi ſummi quoq; illi magiſtratus eodem modo dentur. Quare grauiſſima in eos eſt pœna legibus conſtituenda, qui vel gratia, vel amicitia, vel precio magiſtratum alicui conferãt, & ſumma, ne conferantur, cura adhibenda,

da, propoſito etiam accuſatoribus, & delatoribus præmio. Nec illud item Rex vnquã permittet, quod in Tiberio Cæſare maximè à cunctis reprehẽſum eſt, vt magiſtratus vllus perpetuus ſit, quin vel certo tempore illi ſuccedatur, vel eo exacto, ab integris, atque probatis viris diligentiſſime inquiratur, nunquid negligẽter, auarè, flagitioſè, turpiter aut iniquè factum ſit quicquam. Nam ſi quid huiuſmodi fortè deprehendatur, nõ ſolum magiſtratu quiuis iure priuabitur, ſed punietur etiam grauiſſimè. Quid enim magis Tyrannicum eſt, quàm vnum perpetuo magiſtratu fungentem liberè dominari, cùm ſciat nullam à ſe factorum rationem vnquam repoſcendam? quid pernicioſius Reip. quàm vnum quaſi iugum ceruicibus ſuis habere impoſitum, quod niſi ſeditione, aut defectione aliqua, nequeat excutere? Quã multas Romæ à populo factas ſæpè turbas legimus?

Magiſtratus nõ debere eſſe perpetuos.

 mus?

mus? quãtos motus, in alijs ciuitatibus, ac prouincijs exortos, quot defectiones ciuium, quot perfidiæ exempla, ac mutationes rerum publicarum? Declarãt id Romanorum leges de repetundis, ac prouocationibus, tum definita ſingulis magiſtratibus tempora, quæ niſi raro admodum, nulli prorogabantur, tum Cenſorum munus, & in notando quocunque libertas. Quæ omnia nequaquam eſſent ijs conſtituta, niſi graui, & periculoſo malo admoniti cognouiſſent, quam eſſet perniciosum perpetuos eſſe magiſtratus, nec illos definiri certo aliquo tempore, in quo ſuccederetur, & ratio ab eo, qui ſuo eſſet defunctus munere, repoſceretur. Id ipſum ratione quoque doceri poteſt, quoniam ſi boni ad Reip. munera ſunt adhibendi, permagna reliquis fieret iniuria, ſi vnus ſemper eodem magiſtratu fungeretur, præſertim cum ſi honeſtus, ac integer is ſit, qui munus ſuum

obie-

obierit, malit ab eo labore liberari: ſiue rò nolit, auarus, & ambitioſus ſit iudicandus potius, quàm vtilitatis publicæ ſtudioſus. Præterea ſi honoris cauſa cuiquam magiſtratus confertur, honorq́ue probis omnibus debetur, viciſsitudo ſanè honorum commodior eſt, quod ij ad plures perueniant. Deinde nemo tam ſanctè magiſtratu aliquo fungitur, vt ſi fore ſibi perpetuam poteſtatem intelligat, nihil ſtudio, maleuolentia, cupiditate, auaritiáue faciat: cũ tamen pleriq́ue, vel affinitate, vel amicitia, vel ſtudio alijs coniuncti, alijs male velle, aut inuidere ſoleant, proindeq́ue iuris æqualitatem non teneãt. Sed hæc perſpicua ſunt nulliq́ue ignorata, quamobrem nec vllo egent exemplo. Eſt & id adhuc quærendum, quod in humanæ vitæ negotijs plerunque accidit, num magiſtratus conferri indigenis debeant, an alienigenis. Vtrinque permulta argumenta vrgent;

 qui-

quibus probari alterutrũ poſſit: ſed hac diſtinctione, vt mihi videtur adhibita, veritas elucebit. Magiſtratus omnis aut ciuitati vni præeſt, aut regno, ac prouinciæ vniuerſæ: regnúmque ipſum aut moribus hominum, & ingenio planè diſſentit à reliquis, aut nullo modo. Si vniuerſæ ciuitati, commodius profectò eſt, ad magiſtratum alienigenam adhiberi: ne ſi ex eadem ſit, ad ſuam, & propinquorum, amicorúmque vtilitatem, omnia conuertat, odióque, aut beneuolentiâ, aut ſtudio, aut æmulatiõe gerat Remp. quod quàm ſit ei perniciosũm, nemo non videt: ſi autem prouinciæ cum alia quadam moribus, & ingenijs hominum congruenti, vtilius erit etiam, ex illa ſimili magiſtratus aſciri, quàm ex eadem: propterea quod hic quoque eaſdem ob cauſas nihil iuſtè, aut rectè aget, dum propriæ commoditati ſtudeat: tum variæ contentiones, odia, diſſidia, & æmulatio-

Qui magiſtrat' indigenis, & qui alienigenis ſint conferendi.

tiones inter eiuſdẽ prouinciæ magnates erunt de principatu contendentium, vter alteri præferatur in eo magiſtratu gerendo: præterea ambitioni multorum eundem honorem ambientium, petentiumq́ue ſæpe à Rege, quod eſt vituperandum, aditus patet: ſi demum diuerſa prouincia ſit, tutius quidem atque commodius erit, ex ea, quæ fida, & chara principi habeatur, viros eligi, ipſi tamen regioni vtilius, aliquem ex indigenis creari. Quapropter ſi princeps de fide illius prouinciæ dubitet, externum, ſi certus ſit, indigenã poterit præficere: fides autem ex ciuium amore, conſtantiaq́ue in officio cum in reliquis omnibus, tum in difficultate bellorum, aut ſeditionum noſcetur. Romani diuerſas, ac remotiſſimas regiones cum obtinerent, tamẽ ijs Proconſules, aut Prætores è ciuium Romanorum numero præficiebant, quoniam armis plæraſque occuparant: nos au-

tem, qui amore, voluntateque ciuium teneri imperia volumus, niſi certi de ipſorum perfidia ſimus, nullam ijs prorſus offenſionis anſam præbebimus, quod vel eoſdem contemni, vel arroganter, atque ſuperbè Reges dominari, vel ijs nolle fidere patiamur, itaque vt ſocios Romani ſuos amicitia, ac fœdere ſibi cōiūctos habebant, nec ijs iura, aut magiſtratus dabant, ſic noſter itidem princeps diuerſa regna tueri, et cōſeruare poteſt. His ita explicatis, ſequitur, vt officia diſtributricis iuſtitiæ ad hominū facta pertinētis, id eſt, ad premiorum, et ſuppliciorū rationem tradendam progrediar. Quoniam enim facta etiam ciuiū priuatorum à principe dignoſcēda ſunt, ne magiſtratuum curæ omnia reliquat, tribuetque is alijs pro rectè factis præmia, alijs pro delictorum ratione ſupplicia: tum hoc lege ſtatuet, tum magiſtratuum arbitrio cōmittet, tū ipſe adminiſtrabit per ſeſe.

De premijs pœniſue à Rege cuiq; tribuēdis pro factis

Legi-

Legibus quidem & pœnæ, & ſupplicia ſingulis hominum factis ſtatuta erunt, quemadmodum omnes docent Philoſophi, ne opus ſit ampliùs eadem ſæpè à principe adminiſtrari, niſi tam negligenter à magiſtratu curentur, vt ei rurſus commiſſam adminiſtrationem repetere opus ſit. Arbitrio præterea iudicũ inferiorum illa cõmittet, quæ ab ipſa, niſi ægrè propter eorum multitudinem, varietatemq́ue geri nequeant. Si enim æquos, probosq́ue muneri cuique viros præficiat, facilè quidẽ id, quod cupiat, cõſequetur. Geret autem per ſe ipſe ea, quæ propter magnitudinem, ac varietatem à nullo commodiùs quam à ſe geri poſſint. Vt ſi flagitiũ aliquod atrox, & inuſitatum perfidiæ, ſeditionis, impietatis tumultus, aut huius generis aliud, quod vindicari oporteat, acciderit: aut ſi præclarè aliquid geſtum honore, aut præmio velit afficere. Cuius generis ſunt

Quatenus legum cõſeruatio ad Regem pertineat.

priuilegia quibuſdam cōceſſa, immunitates, nobilitatis iura, honorum, & dignitatum tituli, ac cætera, quibus ornari pro rectè factis homines ſolent. Hæc verò qua ſint ratione, quibúſue tribuēda, deinceps ſuo loco dicetur. Nunc reliqua diſtributrici iuſtitiæ annexa officia perſequamur. Quorum è numero primū eſt religionis erga Deū: ſecundū pietatis in parentes ac propinquos, adeóque in Remp. ipſam, quam ſibi quiſque habebit chariſſimam: tertium obſeruantiæ in bonos, graues, prudentes, & dignitate præſtantes viros: quartum fidei, ſeu veritatis in dictis, & factis vltimū vindicationis. Ac religio ſanè, qua de initio etiam dixi, nō ſolum à Rege ſe cum ipſo eſt colenda, ſed legibus item firmanda, & tuenda inter ciues. Sublata enim ea ex ciuitate, tota etiam Reſpub. pereat, neceſſe eſt: cum omnibus vitijs, ſceleribusq́; detur licentia. Vnde vel ea de cauſa

Quomodo à Rege in Rep. ſtabiliēda religio.

ſa religionem Reipub. Varro putabat perneceſſariam eſſe, vt de illo refert Auguſtinus, quòd populus metu Deorum iniecto legib. & magiſtratui citiùs pareat. Quocirca tria Deorum genera à Scæuola Pontifice conſtituta dicũtur. Vnũ à Poëtis fictũ, & nugatorium, alterum Philoſophorum, tertium Ciuile, quod à ciuitatũ princip. eſset ad ciues religionis metu cohibendos inductum. Conſtituta igitur legibus religione, ac firmata imperio, tantum à principe curæ in ea tuenda adhibebitur, vt ne occaſionem quidem illius prætermittendæ, aut negligendæ permittat, aut impios homines impunitos per negligentiam relinquat. Exemplo ſunt Athenienſium iudicia in Diagoram & Protagoram impios Philoſophos; tum Romanorum XII. *tabulæ, Theodoſij quoque Cæſaris in euertendis Ethnicorum ſimulachris, & extirpanda eorundem ſuperſtitione,*

ne, reliquorum demum Regum edicta, ſuppliciaq; multis de hominibus impietatis cauſa ſumpta. Sed alia ratiõe princeps in homines impios, alia Pontifices animaduertent, aut religiones procurabunt. Nam ille tranquillitati Reip. tantùm ſtudebit (quam religionum diuerſitas valdè perturbat) hi religiones ſic tuebuntur, vt vniuerſos eadem inſtituãt velut doctores. Qua etiam in re boni erit Principis munus, vt iuſti, ſancti, integri, docti, prudentes, ſtudioſíque ciuium pietatis Pontifices eligantur: non ambitioſi, auaríque homines, ſola, vt fit hodie, doctrinæ, ſanctitatisque ſimulatione, & nomine falſo inſtructi: qui ſui prorſus obliti muneris, de colligendis cẽſibus potiùs, quàm de honeſta, et ſimplici vitæ ratione (qualis priſcis tẽporibus fuit) ſoliciti, nec ſuos benè, pureq; inſtituant, & prauo eoſdẽ ſuperbiæ, auaritiæ, atq; ambitiõis exẽplo inficiãt. Iã uerò in

paren-

parẽtes, atq; propinquos, totãque Remp. pietatẽ ſic princeps colet, vt reliquis omnibus tãtò in hac parte magis excellat, quantò maioris eſſe virtutis exẽplo cunctis debet. Nec enim dominandi libidine quenquàm eorum qui iure naturæ colendi ſunt, violabit, nec ſolus, vt rerum potiatur, ijs animo iniquo inuidebit. Nã illud Perſarum, aut principũ aliorũ parentes, cognatos propinquosq́ue imperij cupiditate ſæpe cædentiũ (quod de Pharnace Mithridatis filio, Iugurtha, Romulo, Philippo, Neroneq́ue legimus) non modo impium eſt & crudele, ſed etiam planè barbarum, & immane. Nec illud etiam Sanctij Caſtellæ Regis, in patrẽ Alfonſum è regno pulſum reprehenſione ſumma carere poteſt, cùm nullũ pietas magis, quàm Regem deceat, cuius & vita, & poteſtas ſola ciuiũ in eũ pietate continetur. Hinc fit, vt nec regno iuſtos hæredes pellere prætextu propin-

Pietas Regis in parẽtes, & propinquos.

qui-

quitatis aliquo, nec mortem parentibus hæreditatis ſpe optare, nec fratrum, aut propinquorum ditioni quicquam adimere principem deceat, niſi quis eſſe Tyrannus, & cuncta libidine dominandi, ſine delectu miſcere, ac perturbare velit. Obedientiam porrò in maiores natu, viros prudentes, ac doctos, graues, & autoritate excellentes, pios, & religioſos non minùs idem ſeruabit, quàm in eum populus ei ſubditus. Si enim nullum obſeruet, colátue aliquãdo prudentiæ, virtutisq́; nomine, ſed coli perpetuò imperareque velit in omnibus, ecquondã audiet, aut capiet vnquam conſilium? quando erratorum admonebitur? quando ad pietatis, iuſtitiæq́; officia incitabitur? quando denique hominem eſſe ſe, & cõſilijs prudentum egere, nec omnia debere pro arbitrio ſuo tyrannorum ritu facere? quãdo alios ſe prudẽtiores, ac meliores eſſe cognoſceret? Nam ſi, vno ſe excepto,

Quibus obtemperare Rex debeat.

cepto,

cepto, neminem obſeruandum, nulliúſue autoritati, conſilio, virtutíue putet parendum, remoueat item à ſe omnem prudentum virorum cœtum, nullum audiat, cuncta pro libito gerat, nullam virtutis rationem, quam nec norit, noſſéue poßit, habeat: exitioſus profecto Reip. ſit tyrannus. Equidem in Laconũ Rep. Ephoros non laudare maximè nequeo, qui regibus contra tyrannicam dominationem adiungebantur, vt horum illi cõſilijs, & autoritati parerent, nihilque ſoli pro arbitrio, quo nihil eſt perniciosius, gerere poſſent. Quamobrẽ magnoperè ſumma illa Theodoſij magni in Ambroſium Epiſcopum obſeruantia, tum Alexandri Macedonis in Hebræorum põtifices, Pompeique in eoſdem, ac Lodouici Pij, & Caroli patris in Romanos præſules, reliquorumque huiuſmodi Regum probanda eſt: cum nulla ratione magis virtutem animi principes declarare,

rare, quàm hac in viros præſtantes, & graues obſeruantia potuerint: contrà vero execranda eſt Longobardorum Regum, Rauennenſium quorundam Exarchorum, Henrici quarti, & quinti Cæſaris in Romanos Pontifices audacia impudentiſſima viris Chriſtianis indigna, nec à Deo, vt eorũ exitus iudicauerunt, impunita: illorum enim plerique dignas inſolentiæ ſuæ pœnas tandem dedere. Quæ res docet, nihil magis principem commendabilem apud omnes facere, quàm huiuſmodi honor, & cultus viris præſtantibus dignitate, autoritate, ac virtute habitus, iã fides in Rege quam nouo nomine veracitatem alij appellant, quæ virtus, vt ait Cicero eſt dictorum, & factorum cõſtantia, quàm ſit neceſſaria, tũ bellicis, tũ vrbanis negotijs vel exemplis doceri poteſt, ſi planerepugnare libeat rationi. Nam præter id, quod in bello, ac fœderi-

deribus & ſocietatibus ea etiam ad-uerſus hoſtes ſeruãda eſt, barbaræ quo-que immanitate nationes virtute hac plurimum ſemper excelluere. Nam a-pud Perſas, Schytasq́ue religioſe admo dũ veritas ſeruabitur, puniebanturq́ue acerrime legis iuſſu mendaces. Gentes item impietate, ac ſæuitia efferatæ vnã imprimis virtutem hanc ſemper colen-dã putauère, quod aliter nequeat Reſp. conſeruari, aut defendi, niſi fide non modo inter ciues, ſed etiam aduerſum hoſtes ſeruata. Qua de cauſa Roma-nis Hannibal perfidus, Pœniq́ue in-uiſi fuère, quod inconſtantiſſi-mè fidem datam ſeruarent: quibus ne à Scipione quidem in euertenda Carta-gine poſtea ſeruata eſt. Ergò nec leui-tatem Græcorum, nec Carthaginen-ſium perfidiam, nec calliditatem, & a-ſtum Philippi Macedonum Regis pro-bus Rex vnquã imitabitur, et perpetuò

Quatenus, & quomodo Rex fidẽ ſeruare debeat.

in

in fide ſeruanda integerrimus, & conſtantiſſimus erit: ne cùm aliquando tueri eam deſierit, ab alijs poſtea ſibi nequaquam ſeruetur: vt iiſdem illis, quos commemoraui modo, & noſtra ætate Vladiſlao Pannonum regi contigit: qui cum hortatu Eugenij. IIII. *Rom. Pontificis factas cum Amurathe Turcarum rege inducias violaſſet ingenti clade afflictus, & victus vix tandē ab imminē ti periculo, ſumma vi auri data, euaſit. Sed tamen non deſunt, qui fidem à principe negent, ſemper ſeruandam, quod ea multis ſeruata exitio, perfidia verò alijs commoditati, ac ſaluti fuerit: quod Alexandri.* VI. *Pontificis probant exemplo, qui cùm nec fidem alicui vnquam ſeruaſſet, omnesq; calliditate ſua fallere conſueuiſſet, cuncta feliciter, atque ex voto perfecerit. cui etiam ſententiæ quodammodo Plato in Rep. ſua aſſentitur, dum magiſtratui, aut principi clā*

Reip.

Reip. cauſa licere mentiri, priuato autem nemini, putat. Quorũ opinione quid turpius, abſurdius, aut pernicioſius? quid enim aliud eſt, fidem non ſeruare, quàm pietatem, ac religionẽ deſerere? quàm omnem naturæ legẽ violare? quid querat, expectétue is q̃ nihil veri dicat, nullũ pactum tueatur, nullã fidem datã conſeruet, q̃ vt ne ciuibus quidem ſuis fidere poſſit, ſicq̃ perfidiæ, ac proditioni uiam exemplo ſuo patefaciat? Fateor equidem aliquando, neceſſe eſſe occultari ſic à Rege ſentẽtiã, vt aliud ſimulet, aliud agat, ſed aliud profecto eſt ſimulare, ac tegere, quod ſis facturus: id quod iuſtè licet: aliud quod iã conſtitueris pactusque ſis ſemel cum alijs, reſcindere. Illud quidem prudentis, ac circunſpecti eſt viri, qui patriæ ſuæ illo conſilio, et ſagacitate velut cõſulere, hoc aũt per fidi graſſatoris, qui vt quiduis predetur, nullã cuiq̃ fidẽ, nullã cõſtantiã in dictis,

aut factis teneat. Longè igitur melius Attilius Regulus apud Pœnos ſe geſſit, qui ne promiſſam redeundi Carthaginem fidem violaret, voluntariã mortem oppetijt. Sed de veritate ſeu fide ſatis. Vindicatio quæ earum iuſtitiæ partium, quas enumeraui ſuprà, vltima eſt, cum ad alios pertinet aliquando, tũ ad Regem precipuè ferèque ſemper, qui legum, iudiciorum, & tranquillitatis publicæ vindex eſt. Vindicatio autẽ eſt vel illatæ iniuriæ, vel damni accepti cõpenſatio: eadẽq; aut priuata, aut publica exiſtit: priuata, vt cum quis factam ab alio iniuriam vlciſcitur: publica ea, qua & princeps et magiſtratus Reip. totius nomine vtitur: illa iniuſta & pernicioſa, hæc vtilis & neceſſaria eſt. Si enim cuique liceat pœnas de iniuria facta, aut accepto malo ſumere, ſemper Reſp. odijs, contentionibus, ſimultatibus, pugniſq; ciuiũ concitaretur, itaque debilitare-

Qualis vindicatio iniuriarum Regem deceat.

*taretur facilè atque periret: quod Athe
nienſi, ac pleriſque ciuitatibus Græciæ
cōtigit, quas eandē ob cauſam labefacta
tas, ac diſsidētes facile potuit Philippus
Rex ſubiugare. Si etiam inultā Reip.
iniuriam Rex prætermittat (nam pro-
priam, niſi Reipub. incommoda ſit, con-
donare multò commodius erit) & hoſti
bus maior, nocendi licentia, audaciaque
concedetur, & tandem hoc modo impe-
rium cuiuſuis iniuriæ obiectum euerti
facilè poterit. Extat in Galieni Cæſaris
regno apertum exēplum, qui quòd Va-
lerianum patrem à Sapore Perſarum
Rege captum, turpiſsimeque tractatū
in vinculis mori paſsus eſset, tam ægre
regnauit, vt cū triginta tyrāni diuerſis
ex locis imperiū Romanū occupare cona
retur, atq; omnes fere barbaræ nationes
exemplo Perſarū non modo à Romanis
deficere, ſed vltro Italiā, Galliā, cæte-
rasque prouincias vaſtare auderēt: ipſe*

tandem ne planè Romani populi autoritas minueretur per eius negligentiam, à paucis eſt coniuratis extinctus. Quamobrem id iuſti, ac prudentis erit principis, qui Rempub. rectè adminiſtratã, eiusque conſeruatam velit ſalutem, vt grauiter eos qui odia priuata vlciſcãtur, aut inimicitias domeſticas perſequãtur, puniat & omnẽ ſibi vindictam hominũ priuatorũ exẽpla Dei hoc præcipiẽtis aſſumat, deinde vt Rei. detrimẽta inulta nõ patiatur, itaq; ſeditiones tollat populares earũq; cauſas, poſtremo cõtẽtiones, ac lites ciuitatum, aut familiarũ, et ciuiũ factiones omni ſtudio extirpet. Nã illas Gnelforũ, et Gebellinorum in Italia factiões quis æquo animo ferat, quin ſeueriſſimè, cauſis contentionũ exciſis, quod erit facilè, tollat? Hoc enim, vt paulò ante dicebã, & Græciæ ciuitates euertit, et Romanorũ Remp. perturbauit, ac tandẽ vnius imperio ſubiecit, &

cædi-

cædibus, rapinis, odijs, ſimultatibus, ac tyrannidi viam patefecit. Inultam verò Remp. quo animo princeps patiatur, eum eius præſidio ſeipſa commiſerit? quam idem belli gerendi iuſtam occaſionem ſequetur, ſi hãc, quæ ſola iuſta eſt, negligat? qua mente, aut cõſilio ſubditos reget, ſi neq; tutos ab hoſte teneri poſsit? Tiberium Cæſarem tãta fuiſſe inertia dicunt, vt ſi qua forte prouincia, aut dux, aut exercitus ab eodem deficeret, facilè poſſe re illa carere ſe reſponderet: quæ res eo vſq; proceſsit, vt multis ignauè bellis confectis, à C. Caligula hærede ſtrangulatus in morbo, quo iam moriturus putabatur, perierit. Quemadmodum ergo nullum dominandi cupidine bellum vltro princeps ſuſcipiet, niſi Reip. conſeruandæ, ac tuendæ cauſa, ita Rempublicam nunquam ab aliquo lædi permittet. Sed iam ad officia iuſtitiæ commutatrici adiuncta

veniamus. Commutatrix Iuſtitia appellatur ea, quæ in rerum, actionumque ciuilium commutatione, & contractibus mutuis, ſeruata æqualitate cuiusque, ſpectatur: vt ſi qui merces acceperit, det pecuniam, & qui pecuniam, merces, aut aliud. Hæc quia in operarum permutationibus, atque commercijs cernitur, ciuium inter ſe contrahentium proprior, quàm Regis erga ciues eſt cũ inter illos æqualitas, in hoc apud illos nulla eſſe videatur. Nullam enim operam Rex ſuam cum aliquo ciue permutat: aut aliud ab illo recipit: niſi ſimilitudine quadam id fieri dicatur, eo quod ipſe, ſicuti cæteri ciues, & victum, & veſtitum, & reliqua neceſſaria ſibi, ac familiæ ſuæ precio comparet: vtpote qui vectigalibus iam acceptis nihil à ciuitate amplius capere, aut petere, niſi ſponte datum, debeat. Quando ergò in hoc genere & regi pariter,

atque

atque cæteris ciuibus commutatrix iu-ſtitia cõmunis eſſe videtur, tum illud eũ maximè decet, vt pecuniariæ rei curã, atque rationẽ habeat permagnam, cum enim cudendi æris facultas, ſtatuendiq; præcij ſit illi à Rep. data: ſiquidẽ hoc in-ſtrumentũ cõmercijs ciuium eſt neceſſa riũ: ſic ea re princeps vtetur: vt ipſe iu-ſtum, quod à Rep. penditur, vectigal ha bere, Reſp. verò nequaquàm fraudari commodo ſuo poſſit. Fraudatur qui dem ipſa dum vel minuitur, vel augetur pecuniæ præcium pro tempore, quia plus vectigalium ratione hac ab ea ex-torquetur: redditur verò ei quod eſt æ-quum, ſi vna ſemper ſit æris ratio, va-lorque vnus, & idem non ſolum pon-dere, ſed bonitate quoque, ac puritate metalli. Rex etiam iuſtum vectigal ca-piet, ſi conſiderato æris valore, et equa-to vniuerſa in ditione ſua æquè, ac in a-lijs (ne occaſio exportandæ pecuniæ ad

Quomodo reipecuniarię curam Rex habeat.

O 4 *alias*

alias regiones auaris hominibus detur) æquabilitatẽ eandẽ ſemper tueatur: ita enim fiet, vt nec pecuniariæ rei ſit in Rep. egeſtas (quod ſepè vſu euenit, noſtris præſertim, quibus ex tãta auri, & argẽti copia ab Indis aduecti perparũ relictũ eſt) nec Regni opes paucorũ cupiditate cõmoda ſua querentiũ exhauriẽtur. Ergo nõ tãtùm valor pecuniæ, & põdere, & puritate metalli idẽ erit vniuerſa in vnius principis ditione, ſed ratio habebitur quoq; numiſmatis vicinarũ, & exterarũ regionũ, ne ſi eius præcium ibi augeatur, locus alicui exportãdis pecunijs detur Veneti aliquãdo genere quodã numiſmatis, quod ſignarũt, ſe plane ſpoliatos eiuſmodi exportationibus animaduertentes, aucto eius præcio tã facilè reuocauerũt, vt nunquã fuiſſe exportatum videretur. Quo nomine vtile quoque fuerit, ſicuti alijs Reip. munijs, ita rei pecuniariæ aliquos magiſtratus

tus præfici, qui vni tantum huic rei ſtudeant: quemadmodum olim in multis ciuitatibus, atq; hodie fit in quibuſdam. Sed nimis exilia perſequor, à communi ratione longè digreſſus. Redeam ad cætera commutationis officia, quæcunque debeant à Rege coli ergà cæteros. Hæc plerunque aut cum exteris Regibus, atque populis, aut familiaribus, & amicis intimis obeuntur, ſi fœdera icta, ſocietates, induciæ, beneuolentiæ, ſtudia, & reliqua generis huius religioſe ſeruētur: verum hæc ad priuatos principis mores, quàm ad communem eius officij rationē potius ſpectant, ideoq; obſcura non ſunt: cum eodem ille modo tueri ea debeat officia, quo ciuis alius quicunque probus, ac iuſtus. Nec enim viri eſt boni, nedū principis, fœdus frangere, ſocietatem violare, inducias ante tempus tollere, amicitiam, beneuolentiam, ſtudia, quacunq; de cauſa deſerere: quia incōſtātiæ,

& perfidiæ id eſt inditium vel maximum. Hoc ita ſtatuto, quoniam hæc cõmutationis ratio latè patet, nec, niſi per partes cõmodè poteſt explicari, progrediamur ad officia iuſtitiæ adiuncta. i. ad gratitudinẽ, liberalitatẽ, magnificẽtiã et amicitiã, vt qua ratione illæ ad Regẽ pertineant, doceatur. Gratitudinis ratio vniuerſa poſita eſt in eo, vt accepti beneficij magnitudinẽ quis beneuolo animo ſpectet, agnoſcat, recordetur, cõpẽſet, aut cõpẽſare cupiat, ſi nequeat. Hoc idem Regi cõgruere nemo negarit, ſi et ipſum accipere poſſe beneficia, & qua ratione illa noſcere, ac remunerari debeat, doceamus. In quo eſt etiam intelligendum officia collata in Remp. æquè á rege compenſanda eſſe, ac ſi in ipſummet conferãtur, quando is totius Reip. facultatem, & Reſpub. illius habet. Cõferre autem quis beneficium Regi, aut Reip. poteſt (placet enim hoc ita appellare,

Quomodo Rex gratus & in quos eſſe debeat.

re, quod alij obſequium commodius nominari putant, quod ad ſuperiorem pertineat, cui omnis cultus, & obſeruantia debeatur) ſi præclarè quid in Reip. adminiſtratione, aut bello geſſerit: aut aliquo beneficio inſigni aut doctrinæ, aut prudẽtiæ, aut magnificẽtiæ, aut fortitudinis patriã ſibi deuinxerit: ſi cõſilio, opib⁹, ſuo periculo, ſumptu, aut incõmodo fortunarũ adiumẽtũ attulerit: ſi alia demũ huiuſmodi ratiõe ſibi obſtrinxerit: nam Regem muneribus, aut beneuolentia deuinctũ putare, ineptum eſt, cum alterũ intẽpeſtiuè donetur (vt de poëta Euripide deſcribit Plutarch⁹, qui regi Archelao diuiti egenum ſe hominẽ nihil donare velle dicebat, ne impudens eſſe iudicaretur, aut maius expetere beneficiũ, munuſculo exiguo videretur) alterũ verò debeatur, quod iure naturæ principẽ oẽs, ſicuti patriã amare, & colere manifeſtò etiã cum vitæ periculo, ac

morte

morte debeant, cum his ſe igitur prin-ceps ſeu beneficijs, ſeu obſequijs alicui obſtrictum videat (videbit aut facilè, ſi vel eos agnoſcat, præcipuè ſi in aula e-ius verſentur, vel percunctetur de illis, non ab vno aut altero familiari ſuo, qui amicus ijs, aut inimicus eſſe poſſit, ne locus gratiæ detur, ſed à multis, ijsque probatis viris, & integris) ſingulorum officia, & merita ſpectabit ne indignis debere ſe plura, quàm debeat, dignis ve-rò pauciora arbitretur. Qua in re diligē-tiſſime caueat, ne gratia, odio, ſtudióue aliquid agat, cùm non modo ingrati ho-minis id ſit, ſed etiam iniuſti, inconſtan-tisq; viri. Nolle enim alicuius agnoſce-re merita, propter vel paucorum odium aut obtrectationem, neque ea iuſtè com-penſare, leuis, auarique hominis eſt: a-lijs verò multum donare fauoris, ſtu-dijque cauſa iniuſti, et imprudentis. Er-gò ab vtroque vitio cautè Rex fugiat,

vt

vt æqualitatẽ in omnes perpetuò tueatur. Quod ſanè vt facilius declinet, nullum omnino ad ſuam familiaritatem, conſiliúmue admittet, niſi perſpecta eius virtute, integritate, & prudentia: ac ſi admiſerit omni caueat ſtudio, ne in huius ſe amicitiam det totum, nec ſi dederit, quod is ſummæ virtutis, ac prudentiæ ſit: vlla id ratione demonſtret, ne locum ambiendæ illius amicitiæ, cõſiliandǽque gratiæ det alijs, nec patiatur denique aut adulationẽ, aut ſimulatione virtutis ei quenquã ſe inſinuare. Sed quãta dij boni hinc (libet enim vt initio Antoni ſtatim feciſti, ac iuſtiori de cauſa exclamare) peſtis Reip. oritur, dũ in amicitiã Regis homines adulatores, voluptuarij, leues, ambitioſi, rerum omnium, præterquam ſeruilium quorundam obſequiorum ignari, indocti, imprudentes, ſuperbi, auari, vitiorumq́; genere omni inquinati prætextu

xtu ſe probitatis inſinuant. Hinc enim regiorum bonorum expilatores direptores ciuitatum, magiſtratuum, ac publicarum munerum venditores, iniuſtorum hominum defenſores, legum violatores, bonorum prudentum, doctorum, atque Reipublicæ adminiſtrandæ aptiſsimorum contemptores, ac detractores inuidi proficiſcuntur: quos niſi à ſe principes cautè repellant, irrepunt ſenſim, ac velut in animum influunt, vt ante in gratia ſint, quàm ab eiſdem dignoſcantur. Sed neſcio quomodo ab officio gratitudinis deſcribendo euagata eſt longius oratio, cum formam meritorum cuiuſque noſcendorum Regi præſcriberem. His igitur accuratè examinatis, non iam voluntate compenſandi rectè facta, Rex ſit contentus, ſed opere id exequatur, quod velit, iudicetque faciendum, tunc enim illius libera-

litas

litas ſpectabitur, cum voluntati factum acceſſerit, de quo tamen is dubitare nec poteſt, nec debet, quando eum opes, aut opportunitas, ſi hanc quærere velit, non deficiant. Liberalitas autem tum erga probos, ac benemeritos exercebitur, tum earum erit rerum, quæ commodæ vni ſint, cuius habetur ſolum ratio Reipublicæ verò minimè noxiæ. Nam ſi magiſtratus, quod antea diximus etiam & in hunc locum rurſus cadit, indignis tribuantur beneficij cauſa, iniuſtum, atque illiberale id eſt, ſi etiam ea, quæ dentur Reipub. erepta ſint, iniuſtè & capiuntur, & dantur: cum nihil à quoquam ſit capiendum, quod erogetur in alios. Dabat Alexander, qui vnus ex liberaliſſimis regibus habitus eſt, nonnullis permulta talenta, alijs vrbes, & regna, ſed ea ſpoliatis alijs donabat. Dabat & C. Cæſar populo plurima, ſed

Quæ, & qualis Regis liberalitas eſſe debeat.

ſed ſocios expilarat; prouincias predat⁹ fuerat, ærarium ſpoliarat iniurijs multos affecerat. Feruntur etiam Themiſtocli à Rege Perſarum ad varios vſus diuerſæ ciuitates donatæ: vt ad vinũ Lampſacus, ad panem Magneſia, ad cibum Myrinta, ad veſtes Periope, & Palecepſis: ſed hæc ex ditione vniuerſa dẽpta facultates regias minuebant, eadem regi cupiditate, & luxu relicto: quem vt is expleret, grauioribus adhuc tributis vexandæ reliquæ ciuitates erant. Accedit huc item, quòd aucta nimis quorundam paucorum potentia, & opibus ſummum Reip. malum paulatim creatur. Si enim diuitiarum modus non ſit, quod Platoni, Ariſtoteli, & ſapientum pleriſque viſum eſt, fiet tandem, vt omnes opes ad paucos redigantur: cum eo quis ditior fiat indies, quo plus habuerit, ſiue ex redituum redundantia, ſiue incremẽto, & acceſſione bonorũ, coniugijs, emptio-

ptionibus regúmue largitione facta. Effectis autem paucis diuitibus, reliqua multitudo egena, inopsq́ue exiſtat, neceſſe eſt. Quare paucorũ imprimis potentium tyrannidem Rex vereatur, ne regno in Olygarchiam mutato, populus egeſtate oppreſſus diuites illos ſpoliare, tollere, & æquare cum reliquis cupiat, ſicq́ue variæ in Rep. contentiones naſcãtur. Quo fiet, vt Democratia, ſublato regno fiat, ſi plebs ſuperior euadat, aut tyrannis, ſiue pauci illi rerum potiãtur, ſiue Rex ſolus: eorum enim quiſque cuncta ad ſe referet, & occupabit. Extant permulta huiuſce rei exempla, quæ longũ eſſet omnia enumerare: proferam tamen aliqua quò res melius & intelligatur, & confirmetur. Theodoſius Cæſar Rufinum, & Stiliconem vſq; adeo ditauit, vt ijdẽ poſtea Honoriũ, et Arcadium illius filios è dignitate imperij deijcere ſint conati. Idem vſu venit

Herculi Alexandri Macedonis filio, qui clam cum matre Rhoxane à Caſſandro cæſus, cuius potentia iam nimium excreuerat, & vita & paterno imperio priuatus eſt. Romana quoq; Reſp. cũ opes Cn. Põpei, Cæſaris, Syllæ, Marij, Antonij, Auguſti, Lepidi, Craſſi, ac ſimiliũ auctæ ſunt, redacta ad paucos potentia, funditus euerſa, & in Tyrannidem eſt cõtinuò mutata. Permultæ demum aliæ Reſpublicæ hac vna de cauſa mutatæ, ac deletæ ſunt, quòd eius opes ad paucos deducerentur: quod ſanè fieri eſt neceſſe ſi Reges tantum amicis, aut ijs, quibus benè velint elargiantur, quantum eorum preceps cupiditas prodigaque ferat temeritas. Ergo quemadmodum Plato eleganter docet, quia nimiæ opes imperij, aut ſingulorum ciuium non modo Reipub. toti exitio ſunt, ſed ſingulis etiam, cum Regum debilitatis hoc modo viribus propter diuiſas opes

pes cum alijs, diuites potentia ſua freti ſe illis facile opponant, adiunctisque ſibi amicorum, aut propinquorum præſidijs, eos tollere ſæpe moliantur, cumq́ egeni cõtemptum illorum, anguſtiamq́ ferre non poßint, quin aliquando tumultuentur, quouſque vel illis potentiã omnem ademerint, mutata adminiſtratione regni in popularem, ſi plebs vicerit, aut in tyrannidem, ſi Rex magnatibus ſpoliatis, omnia occupet, videndum eſt, diligenter à principe tanquam huic morbo Reip. longe ante conſulens, ne temerario liberalitatis ſtudio infimos, aut mediocres homines ſummas ad dignitates euehat, nec ſemel euectos vlterius prouehi patiatur. Nec certè inutilè fuerit non modo ipſi Regi, ſed toti etiam Reip. vt vel illa eorum, qui in Hiſpania vulgari eius gentis lingua Maioricatus appellantur, priuilegia nullis deinceps concederentur, vel ne cuique plu- Quomodo paucorum potẽtia in Regno vitetur.

 res

res vno Maioricatus habere liceret. Sic enim nec opes ad paucos paulatim redigerentur (quod fieri in illis neceſſe eſt, quia congeſtæ diuitiæ & connexæ, ne vendi, alienariue poßint, & creſcant ſine decremento indies) ac magnæ quorundam opes in plures diuideretur, ſicque ad totam Rempublicam pertinerent. Atqui hoc ſanè remedium multo eſt vtilius, ac leuius eo, quod à Platone aſſertur, qui certum eam ob cauſam bonorum, ac poſſeßionum cuique modum præſcribi voluit, ne ſi hoc ſtatueretur, multis iniuria fieret, dempta bonorum parte, iniuſteque id alijs daretur quod eſſet ademptum alijs: veluti ſuperioribus annis in Germania tumultus Ruſticanorum hominum, duce Thoma Monetario impio, ac ſeditioſo homine, exortus de opibus exequandis, nec magiſtratui reddendis tributis grauißima prælia, & motus conci-

cita-

*citauit, quos magno labore Germani,
Duce Lantgrauio Heſſorum Regulo,
cōpoſuere. Longè cōmodius igitur eſt,
diuiſiōe hac opū, quæ duplici priuilegio-
rum vinculo ſunt cōnexæ, in filios, pro-
pinquos, hæredeſque facta, tū opes eaſdē
iuſtis hæredibus dari, tum ad plures dif
fundi, vt Reſp. tota diues, nō pauci po-
tētes, atque opulēti ſint. Quod ipſum, vt
paulò ante dicebam, cū vitio Regū opi-
bus abutentium, & ſine delectu cuiuis
multa largientium fiat, minimo poteſt
negotio corrigi, ſi nec ij redditus, nec ci-
uitas nec dignitates perpetuæ, nec aliud
huiuſmodi quicquam, quo plurimum au-
geatur potentia, familiæ alicui tribua-
tur, nec ijs, qui ſemel pro conditione di-
tati ſint, plura, tametſi permagnis prin-
cipem meritis obſtrinxerint, dentur: ſa-
tis ſit enim eum honoribus, dignitati-
buſque, dum viuat decorari, eius verò
amicos, aut conſanguineos, filióſue, qui-*

bus anguſtior ſit res liberalitate regia frui. Vnde non immeritò id affertur à quibuſdam, liberalitatem in Rege magnopere non requirendam, cum is nihil proprium, niſi à Rep. quaſi ad neceſſarios vſus conceſſum, habeat, ideoq; nihil cuiquam tribuendum niſi quantum, & quod Reſp illi conceſſerit. Quibus Auguſtus exemplo eſt, qui nullum ciuitati vectigal impoſuit, nihil conſumpſit, cuius rationem non redderet: id quod in quatuor illis libris ab eo ſcriptis, quos Druſus poſt eius mortem oſtendit, deſcriptum fuiſſe Diō teſtatur. Hoc quanquam ego ratione adductus ipſa improbare, minimè poſſum, mitius aliquanto iudicari velim, quando iuſtū, probumq; principem fingimus; à quo tanquam à ſeruo infideli tam accurata ratio datorum & expenſorum nequaquam eſt exigenda, ſat enim eſt, à Repub. neceſſaria illi tributa reddi, ipſum verò id cogitare,

Quænā Rex nō debeat donare.

re,

re, non eſſe illa ſibi fruſtra, aut inutiliter conſumenda, niſi fortè tam prodigus, et diſſolutus exiſtat, vt ne dari quidem ipſi aliquid liceat tanquam inſano, ac diſsipatori bonorum. Sed iam ad magnificentiæ officia procedam, quæ liberalitati eſt coniunctiſſima. Magnificentia definiri ſolet, adminiſtratio rerum magnarum, ac multis vtilium, ex animi celſitudine quadam, & ſplendore profecta. Differt à liberalitate, vt Ariſtoteli placet, non dandi voluntate, ſed rerum, quæ dantur, magnitudine, ac copia. Liberalis enim dicitur, qui pauca: magnificus, qui multa, & præſtantia largitur, qua etiam de cauſa ille hanc Regum, virorumque principum propriam eſſe arbitratur. Eadem, quoniam in rerum magnarum adminiſtratione verſatur, eatenus à principe exercenda, colendaque videtur, quatenus ipſe, aut Reſp. nihil incommodi capiat, & mul-

De Regis magnificentia.

tis ea conſerat, non paucis Regum fami liaribus, aut amicis, ne iniuſta & incon ſiderata fiat largitio. Nec enim inani oſtentatione, cupiditate, aut impetu Rex quicquàm dabit, niſi & vtile id multis, & ſuæ Reip. non incommodum videatur, vnde nec luxus ille in victu, veſtitu, familia, apparatu, cæteriſque ſimilibus, niſi ad maieſtatem imperij tuendam pertineat, laudandus eſt: nec temeraria illa et inutilis profuſio tã priuatorum, quàm communium bonorum, de qua ſuprà retuli, ferenda: qualis in Antiocho Epimane, Ptolomeo Philadelpho, et Philopatro, alijſque Syriæ, & Perſarum Regibus fuit, qui in pompis, conuiuijs, ludis, atque huius generis alijs regni opes conſumebant: quemadmodum nec tenacitas nimia, quæ vel neceſſarijs ſumptibus æquum ſubtrahat, eſt Reip. aut cuiquàm commoda: qualis in Perſe Macedonum Rege fuiſſe ſcribitur

bitur à Plutarcho, qui vnam ob auaritiam inſatiabilem à Paulo Æmilio victus, amiſſóque regno in triumphum cũ liberis ductus Romam eſt. Igitur modo non tantum in dando, ſed etiam in ſumptibus princeps teneat, vt opes conſeruet in vſus neceſſarios, & alijs exemplo moderationis ſit. Nec enim id tantum mali habet principis luxus immoderatus, quod ipſe prodigus ſit, quantũ quod id exẽplo ſuo pleróſque monet, qui omnes illius facta imitantur, vt ijdem prodigi fiant. Quæ cauſa Ciceroni fuit Lucullum principem virum reprehendendi, quod cum is magnificam villam ædificaſſet, atque ea de cauſa aliquando reprehenſus eſſet, reſponderit, duos ſe habere vicinos tenuioris fortunæ homines, qui idem quoque feciſſent: ſiquidem principes viri conari debẽt ne quẽquam exemplo ſuo ad inutiles ſumptus, & luxum immoderatum inuitẽt. Et quidem

 cum

cum principi à tota Rep. cōferantur tributa, non vti domino, qui abutatur illis, vt libeat, ſed vt parēti, ac diſpenſatori, multo magis cauere idem debet, ne fruſtra pecuniam publicam, inutiliterq́ue conſumat: quanq̄ ad voluptates honeſtas & dignam imperio amplitudinem, autoritatemq́ue ſibi tantum aſsumere, quantum ſit ſatis, licebit, tum magnificentia ſua bonis prodeſſe, & Reip. commodis inſeruire ſtudebit. Erit quidem in bonos aptè liberalitas collocata, ſi probis, doctis, prudentibus, præclara virtute aliqua, aut factis excellentibus viris opes, honores, dignitatesq́ue tribuat: Reip. item commodis inſeruiet, ſi ædificijs magnificis ornet ciuitates, ad cultū, & amplitudinem earundem, ſi publicas vias, aquæductus, munitiones, portus, pontes, fluuiorum deriuationes, nauigationes, cæteraq́ue huiuſmodi ædificia, neceſſaria ad commoditatem regionum ex

Quibus in reb⁹, & erga quos fit Rex magnific⁹.

truas

truas extructáue inſtauret : quod diligentiſsimè à Romanis eſt factum vel in remotiſsimis regionibus, ac prouincijs, quod magnum eorum prudentiæ, & curæ argumentum eſt. Viſuntur hodie in Hiſpania pontes commodiſsimi, viarũ ſtratarum, aquæductuum, theatrorum, ædificiorumque multorũ veſtigia, quæ vix hac ætate imitari principes vellent, cum magnus ſit tamen, ac neceſſarius eiuſmodi rerum vſus. Betis in Hiſpania Romanis temporibus Cordubã vſq. nauigabilis erat, hodie vix Hiſpalini vſque. Fuit in Tago flumine prope Placentiam Hiſpaniæ oppidum pons quidã ampliſsimus Romano opere extructus, qua trayciebatur flumen, at hodie dirutus magna ex parte eſt ſiue principum negligentia, ſiue, vt ab alijs audio Regulorum, cui ager ille ſubiectus eſt, auaritia: qui rupto ponte nauicula fluuiũ trajci exigendi vectigalis cauſa voluere.

Cer-

Cernuntur adhuc veſtigia quædã longiſſimæ illius viæ, quæ vulgo apud nos argẽteã nominatur, ab Emerita vrbe ductæ, quæ magno eſt nũcetiã noſtris vſui. Extant quoq; in inſula Gadium pontis, & aquæ ductus à cõtinente ducti, quod anguſto disiungitur tractu, ruinæ quædam magnificæ, & operum Romanorũ imaginem adhuc præ ſe ferentes, cui olim Tepulæ nomen fuiſſe ex recentis vocabuli corruptione apparet, nec illæ ſunt negligẽtia, aut auaritia Regum inſtauratæ. Vidi ego etiam alijs in locis magnorum ædificiorum, quæ nunc vtiliſſima eſſent, veſtigia, & moles, quæ non modo principes huius ætatis nullam publicæ vtilitatis curam habentes nõ imitantur, ſed diruunt ſæpè, vt priuatis ædibus extruendis lapides cõparent: quod nuper Romæ ex Amphiteatri ruinis Paulus tertius Pontifex fecit. Quãobrem, quis non Romanos illos veteres lau

det

det ſummopere, qui non modo iure pro-uincias remotas æquiſſimo adminiſtra bant, ſed ædificijs vtilibus. Atque ma-gnificis decorabant? Nam vt omittam id, quod Auguſtus Romanam ciuitatẽ ex latericia, marmoream feciſſe ſe præ-dicauit, nemo Traiano Cæſari ex omni-bus per hac in re fuit, qui non tantum in Italia & Hiſpania multa extruxit, quorum nunc etiam extãt veſtigia, ſed in Danubio, vt liberior aduerſus Bar-baros eſſet aditus, pontem mirandæ ma gnitudinis, ac magnificentiæ quadrato lapide ædificauit: quem noſtra memoria Turcarum Rex Solimãnus à Carolo. V. Cæſare inuicto fugatus rupiſſe fertur, ne à noſtris ei⁹ fuga retardaretur. Nec verò ædificia publica ſolum ad ciuium commoditatem extruenda, curandáque à principe, ſine eorum incommodo, aut exactione ſuntque, vt portus, munitio-nes vrbium, diductiones fluuiorum, na-uiga-

Quomodo caritati anno ne prouideatur.

*uigationes, aquæductus, templa, aut e-
iuſmodi alia, ſed etiam annonæ cuius eſt
maior vſus, diligentiſsime prouidebi-
tur, non in ipſa eius caritate tantũ: quod
fertur à Claudio Cæſare in ſumma penu
ria Romæ, extructo quodam horreo pu-
blico factum, ſed longè ante, ne accidat
néue ſi acciderit, multi conficiantur ine
dia. Qua in re ſepè ſum equidem admira
tus, qui fiat vt cum Italia, & Hiſpa-
nia, Regiones fertiliſsimæ ſint, copiaq;
rerum omnium abundantiſsimæ, cõtrà
verò Gallicus, & Germanicus ager mi-
nus fertilis, atq; ferax, frequens ſit illis
annonæ caritas, his verò aut nulla, aut
ſi quæ ſit, vix intelligatur à quoquam,
cùm eadem apud hos ſemper frumenti,
carnium, ac reliquarum rerum ad victũ
pertinẽtium affluat in foro copia: cuius
rei cauſa mihi, accuratè id inquirenti,
ac percunctanti ſepè videtur eſſe, quod
opes inter multos diuiſæ, nec pauci hò-*

mines

*mines omnem frumenti vim, aut pecu-
dum, & armentorum habent, reliqua
Ciuium parte egenti (vt ſit in illis dua-
bus regionibus) ſed multi ſunt agricolæ
minimè quidem illi potentes ac diuites,
ſed tenuem frumenti prouentum, aut pe
cudes paucas habentes, ex quorũ fructi-
bus, quũ ijs ſit viuendum, aliquid quiſq;
in forum vendendum adfert, quod po-
ſtea diuerſorum acceſsione fit multum.
Quam ob cauſam id afferam ex multis
alijs, quæ excogitari poſsint, remedij:
vt & copiæ frumenti, & carniũ, & re-
liquarũ rerũ ad victũ, veſtitumq; perti-
nẽtiũ, quorũ eſt magna ſæpe penuria, et
raritas, cõſulatur: quod tũ in antiquis re
bus publicis factũ, tũ in quibuſdã ciuita
tibus hodie fieri cernimus. Si pauci diui
tes, et potẽtes agricolæ ſint, qui magnã
frumẽti copiã ex agris ſuis colligãt, quo
niã hi propter opes frumẽta ſeruare diu,
vt in annonæ penuria vẽdatur carius ſo
lent,*

lent, & dum reſeruant, pariter efficiũt, vt prætium augeatur, creſcatque indies anguſtia: deſcribatur à magiſtratu eorum numerus ſingulis in ciuitatibus, tũ diligenter modiorum ſumma, quã quiſq; collegerit, cognoſcatur, ac pœna graui propoſita, iubeantur omnes ſingulis annis diuendere quicquid præceperint, reſeruata familiæ ſuæ neceſſaria portione, ac ne dolus inſit, nemini plus emere, quàm ſuæ familiæ ſit ſatis, liceat. Ita enim fiet, vt ſingulis partem frumenti ſuam vendentibus, magna ſemper copia ſuppetat, ſiue annus ſterilis, ſiue ferax annonæ ſit, et nulli fiat iniuria, niſi quis fortè commodi proprij, quàm publici ſit amantior. Si etiam ne hoc quidem ſit ſatis, aut fieri nequeat facilè, quod eſt tamen à principe ſtudioſè curandum: ex illo ipſo agricolarum deſcripto numero in quaque ciuitate: vel terni, vel quaterni, vel plures, quorum ſit magnus frumenti,

menti, frugumque reliquarũ prouentus ſingulis annis cogantur tantum annonæ ſuppeditare, quantum ſit ſatis: ac ſi ne id quidem fieri poßit propter pœnuriam, eorũ numerus augeatur. Ita enim & commodo ſuo Reip. illi contulerint; & nulla vnquam annonæ caritas erit. Huius rei tanta fuit priſcis temporibus cura in ciuitatibus benè cõſtitutis, vt publici magiſtratus annonæ tantùm curandæ præficerentur. Nam apud Athenienſes Eutheni curam annonæ in horreis publicis reponendæ, conſeruandæ, ac diſtribuendæ habebant, cui perſimilis eſt apud Venetos hodie magiſtratus Prouidadoriorum Duum virorum vulgo Farinariorum appellatus, qui curam quoque huius rei habent. Idem à C. Cæſare rerum iam potito curatum eſt, creatis ædilibus ſex cerealibus qui Cereris, id eſt, frumenti prouidendi munus obirent. Extitit & antè illius æta-

tem annonæ præfectus, qui & publico ære, & priuatorum vndique commeatum in vrbem comportari curaret. Fuit enim magnum Romanis rei frumentariæ ſtudium, dum ex Italia, Sicilia, Africa, Ægypto ſemper annona vrbi neceſſaria conueheretur. Iam verò carnium copia abundè cunctis ciuitatibus ſuppetet, ſi, quod aliquando in Britannia factum à Thoma Moro homine & doctiſſimo, et probatiſſimo fertur, lege ſtatuatur, ne quiſquam vltra certum aliquem numerum pecudum, aut armentorum habere poſſit: ſi enim nouos fœtus vendere ſemper cogatur, ad plures numerus ille diffundetur, & tota Reſp. nulla vnquam penuria carnium, aut victus alicuius, quod noſtris ſæpè contingit ciuitatibus, indigebit, redactis ad paucos auaros, & publicæ commoditatis inuidos opibus. Qui non id mali ſolùm Reip. inuehunt, quòd annonam in-

Quomodo res neceſſariæ omnes in Rep. ſuppetant.

dies

dies efficiunt cariorem, ſed etiam quod ea, quæ ad veſtitum, cultumque humanæ vitæ pertinent quodammodo eripiunt Reip. vt quæſtum faciant vberiorẽ, vel exportãdo res neceſſarias, vel alias inutiles importando: cuius generis illud eſt (libet enim ad minima quæque deſcendere) quod ex Hiſpania, per mercatores velleribus, ſerico, & rerum aliarũ materia exportata in Belgicam Galliam, importatiſque inde rebus, quæ exiguo labore parari in Hiſpania poſſent, & ſpoliant prouinciam commoditate maxima, & rerum neceſſariarum penuriam inuehunt. Quamobrem lege princeps huiuſmodi de rebus ſtatuere debuiſſet, ſi patriæ ſuæ conſultum vellet, vt nullam rudem materiam rerum eiuſmodi exportari, nihil verò, quod fieri diligentia mediocri ciuium poßet, aliunde in regnum ſuum importari liceret, quod ipſum vel Platonicis legibus, & ſi non

 nos

nos egeſtas rerum vrgeret, iam conſtitutum à nobis obſeruari deberet. Nã hoc modo & plura opificiorum genera, adductis etiam ſi opus eſſet externis opificibus, in ea prouincia eſſent, & homines egeni, vnde vitam alerent, facilè haberent, & nulli eſſe otioſo liceret, ac ſi vellet eſſe, iure idem puniri poſſet. Tanta enim huius rei cura ducenda, vt publicus etiam ſit magiſtratus cõſtituendus, qui neminem otiari permittat, cùm omnis ab his Reipub. peſtis, quod Plato inquit, proueniat, tumultusque cuncti, ac ſeditiones, factionesque ab ijs hominibus excitari, aliáq; ſoleant vbique. Qua etiam de cauſa nec magnum illum ſeruorum, clientumque numerum in familijs virorum Principũ laudo, ac ſi fieri poſſit, præſcriptum eſſe velim cuique pro conditione: nec tantam mancipiorum copiam in Hiſpania vituperare non poſſum, quia multis hoc modo otiandi, vagandique

gandiq́ue datur occaſio, dum hac ſeruiendi ſpe otiantur plerique, vt in Britannia fit, & dum coëmptis à quoque mancipijs nec proborum hominum egenorũ, & indigenarũ operæ cõducuntur, quod hæ à barbaris mãcipijs minoris conſtẽt. Quomodo otioſi homines in Rep. nõ erunt, nec egeni.

Pretereo id quòd permulta bella excitata à ſeruis olim in Sicilia, Italiaq́ue tota vno tempore ſunt, quòd proximis itẽ annis in nouo illo Orbe permagna quædam ſeruorum Æthiopum manus aduerſus dominos excitata, vix magno labore cõprimi potuit, quòd multa ab his Barbaricorum vitiorum exempla, perfidiæ, impietatis, furti, rapinarum, ac ſcelerum multorum ediſcuntur: illud eſt ſatis Reip. graue, quòd egeni, atque inopes homines ipſa ſe in patria nec alere, nec viuere commodè poſſint, quod opificia, & operæ à mancipijs potius, quàm ab illis emantur. Sed nimis exilia conſector, & lõgè ab inſtituto digreſſus ſum.

Principis ergò magnificētiæ id erit proprium, vt his, quas retuli commoditatibus diligentiſsime conſulatur, omni occaſione publici detrimenti ſublata, & in hoc ſitam animi ſui celſitudinem, & præſtantiam exiſtimet. Tranſeam ad amicitiam eiuſdem iam deſcribendum ac docendum erga quoſnam, & quanta, & quatenus ea eſſe debeat in illo. Cum amicitia, vt M. Tullius definit, conſenſio animorum ſumma ſit, eaque mutuis officijs confirmetur, nec niſi inter bonos, & ſimiles, æqualesque exiſtat, in Rege quidem alia ratione, quàm in priuato quouis homine exiſtit: tum quia in tanta perſonarum inæqualitate, quanta inter ſubditos ac Reges eſt, amicitia eſſe non poteſt, tum quia mutua officia, atq; paria, amorque mutuus non eſt in diſsimilibus. Quinam autem Regis amici eſſe ſoleant, & quales ipſe nos rerum docet euētus. Nam quoſdam eſſe intimos, maxi-

Qualis in Rege amicitia, & erga quos & quatenus eſſe debeat.

maximeque familiares illis cernimus, alios conſiliarios, alios adulatores: ex hiſque nonnullos honeſtatis ſpecie, aut delectandi ſtudio quodam adulari, alios apertè, & faciendi queſtus cauſa. Quorum quidem amicorum de primo genere vt dicam imprimis, intimi Regis amici fiunt, aut voluptatis cauſa, quam is capit ex horum conſuetudine, aut vtilitatis, quam idem expectat ex horum vel officijs, vel obſequio, aut honeſtatis, cuius cauſa hos ſibi adiunxit, & conciliauit, ſuperiores duæ amicitiarum cauſæ non modo in Rege, ſed in priuato quouis homine reprehendendæ ſunt, quod amicitiam nullam efficiant ſtabilem, aut diuturnam: cum voluptate expleta, aut vtilitate parta, aut neglecta, frigeſcat amor, neceſſe eſt, ſicque nec firma ſit amicitia. Infirma autem amicitia cum eſt ab omnibus fugienda, tum à Rege potiſſimum, cuius id eſſet per magnum

incōſtantiæ vitium præter id, quod graui Reip. damno, qui voluptatis, aut vtilitatis gratia ſunt illi beneuolentia coniuncti, amici eius fiunt. Reſtat illa tantum vera amicitia, quæ honeſtatis cauſa ſuſcepta, iudicio, ſententia, & delectu amicorū firmatur. Quam vnam Regi ducimus neceſſariam, quòd is & ſibi, & Reip. pariter debeat in deligendis amicis prouidere. Quis enim tam inſcius, & temerarius exiſtat, vt quod eſt in vita maximè neceſſarium, id eſt, amicitiam inconſideratè ineat, initámue ſemel deſerat, & contemnat? Ergo probi, iuſti, prudentes, docti, integri, rerum multarum periti, Reip. ſtudioſi, moderati, continentesque viri à principibus adhibebūtur amici: nō vt hæc eo in homine, quem iſ ſemel amare impetu quodam cœperint, eſſe poſtea putentur, ſed vt delectu habito, prius illa internoſcantur, quam in amicitiam accipiātur. Ac poſtquàm

quàm etiam adhibiti tales viri ſint, nè aut ſimulationis, aut ſtudij cauſa hæc poni in aliquo poßint, in quo minimè exiſtant, veram Rex amicitiam ex eo à falſa diſcernet, ſi cupidos, & ſtudioſos commodi proprij, ſi auaros aut ambitioſos eſſe amicos intelligat: id quod eorum vita, conſilia, actusque indicare facilè poterunt. Quod ſi autem talis ſit quiſquam à Rege deprehenſus, remoueatur continuo ab amicitia: non aſperè, aut ſeuerè, ne locus offenſioni vel minimo cuiuis, vel infimo detur, ſed occultè dato etiam aliquo munere, vt honeſtius diſcedat. Quod ſi autem probi, iuſtique fami liares Regi ſint, atque adeo tales quales nos ſuprà depinximus, videat diligenter ne illi corrumpantur ambitione, cupiditate, ſtudio, aliáue cauſa: néue ad conſilia rerum magnarum adhibeãtur, publicis munijs, & magiſtratibus præficiantur, niſi ſint ijs quàm aptiſsimi.

Quomodo veros amicos à falſis dignoſcat Rex.

Neque enim apud Principem tantùm beneuolentia valere debet, vt officium deſeratur, nec aliqua inuitæ parte Reip. ab eo non conſulatur. Nec etiam ſi mihi credat, Rex tanto amore quēquàm proſequetur, vt eum huic oſtendat, aut alijs id notum eſſe patiatur, ne occaſionem eidem det abutendi amicitiā, & petendi res iniuſtas, néue alijs adulandi, conciliandíue ſibi huius ſtudij locum concedat. Nam & is, qui Regi ſe amicum putat, ſuperbit mirum in modum, ſolus amicitia, & ſtudio illius vti conatur, excluſis reliquis omnibus, aut detractione, aut odio, cunctis ſe negocijs miſcet, tametſi eorum ignorantiſſimus ſit, nulli Regem fauere, pateréue, niſi aut ſibi, aut ijs, quos ipſe amet, patitur, omnia denique tanquàm Rex alius quidam agere arbitrio ſuo vult: tum reliqui omnes cognita in illum regis amicitia, eiuſdem ambiunt ſtudium, beneuolentiam,

gratiam, hanc ſibi officijs, muneribus, interceſsione, ſtudioque aliorum conciliant, huius fauore ſe quiduis perfecturos ſperant, & arbitrantur. Exemplum eſt in Seiano Tyberij Cæſaris familiari, quem cum ille ſibi amiciſsimum haberet, cunctaque illius nutu, & conſilio ageret, tantū ei autoritatis conceſsit, vt poſt ipſum ſecundos honores in Republica haberet. Sed eum & ille, & reliqui huiuſmodi omnes exitū habent, vt ſumma cum omnium in ipſos maleuolentia, ac tandē Regis offenſione non modo è dignitate pellantur, ſed etiam ſpoliati ſæpè opibus ijs, quas ſint adepti, turpiſſime vita priuentur: vt Seianus ille, quem commemoraui modo. cuius quidē rei cauſa eſt, quod cum omne illi Regis ſtudium ſibi tanquam vendicare, ac veluti regni ſocij eſſe velint, multorū ſibi odia conflant: plures ſibi inimicos ac inuidos faciunt, qui tandem vel autorita-

te

te ſua, ac potentia, vel ſatietate quadam regis, quæ huiuſmodi amicitias interdũ occupat, hos intimos amicos alienant, dimouentq́ue ab illius animo, ac vel tantillum dimotos continuò occaſione datâ propellunt. Duplex autem vitium huiuſmodi eſt in amicitijs: vnum quidem Regis, alterũ vero eiuſdem amicorum: illius quidem ob inconſtantiam, leuitatem, imperitiam, ſtoliditatem, deiectionemq́ue animi, cuius indicium eſt, ſe alterius voluntati tam arctè addicere, horum aut quod amicitias has moderatè non capiant, ſed ijs ad cupiditatem, auaritiam, ambitionemq́ue ſuam abutantur. Atqui tales ſunt vitioſi Regis amici, talesq́ue probi, atq; integri, quales à nobis ſunt modo deſcripti. Iam vero cõſiliarij non modo à rege velut amici peculiares quærẽdi ſunt, ſed vt communes etiam cum vniuerſa Rep. quapropter in alijs quidem hominibus cernimus alia
inge-

ingenia magis alijs congruere, ideoq́ue cõſiliarios ijs eos placere, qui ſibi aptiſſimi videantur: à principe vero non ij tã-tum quærẽdi ſunt, qui ſibi placeant, ſed illi potius, qui toti Reip. poſſint, & velint prodeſſe. Ergo cum nullus adeo prudens, aut doctus ſit, vt non egeat aliquãdo conſilio propter humanæ mentis hebetudinem, quæ cum alijs in rebus noxia, tum in gerenda Rep. pernicioſiſſima eſt, Rex viros probos, modeſtos, doctos, prudentes, experimento rerũ multarum peritos, magno ex hominum numero ſelectos, non ſtudio, beneuolentia, gratia, ſed ſolo virtutis nomine ſibi adiungat neceſſe eſt. Boni autem eſſe noſcentur, ſi & principi & Reipub. vtilia ſuadeant, non ſibi, aut eorum alterutri, ſi auari non ſint, aut cupidi, ſi regis voluntati ſemper non obſequantur, & aliquando ingenuè repugnent, ſi in odium illius incurrere non vereantur, ſi omnia

deni-

denique propter virtutem agere, ſuadere, diſſuadere, dicere videantur. Hæc ſunt conſiliariorum bonorum indicia, hæc ſigna manifeſtiſsima boni conſilij, ſi nec Rex ijs aduerſetur, & hi rationē ſecuti ſemper cum illo idem ſentiant. Nec dubium eſt, quin per hoſce Reſp. conſeruata, & adminiſtrata diu ſanctiſſime ſtare poſsit. Quocirca ſumm⁹ hiſce viris honos & à principe ipſo, & à tota Rep. habendus, gratiæque immortales reddendæ ſunt, tanquam totius imperij cōſeruatoribus: tum opibus ijdem ac dignitatibus euehentur vel autoritatis præmijq́ue cauſa, & ne auaritiæ, cupiditatiq́ue pareant capiendis muneribus: in quo permagna ipſorum, & vniuerſæ Reip. corruptio, ac labes exiſtit, ipſi aut conſiliarij, ne horum etiam officium prætermittamus, quando prudentes, & vtilitatis communis ſtudioſi erunt, nihil principi ſuadebunt, niſi &

ipſi,

ipſi, & Reip. vniuerſæ pariter commodũ videatur: tũ ſiquid dẽt cõſilij, nec id auaritia, nec cupiditate, ambitione, affectúue aliquo dabunt, ſed animo integro, ſincero, pacato, atque adeo Reipub. quàm iuuare ſuis debeant conſilijs, ſtudioſo. Et quando, vt poëta inquit, veritas odium parit, tanquàm boni chirurgi & vulneris vim perſpiciunt, & leniter curatum obligant ne dolore irritetur: ſic ipſi regis ingenio, & more cognitis, cautè, manſuetè, prudenter, grauiter, conſtanterque dabunt conſilium, vt is permoueatur facilius, & autoritate ductus, conſilium rectum ſequatur. Neque enim ſatis eſt tantum vtilia, & honeſta ſuadere, ſed ea ita dicere, vt grauitate, conſtantia, & dignitate dicentis facile commendentur. Cum hoc igitur modo in amicitijs quærendis, tractãdiſque princeps verſetur, adulationem præterea omnem vitabit, tum inimici-

tias,

tias, & odium erga ſe ciuium, aut principum aliorum. Adulatores autem, aut ſunt occulti, aut aperti, ijdemq́; aut quæſtum ex adulatione facere ſolent, vt paraſiti: aut commodi alicuius cauſa aliquando adulantur. Omnia hæc hominũ genera tanquam Reip. peſtes fugienda tollendaq́; è medio ſunt. Occulti autem adulatores ſunt ij, qui regi ſemper placere, obſequi, voluntati non repugnare, laudare vel facta, vel dicta, vel geſta maiorum, omnia denique ad huius arbitrium, & voluntatem facere ſoleant. Qui quidem homines eo, quod principi ſint (dicã enim eadem ſæpius) pernicioſiſsimi, omni ſtudio fugiendi, repellendíque ſunt, ne dum blandè in illius animum influant, praua ſuadeant, honeſta diſſuadeãt, commodis ſuis magno Reip. damno ſeruiant, diteſcant, & honoribus ſummis decorentur, ſolíque in regno tyrannidem exerceant. Paraſitos porrò

cum

eum alere, ac fouere magnum ſit leuitatis, deiectiq́ue animi indicium, nunquã ſi mihi principes credant, admittent, eſſéue vſquam in ciuitate ſinent, ne otioſos, prauos, libidinoſos, loquaces, impudentes, ſceleribusq́ue alijs inquinatos homines in Rep. ſua ferãt, quos lege potius ex ea tollere, ac perſequi grauiſsimis ſupplicijs deberent. Nõ enim minus eſt hoc Reip. infeſtum genus hominum, quod veluti occultus quidam eius morbus late admodum ſerpit, quàm aperti hoſtes & regiæ potentiæ inimici. Nam cùm potentia omnis ſit cunctis odioſa quantumuis charis, atque coniunctis, diligenter Rex peruidebit, ne bonum quenquã iniuria afficiat, néue in homines etiam prauos crudelis, aut ne magnatibus ſuis ob arrogantiam ſit odioſus: ſiquidem hi plærunq; regibus inimici eſſe ſolent, ſed in omnes ita ſe gerat, vt nullus ſubditorum omnium illum non amet, & colat,

tias, & odium erga ſe ciuium, aut principum aliorum. Adulatores autem, aut ſunt occulti, aut aperti, ijdemq́; aut quæſtum ex adulatione facere ſolent, vt paraſiti: aut commodi alicuius cauſa aliquando adulantur. Omnia hæc hominũ genera tanquam Reip. peſtes fugienda tollendaq́; è medio ſunt. Occulti autem adulatores ſunt ij, qui regi ſemper placere, obſequi, voluntati non repugnare, laudare vel facta, vel dicta, vel geſta maiorum, omnia denique ad huius arbitrium, & voluntatem facere ſoleant. Qui quidem homines eo, quod principi ſint (dicã enim eadem ſæpius) pernicioſiſsimi, omni ſtudio fugiendi, repellendíque ſunt, ne dum blandè in illius animum influant, praua ſuadeant, honeſta diſſuadeãt, commodis ſuis magno Reip. damno ſeruiant, diteſcant, & honoribus ſummis decorentur, ſolíque in regno tyrannidem exerceant. Paraſitos porrò

cum

eum alere, ac fouere magnum ſit leuitatis, deiectiq́ue animi indicium, nunquã ſi mihi principes credant, admittent, eſſéue vſquam in ciuitate ſinent, ne otioſos, prauos, libidinoſos, loquaces, impudentes, ſceleribusq́ue alijs inquinatos homines in Rep. ſua ferãt, quos lege potius ex ea tollere, ac perſequi grauiſsimis ſupplicijs deberent. Nõ enim minus eſt hoc Reip. infeſtum genus hominum, quod veluti occultus quidam eius morbus late admodum ſerpit, quàm aperti hoſtes & regiæ potentiæ inimici. Nam cùm potentia omnis ſit cunctis odioſa quantumuis charis, atque coniunctis, diligenter Rex peruidebit, ne bonum quenquã iniuria afficiat, néue in homines etiam prauos crudelis, aut ne magnatibus ſuis ob arrogantiam ſit odioſus: ſiquidem hi plærunq; regibus inimici eſſe ſolent, ſed in omnes ita ſe gerat, vt nullus ſubditorum omnium illum non amet, & colat,

 exter-

externi vero principes eius amicitiã, et propinquitatem ſponte appetant. Hoc autem duobus virtutum duarum officijs comparauerit facile: primum, ſi iuſtus, æquusque ſit erga omnes: dein ſi clementiam, et humanitatem colat ſemper non erga ſuos tantum, ſed etiã æque in omnes exteros: Quæ duo cum per ſe amabilia, et chara cuiq; ſint, Regẽ chariſsimum cunctis facile effecerint. Sed de iuſtitiæ officijs permulta dixiſſe me arbitror: quanquam plura ſint his prætermiſſa: quoniam propoſita hac virtute tãquam ad imitandum exemplo ſtatim quid agendum, fugiendumúe ſit, intelligetur præſertim à Rege, quem nos prudẽtem, & intelligentem rerum multarum fingimus. Ad eius fortitudinem nũc veniamus. Fortitudinem M. Cicero appellat affectionem animi, qua incommoda omnia rerum in noſtra poteſtate non poſitarum perferuntur. Ariſtote-

les

les verò mediocritatem in perferendis laboribus conſtitutã. Hæc duplex eſt, aut ciuilis, cùm in domeſticis rebus cernitur, aut bellica, cum in bellorum periculis. Vtriuſque duo ſunt officia, ſuſcipere vel laborem, vel difficultatem oblatam, & eandem ſuſceptam infracto animo ſuſtinere. Quo nomine quatuor ei aliæ virtutes adduntur, fiducia, & magnanimitas in aggrediendo, patientia, & conſtantia in ſuſtinendo. His ita propoſitis breuiter, ſingula fortitudinis regiæ officia exquiramus. Cùm omnibus alijs virtutibus Regẽ, ſi fieri poſſit, quàm ornatiſſimum eſſe velimus, tũ fortitudine non tam priuata, & domeſtica opus illi eſt, quàm etiam bellica, & communi cum vniuerſa Rep. Nã vt magnum ſit vitium, ipſum per ſe, quoties res poſcat, aut temeritate nimium iactari, aut metu frangi, tum ad ſeditiones ciuiles, calamitates ſuorum, aut pro

prias, ad omnia demū negocia vrbana, et labores permagno animo eſt, et elato illi opus. Quî enim Remp. gerere poſſit, qui inertia quadā, atque mollicie negotia fugiat, otietur, cōtētionibus ſe ciuilibus nō miſceat, nō audeat denique totū quaſi imperij onus ſubire? vt de Demetrio Rege ſcribit Plutarch⁹, cui⁹ ob inertiā, et regni opes omnino dilapſæ ſunt, et ipſe ignominioſe tandē extinctus eſt.

De Regis fortitudine.

Vnde duo in hac parte ſunt boni Regis officia, primū, vt cōſtanti, firmo, promptóque animo cūcta Reip. negotia, et difficultates ſuſcipiat, eaque tātùm cōmittat alijs, quæ propter multitudinē ipſe, aut difficultatē, niſi per illos gerere nequeat. Secūdū, vt nec inertia, nec otio, aut negligētia, aut laboris metu, occaſionē et tēpus negociorū omittat, aut differat. Quapropter et hac quoque in re fiducia op⁹ eſt ad laborē ſuſcipiēdū quocunq; tempore, aut loco ne publico bono priuata re-

ta requies, aut relaxatio animi antepo-natur: tũ etiã magnanimitate, ad ſuſti-nẽda, gerẽda, curãdaq́ue cuncta Reip. cõ ducentia: itemq́ue patientia ad laborum moleſtias æquo animo ſuſtinendas: Po-ſtremo conſtantia in negocijs, in diffi-cultatibus, periculis, quærimonijs, effla gitatiõe, petitionibusq́ue importunis a-liorũ. Hac enim de cauſa commiſſam ſi-bi eſſe Reip. adminiſtrationẽ putare de-bet, non vt ſubiectos imperio ſuo cũctos habeat tantummodo, vt affluat opibus, voluptate, otio, quiete, vt nihil agat, mo liatur, curet, aut gerat, vt quaſi Sarda-napal⁹ quidã domi ſemp̃ deliteſcat, pau cis cum familiaribus comeſſetur, veſtia tur ſplendidiſſimè, vt venetur, ludat, e-quitet, ſaltet, vt reliqua demũ huiuſmo-di alia ſibi ſolũ iucũda, et vtilia agat, nõ publica. Itaq; labores hos omnes admini-ſtratiõis publicæ, curas, ac difficultates negociorũ ſuſcipere æquo animo nõ dubi

 tabit,

tabit, et poſtq̃ ſuſceperit, vna cũ imperij dignitate, et honore cõſtanter ſuſtinere nõ deſinet, quãdo hæc eſt vnica tãtũ cauſa cur vnus regno præfectus ſit, & honores propterea, opes, voluptates, apparat⁹, abundantia bonorũ omniũ, reliquaq; huiuſmodi omnia illi ſuppeditantur, vt hoc quaſi leuamẽto labores facilius ſuſtineat. Veſpaſianus Auguſtus tãta (vt ſupra dixi etiã) in Reip negocijs procurãdis fuit diligẽtia, vt ſummo mane, poſtquàm à ſumno excitatus eſſet, negocia publica gerere, literas ac libellos ſupplices legere, audireq; vel ipſo in lecto ad ſe accedẽtes ſit ſolitus: idq; ipſum excitat⁹ feciſſe dicitur, poſtq̃ valetudinẽ corporis et ſanitatẽ honeſtis exercitationibus aliquantũ curauiſſet. Idẽ à Domitiano Cæſare, impuro cæteroqui homine, factũ legimus: cuius permagna fuit publicorum negociorũ cura, magnaq; in iudices prauos, & mores ciuiũ corruptos ſeueritas.

Sed ex his ſanè Traianũ Cæſarem nemo æquauit, qui per ſe ipſum ius adminiſtrabat, ac pro tribunali frequenter iudicia in cauſis ferebat, quas ſine defatigatione audire non recuſabat. Cõtrà vero Cõmod⁹, qui cũ ob inertiã, vitæq́ mollicię Perennio, Regilo, Iuliano, alijsq́ue quos habuit familiaribus, imperij administrationẽ cõmitteret, et Remp. malè affecit, & ipſe odioſus omnibus eſt factus. Ergo in hoc tota regiæ fortitudinis ratio verſabitur, vt negociorũ labor ac difficultas, & pericula æquo animo ſubeãtur, ſuſtineãturq́ue, quãdiu rerum is negotiatur. Sed iam ad bellicam fortitudinẽ veniam: cuius officia latius in Regis vita patent, propterea quòd bellum is ſuſcipere, ac ſuſtinere totius Reip. nomine debeat. Fortitudinem autẽ bellicã iuſtæ belli cauſæ faciunt, non vires, aut animus. Nam vel iniuſtiſsimi quique ſæpenumero validiſsimi ſunt: ferorũ etiã

Regis diligentia et patientia in publicis negotijs.

animalium permulta ſunt robuſtiſſima, non tamen fortia, quod ratio, iuſtitia, delectus, conſilium, cogitatio, deliberatio, cæteraque fortitudinis propria eis deſint, quib⁹ hæc virt⁹ carere multo minus poteſt, quã anima corpus, rationéue animus hominis. Iuſtæ aũt belli cauſæ erũt, nõ tantũ vt arbitratur M. Tullius, ſi primũ hoſtis quis iudicetur, aut ſi idẽ repetẽdis de rebus ſuſcipiatur: ſed ſi facta Reip. iniuria ſit vindicanda, ſi bona vſurpata repetenda, ſi pro cõmuni ſalute & cõmoditate ciuiũ pugnandũ. Cũ enim aliter ſtare Reſp. quã bello ſæpe geſto, nequeat: vt elegãter in primo de legibus libro Plato ſub Cliniæ perſona docet: neceſſe profectò eſt, bellum ijs de cauſis, quas dixi, ſuſcipi, ne iniuriæ, contumeliæ, audaciæq; hominũ iniuſtorũ eadẽ pateat. Et quãq; nõ deſint, qui bellũ à Chriſtiano Principe negẽt gerendũ, quod in hoc charitas ſumma ſummaque patiẽtia erga

Quod bellũ iuſtũ, & quomodo à Rege gerẽdum.

erga omnes eſſe debeat: vel illa ſaltem, quæ à populo Hæbreorum, atque à ſanctiſsimis imperatoribus cõtra barbaros tyrãnosq́ue bella geſta ſunt, docere poſſunt, iuſtè aliquãdo bellũ, et ſuſcipi, & geri poſſe: præſertim, cum Deus Remp. nolit perire, aut deſeri, aut leges, et inſtituta populorũ æternæ legi nõ repugnantia, mutari: id quod à doctiſsimo ſanctiſſimoq́ue viro D. Auguſtino, vt omnia, ſubtiliter diſputatur. Itaq; cũ aliquando iure Chriſtian⁹ princeps bellũ gerere, & ijs de cauſis, quas dixi, ſuſcipere poſsit, ac debeat, nũq̃ is cupiditatẽ, auaritiam, ambitionẽ, irámue ſuã in eo ſuſcipiẽdo, ne iniuſtã eius faciat ſuſceptionẽ: ſequetur: quòd à plæriſq; principibus fieri non ſemel cernimus, dũ ij vel nominis ſui gloriã amplificare, vel regnũ ꝓpagare, vel æmulos ſibi principes ſubijcere, vel irã ſuã maleuolẽtiãq; incõmodo publico vindicare ſtudẽt. Quapropter nõ eſt vllo pa-

ſto improbāda eorū ſententia, qui ſuſcipiēdi belli cōſiliū, & autoritatē omnem principibus ſolis nō cōcedāt, cum aliquid etiā arbitrio, ac deliberatiōi ipſi⁹ Reip. cuius cauſa bellum geritur tribui oporteat. Nec enim æquū eſt, aut principis boni dignum officio, bella ſuorū cōmodorū aut cupiditatis cauſa, Rep. inuita, et reluctāte ſuſcipere, nec illā ob cauſam dimitti, ſi Reſp. ipſa poſcat id, ac requirat. Ergo ne bellū principes aliquādo iniuſtè gerāt, nō tantū iuſtas illius cauſas ſequātur, ſed populi etiā ſubiecti ſibi, cōſenſum, et autoritatē, nec vllū niſi ab eo approbatum, adminiſtrēt. Quid enim à principe diſtet tyrānus, ſi pro arbitratu ille ſuo, quacūque de cauſà bellū indicere, cū è Rep. nō ſit, & ei fortaſſe noceat permultū, refragātibus ſæpe ciuibus, gerere velit? Siquidē hoc etiā à Platone auctore, tyranni eſt, et eius, qui cōmoda ſua publicis anteponat. Nā ſi tā probus,

Penes quos ſit belli gerēdi autoritas.

tam-

tãque publici cõmodi, ſtudioſus Rex eſ-ſet, vt nõ interdũ ira, cupiditate, ambi-tionéue, duceretur, cõmitterẽ, illi profe-cto belli gerẽdi deliberationẽ: atcũ cõmu-nẽ aliquem principẽ, quales pleriq; nunc ſunt, fingamus adiungenda illi eſt Reip. quoq; ſeu eius procerũ omniũ autoritas, vt ſine ipſa nihil agere poſſit, cũ hac in re bono regni cõmuni, nõ priuato ipſius ſit cõſulendũ. Suſcepto igitur hoc modo bello, ex Reip. voluntate pariter, atque ſua, cũ opus eſt, ac res poſcit, cũ iuſtæ cau-ſæ intercedunt, cũ integrum eſt Reip. et cõmodum: ſic eius difficultatem Rex, atque laborem ſuſtineat, vt ſibi imperij ſalutẽ cõmiſſã eſſe arbitretur, itaq; præ-ter ingenitã illã animi ſui excellentiã, roburque inuictũ: quod nõ in eo tantum, ſed quouis etiam in viro probo requiri-mus: curã, induſtriã, prudẽtiamq; ſuã in rebus apparandis, quærendis, inſtruen-diſque ad neceſſarium bellum adhibeat.

Quem-

Quēadmodū enim inept⁹ ſit, qui findere, aut operari quicq̄ velit, niſi accōmodato inſtrumēto, ita res bello gerēdo neceſſarias cū ſit ſuſceptū ſemel, Rex paret, atque inſtruat, neceſſe eſt. Neceſſaria verò ſunt milites, apparatus, tormēta, machinæ, cōmeat⁹, reliquáque omnia, quæ belli vſus requirit. Quibus parādis tū ſuas ipſe opes, tū etiā Reip. impēdet, quandò vtriuſq; in eo agatur vtilitas, & pari cura in hac partē vterq; incūbere debeat. Qui porrò cōmeatus, quæúe impedimēta belli paranda, inſtruēdáue ſint, & qualia, et quo tēpore multò m̄e id cōmodius, ac meli⁹ duces ipſi, reiq; militaris periti homines indicabūt, qui ne id, quod Phormio de belli ratione multa arroganter apud Annibalē diſſerēs audijt, tanquā ei⁹ artis ignarus, et imperit⁹, audire nolim. De militib⁹ vero permulta à Platone, ac philoſophis alijs præcepta video, quæ quanq̄ cōmoda videātur nequaq̄ noſtris tempo-

Vigilantia Regis in prouidēdis bello neceſſarijs.

temporibus omnia conducunt. Nam militem ipſa ab infantia rectè educari, artibus liberalibus imbui, nihil eum proprij habere, vino non uti, aliaq́ huius generis multa apud Platonem, quæ bona quidem illa videri poſſint, ſed his temporibus planè non congruentia. Quamobrem pios, robuſtos, probos, fidos, Reip. ac ſui principis ſtudioſos milites tantum requiramꝰ, eosq́ue à ducibus, iubeamus officio, & diſciplina contineri, ne iniuriam alicui faciant, néue prædētur, aut inſolentes, maledici, crudeles, ſæui, inhumaníque ſint, néue ſegnes, pigri, inobedientes, caſtrorum deſertores, néue reliqua militum non tueantur officia: cætera nec ab ijs requiramus: cum velut inſtrumenta belli tantummodo ſint: & principi, ac ducibus, ſi videatur, cōmittamus, à quibus maior prudentia poſtulatur. Vtrum aūt militum copiæ ex ciuibus ſint, an ex alienigenis, et cōductitijs

Milites quales eſſe debeant.

homi-

hominibus conſcriptæ, nihil refert, modò, ea quæ dixi, ratione omnis contineantur, habeaturque bonorum fideliũ, ac fortiſſimorum delectus. Qui enim aliquod inſtrumentum quærit, num hoc loco factum, an illo ſit, minime ſpectat, ſed an rectè factum omnino ſit. ita Princeps militem eum gerendo bello deligat, qui fidiſſimus ac robuſtiſſimus ſit: reliquum addat ipſe, vt neceſſario victu, et ſtipendio dato, cunctos ſeueritate diſciplinæ coërceat. Qui porro fideles, robuſtique milites ſint, quanquam per ſingularum nationum facta, ingenia, inſtitutionem, atque vſum progreſſi docere poſſumus, tamen minus id latè patet, q̃ ſi vniuerſum hoc regibus præcipiatur: vt eos, qui ſuo tempore habeantur fortiſſimi deligat, tum vt ſuos frequenti exercitatione, vel ipſa in pace inſtruat, quo melius ad bellum aſſueſiant. Nam ſingulis ferè ætatibus, neſcio ſanè an homi-

minum corruptione, ac molliciæ, an deſ-ſuetudine, copia, & luxu, vel debilitari gentium quarundam animos, vel robo-rari magis videmus, vt olim Germani, ac Belgæ fortiſsimi erãt, cum tanta ad eos mollicies, tantaque rerum importa-tarum copia nondum veniſſet, at hodie minus ſunt fortes, ac ſtrenui Arabes cõ trà, & Aſianos imbelles homines, atque molles tantum memoria noſtra factorũ gloria, robore atque armis, & militari arte valuere, vt nulli magis antiquam illam rei bellicæ diſciplinam retinere adhuc videantur. Vniuerſam enim ho-die Græciam, Thraciam, Illyriam, Pan noniam, & bellicoſiſsimas alias Euro-pæ gentes à Turcis eſſe ſubactas cerni-mus. At Europæi, qui ſine dubio cuncta rum gentiũ fortiſsimi ſemper ſunt habi ti, vix intra Germaniæ, Italiæ, & Hi-ſpaniæ fines à barbarorum impetu, diſ-ſidentibus inter ſe Chriſtianis principi-

bus,

bus, poſſunt tueri. Ego Genizarorũ militum, quibus Turcarum reges hodie vtuntur, diſciplinam illam, atque ordinẽ, non probare maximè nequeo, cum tantum illi nationi virium roboris, ac potentiæ, vel vna ea de cauſa inſit, quantum vix conſentientibus nobis aduerſus communem hoſtem ineſſe poſſit. Ac miror equidem tantam principum hac ætate, in qua bella tã diu increbuerint, negligentiam eſſe rei militaris, vt nunquam in pace militem alere, exercere, inſtruere, aut etiam in bello, vel vllam denique rei militaris curam, quæ antiquis omnibus maximè fuit, habendam putarint: cũ id à Romanis, Græcis, Perſis, ac pleriſque alijs nationibus factum olim legamꝰ, hodieque vix vllos haberemus milites, quibus nos tueremur, niſi frequentibus, & inteſtinis bellis quodã modo, Europei cuncti vim illam animi ingenitam, & natiuam communi calamitate

mitate

mitate exercuiſſent. Sed de militari re nolo plura præcepta, longioráue ferre, cum multa & ea de re ſcripta, & ducũ, ac principum experimẽto collecta ſint, quæ commemorari faſtidioſum eſſet. Id tantùm addam poſtremò, magnam principibus rei bellicæ curam vel ipſa in pace haberi oportere, quandò nec ſecus ſeruari poßit Reſp. & hac vna de cauſa ex priuatis hominibus multos ad magna imperia euectos, & ex anguſtis, egeniſque ciuitatibus magnam exortã eßſe regnorum potentiam videamus. quod imperij Romani, & Arabici, ac Tamerlanici regni primordia declarant, quorũ illud ex paucis exulibus, & alienigenis vnum in aſylum cõcluſis ortum habuit, hæc duo ex Mahometẽ agaſone, & Tamerlano paſtore. Occurrunt hic aliqua diſquirenda, quæ plurimum dubitationis afferunt, quod tum Reip. vtilia, tum inutilia diuerſas ob cauſas videantur.

S *Cuius*

Cuius generis primũ illud eſt: num Regem bello intereſſe commodius ſit, quã idem per duces geri: ſecundum, num illi pro Repub. ſi ſit opus cadendum, an pro illo Reip. ſit. Sunt, qui Regem domi manere Remp. adminiſtrantem, bellum autem per ſtrennuos fidosq́ue duces gerere velint, quod magno Reip. incommodo is periculis ſe bellicis offerat, quod dũ intra fines ſe Regni continet, & ciuilia, & bellica poßit melius curare, quod duces facilius, cuicunque ſe periculo vel honoris, vel opum, vel gratiæ apud Regem cauſa obyciant, quod princeps, è cuius ſalute cum tota exercitus ſalus pendeat, in eum conſeruãdum vires potius, quàm in repellendum hoſtem vertãtur, quod demum ſi Rex cædatur, aut capiatur, non tantum deleatur exercitus, ſed Regnum etiam nonnunquam: cuius rei exemplo Iuſtinianum Cæſarem proferunt, qui per duces præclare multa geſſerit,

Regem intereſſe bello debere.

rit, quibus ipſe interfuerit nunquàm, tũ principes alios, qui domi deliteſcentes, per adminiſtros pluſquã per ſeipſos geſſerint. Sed horum ſanè ſententia licet permultis probata, vtilior eſt principi, quàm vniuerſæ Reip. ſiquidem id fit, ne periculo ſe Rex obijciat, non vt bellum commodiùs adminiſtretur. Nã ſi quod Regis in adminiſtrãda Rep. munus ſit, ſpectetur, cernemus profectò illum, grauiſsimis bellis, tametſi multa ſint, quæ diuerſis in locis agere per ſe omnia nequeat, intereſſe debere. Ecquæ fuit alia Reip. cauſa, quærendi ſibi vnum aliquẽ hominem, niſi vt ſe huius curæ, ſtudio induſtriæ, labori diligentiæque committeret? Quo ille modo eam tueri meliùs, quàm cũ vitæ ſuæ periculo poſsit? cum bellum, vt antea diximus, non ipſius principis cauſa ſed vniuerſæ Reipub. ſuſcipiatur? Ergo ſi Princeps propter Reipub. commoditatem exiſtit, & bel-

 lum

lũ eiuſdẽ ob cauſam ſuſcipiẽdũ eſt, certè ſit negligẽs ipſe, atq; timidus, eſt neceſſe, ſi cũ vniuerſa Rep. in belli diſcrimẽ nolit deſcẽdere. Præterea cum copijs, Rex præeſt, autoritate tueri diſciplinã, atq; ordinẽ militũ poteſt cõmodius: tũ nulla ſeditionis, aut militaris tumult⁹ tãta eſt licẽtia quãta ſi abſit: omnibus itẽ animi robur, eo præſente, ad virtutẽ inflammatur: rectè præterea facta quorũuis facilius noſcũtur, vt præmijs afficiãtur: maiori deniq; cura milites ſingulos, et vniuerſam exercitus ſalutẽ cõſeruat ille: q̃ alius quiſquã, vt is, cuius agatur maius incõmodũ, atq; maius periculũ. Quæ qui diligẽter omnia perſpexerit, nunquã dubitabit, quin principẽ bello præeſſe, longè ſit vtilius, ac melius. Proponatur Alexãder Macedo, qui quod multa per ſe fortiſſimè prælia cõfeciſſet, multarum quoq; victoriarũ autor fuit; vt cũ ſingulari certamine cũ Indorum Rege Poro

con-

conflixit, aut cum in Vrbem Indiæ quandam quam obſidebat, primus omnium inſiluit, vulneratusq́ grauiter diu, quouſque caperetur, pugnauit. Idem C. Cæſari, Octauio, Aureliano, Probo, Conſtantino, Theodoſio, cæteriſque imperatoribus accidit. Tam enim eſt neceſſarium in bello verſari principem, ipſumq́ue exercitum ducere, vt pro Rep. etiam mors ſit ab eo nequaquam, vbi res poſcat, vitanda. Ita legimus antiquiſsimum Atheniensium Regem Codrum, pro patria occubuiſſe: ſic Darium ab Alexandro tribus prælijs ſuperatum: ſic deniq́ue Iulianum Cæſarem, Theodoricum Hiſpaniæ & Gottorum Rege, proximis verò annis Ludouicum Pannoniæ à Turcis, deleto eius exercitu, cæſum. Eadem enim eſt ab imperatore, quæ à milite quouis gregario, ſors pro ſalute patriæ expectanda idemq́ue Martis euentus: licet idem, cuiuis periculo, ne communem ſa-

Regi pro Rep. moriēdū ſi ſit op⁹.

 lutem

lutem cum ſua pariter in diſcrimen adducat, non debeat ſeſe committere. Sed hæc omnia cuique vel mediocriter inſtituto perſpicua ſunt, cum eadem fortitudinis eſſe officia & in Rege, & in quouis priuato homine debeant, eadem animi firmitas, conſtantia, robur, atque patientia. Reſtat temperantia de cuius officÿs eſt differẽdum ad finem. His enim propoſitis, tota erit optimi regni, ac Regis inſtitutio perfecta. Temperãtiam definire ſolent virtutẽ impetus inhoneſtarum cupiditatum reprimentem, ac moderãtem. Cuius permultæ quaſi formæ, parteſque ſint, quarum officia latè pateant: vt abſtinentia, ſobrietas, caſtimonia, continentia, clementia, modeſtia, moderatio, comitas ſeu affabilitas, ornatus vitæque cultus. Sed hæc nos ſingula perſecuti in principis vita quæramus. Temperantem eſſe Regẽ debere, id eſt, vt ait Ariſtoteles, nec voluptatibus deditum

ditum nimium, nec ab eiſdem planè ab- horrentem, ſed aliquando ad animi le- uationem eiſdem vtentem, quatenus ra tio præſcribat, vel quiſque indoctus con cedat: cum id ad probos, honeſtosque vi- ros æque pertineat, nec reliquis deterio- rem fingere, quoad fieri poßit, principẽ inſtituamus. Quæ autem, & quales eæ voluptates ſint, quas ad leuationem ani mi ſit ipſe capturus, abunde, vt arbitror ſuprà expoſui: de vitio item illo nimiæ auſteritatis, qua voluptates omnes ſine delectu repudeantur, nihil eſt, quod præ cipiatur, cum nihil in principe eiuſmo- di ſit timendum, qui bonis affluat cun- ctis, & cui modus ſit voluptatum poti- ùs imponendus, quàm excitandus ad eas appetitus. Ergo ad ſingulas temperãtiæ formas veniamus, quarum prima eſt ab ſtinentia. Hæc cum à voluptatibus pra- uis, ac inhoneſtis animum reuocet, e- asque tãtum relinquat, quæ neceßitati

De Regis temperãtia.

naturæ ac rationi rectæ congruant. in eo verſatur potiſsimum, vt is voluptati modus adhibeat: qui perturbationes animi turbidas, & inſolentes cohibeat, nihilominus tamen honeſtam iucunditatem laboribus neceſsariam addat, cum contentione vti perpetua humana mens nequeat. Verum hac de re plura nos ſuo loco retulimus. Sequitur huic ſimilis cõtinentia, quæ quanquàm eadem eſſe cũ ſuperiore videatur, ad cupiditates magis refrenandas, quàm ad voluptates pertinet, eo quod abſtinentes dicantur ij, qui tantũ delectationis capiunt, quantum requirat ratio, continentes vero illi, qui cupiditates rerum vtilium, ac iucundarum moderentur. Quo nomine proprium huius eſt, non expetere, aut quærere nimias opes ſuperbos, & arrogantes honores, imperij amplitudinem, ſed neceſſariam tuendæ Reip. commoditatem, honeſtamque gloriam. Quid enim

De Regis cupiditatũ cõtinẽtia.

Regis

Regis animo elato, & alto indignius, quàm ſeſe ad opes quærẽdas ſuorum ſub ditorum, aut exterorum iniuria, detrimentoq́ abijcere? quid iniuſtius porro, & imperio exitioſius? multos enim perdidit auaritia, vt Craſſum à Parthis diuitias quærentem: alios ambitio, & cupido imperandi effrenata: vt C. Cæſarẽ, ac plæroſque tyrannos: alios propagandi imperij cupiditas ad propriam cædem, ſæuitiã, crudelitatẽ, impietatẽ, turpiſſimaq́ alia ſcelera induxit: vt nihil principi magis, Reíue publicæ pernicioſum ſit, quàm incontinentia: ſicut nec ſalutarius, aut melius cõtinẽtia. Huc pertinet inexplebilis illa imponendorum tributorum, & exigendorum cupido, qua incẽſi Reges, nec ſubditis parcunt, ac indies eorum fortunas, bonáque expilant, huic rei maiorem fortaſſe, quam bono publico curam adhibent, multa exigendi genera, & formas quærunt, præmia ijs tri

 buunt,

buunt, qui nouum aliquod vectigalis genus vtile, & quæſtuoſum inuenerint. Qua quidem re quid iniuſtius, aut á paſtore bono, & communis vtilitatis ſtudioſo alienius? Ergo tributis exigendis, & imponendis modum Rex teneat, ne aut plura tributa, diuerſis temporibus exigat, quàm neceſsitas poſcat, aut ſubditorum opes ferant, néue per difficiles, et auaros homines ea extorqueat, conducátue ipſe, aut oppignoret, pecuniæ ſumma aliqua accepta, ne denique huiuſmodi nouorum tributorum inuentores, excogitatoreſque foueat, aut vltro accedentes impunè dimittat. Ita enim fiet, vt continentiſsimus in vtendis, quærendiſque opibus ſit, & Reip. pariter conſulat. Quorſum enim Reges ludicris rebus, & inutilibus, ne prauis dicam nonnunquam, tantum impendant pecuniarum, vt in egeſtatem adacti, nihil magis cogitent, quàm qua ratione nouum

De tributis imponẽdis, aut exigendis.

vecti-

vectigal, ſuis imponere poßint, aut quo pacto plus colligant, improbißimis, auarißimisq; hominibus, qui publico incõmodo cupiant ditari, ei muneri adhibitis: cur etiam adulatoribus, et auaris inuentoribus tributorum nouorum aditũ præbeant, cum nihil illi vtile, aut ſalutare Reip. adferant? quorſum denique tantum conſumãt ex neceſſarijs redditibus, vt cum illis ſit opus (nam militem ali à Repub. longè dixi eſſe ſuprà commodius) nouæ ſint exigendæ pecuniæ, denuóque ciues vexandi, nec tam prudentes fuerint, vt longè ante futuræ indigentiæ prouiderint? Triplici ex rerum genere vectigalia Romani percipere ſoliti ſunt, ex agricultura, mercimonijs, et priuatorum opibus: at nunc ne victus quidẽ tributo vacat. Excitati ſunt graues Romæ tumultus, Octauio Auguſto, nouum aliquod, tamen exiguum vectigalis genus imponente, qui tamen ea in

re con-

re continentiſsimus omnium fuiſſe viſus eſt: Permultæ item ſeditiones, & priſcis temporibus, et patrum memoria in Hiſpania exortæ eandem ob cauſam ſunt: alijs in ciuitatibus etiam grauiſsimæ contentiones ob id vnum ſunt natæ. Quæ res docet, nihil magis eſſe Reip. perniciosum, quàm eiuſmodi noua tributa imponi, non modo quod id ſit iniuſtum, ſed etiam quod tumultuandi occaſio populus detur, dum hoc modo ſe indies fortunis priuari magis ac magis ſentiant. Etenim ſi hæreditate paterna nemini abuti licet, cùm tantum is debeat impendere, quantum diuitiarum ratio permittat multo profectò magis id Regem decet, cui regnum non vt poſseſsio quædã, hæreditasq́ue traditur, ſed tanquam diſpenſatori eius opes, ac bona vtiliter, & in vſum Reip. expendendæ committuntur. Nunquam igitur Reges, ſi iuſti eſſe volent, aut hæc excogitabunt tributa,

In quos vſus opes conſumẽdæ à Rege.

aut

aut grauioribus populum exactionibus vnquam affligent, aut plus demum, quã dari poſſit, requirent. Qua de cauſa laudandus eſt Antoninius Cæſar, qui nihil vnquam ex publico ære fruſtra impendendum, nullumq́ue à ciuitate nouũ tributum exigendum, niſi conſenſu & ſenatus, & populi Romani putarit: quod eius id proprium non eſſe, ſed vniuerſæ Reip. putarit, cuius in exigenda, & inſumenda pecunia habẽda eſſet ratio. Qua etiam in re illud peccari, vt antea dicebam, video à pleriſque, quod dum tributa noua imponunt, aut vetera poſcunt, per eos homines illa exigunt, vt Reſp. in dandis ijs detrimentum capiat: egeni verò multò plus reddere, quàm ditiores cogantur: quod ſane vtrumque iniuſtiſſimum eſt, & à principe ſummo ſtudio cauendum. Quemadmodum enim medicus imperitus exiſtat, qui ægrotum curaturus ex ea parte, cui opus non ſit, ſanguinem

guinẽ ducat, aut plus eliciat, quàm morbi ratio poſcat: ita imprudẽs, iniuſtusq́; princeps, qui rebus ijs imperet tributa, vnde maximum capiatur incommodũ, & illa ita diſtribui velit, vt diuites parum, egeni autem multum pro ſuis opibus reddere iubeantur. Eſt enim in hoc magna ratio, & earum rerum, ex quibus ſine detrimẽto quæſtus fieri poſſit, habenda, & ſic imponenda cunctis tributa, vt pro ratione opum quiſque aut plus aut minus exoluat, nemo autem ab hoc onere, quod ſit cunctis commune liber exiſtat: cum immunitates nobilitati aut præclaris viris vtilius ſit, alia in re dari, vt in honorib⁹, dignitatibus, Reip. muneribus, & id genus alijs, quã in eo, ex quo egenis hominibus afferatur incommodum. Verum hac de re ſatis hoc loco. Multo enim hæc melius is magiſtratus, qui exigendis, aut imponendis tributis, & pecuniariæ rei præficiatur

Qua ratione imperã da vectigalia.

(qualis

(qualis plerique in Rebuſpublicis benè cōſtitutis extitit ſemper, eſtque adhuc) id perſpexerit, habita temporis, rerum & occaſionis ratione. Veniam ad ſobrietatem, quæ moderationē victus, & potus adhibet eam, vt ne quid amplius capiatur, quàm ratio & naturæ neceßitas poſcat. Hæc Regi tam eſt neceſſaria, vt nihil ei decentius, nihil vtilius eſſe poſſit. Nam præter id, quod cibo, potúque repleti homines, & ratione minus vtuntur, quàm ſi ſint ſobrij, & valetudinem grauiter lædunt: eſt etiam turpißimum eum, qui alijs ſit imperaturus, aut inebriari, aut cibo, potúque immoderato vti. Quàm multa fœdè, atque iniuſtè Alexander ob vnam ebrietatem commiſit? Amyntam conſobrinum occidit, nouercam fratresque necauit, Parmenionem, Philotam, Attalum, Pauſaniam, Eurilochum, aliosq; Macedonas viros principes interemit, ipſum quoque Clytum

tum amicum, ſenem, ac demũ Calliſthe-nem doctum philoſophum trucidauit. Taceo Ptolomæum ſecundum Ægyptiorum Regem, qui tam corrupta mente propter intemperantiam in victu fuiſſe fertur, vt nullam aliam ſe immortalitatē quærere ſolitus ſit dicere, quàm ſi valetudinė integra, conſuetis perfrui voluptatibus poſſet: omitto Dionyſium Tyrannum, qui eandem ob cauſam pinguiſſimus factus, reſpiratione intercluſa, tandem extinctus eſt: Prætereo Alexandrum eundem Macedonem, qui nimio potu impotens eſt factus ſuſcipiendæ probi: Dionyſium Tyrannum lippũ, & cæcutientem cauſa ebrietatis, Philippum eiuſdem Alexandri patrem, hominem ebrioſum: Antiochum etiã Magnum, permultoſque alios ebrietati, gulæque deditos principes: quid obſecro hac re turpius? quid fœdius? immanius? homine demum liberali indignius? cuius

Gulæ praui-tas quãta, & quã neceſſaria Regi frugalitas.

cum

cum propria ratio ſit, mentiſque tranquillitas, hoc vnum intemperãtia victus efficit; vt à ſede ſua dimotus homo eſſe deſinat, ſitque bellua potius immanis. Quamobrem magnifica iſta, variaque conuiuia, & cœnas, hæc ferculorum diuerſa genera, ſaporum varietates ac luxum quis non vituperet maxime? cum nihil intemperantius ſit, quàm ne belluis quidem vnico, & moderato cibo contentis ſimiles eſſe nolle? Herculem edaciſsimum ait fuiſſe Athenæus, eumque cum Lipareo quodam de edendo in certamen veniſſe, Theagem item quendam integrum bouem exediſſe, quod ipſum Miloni Crotoniatæ accidiſſe fertur: Mithridatem quoque Ponti Regem, qui edacitatis ſpectaculum aliquando ediderit, ebrioſos denique multos non modo Reges, ſed homines etiam priuatos: verum his quid infamius, ac turpius, vel apud illos, à quibus ij commemorantur,

hiſtoricos? Nec verò nimiam iſtam, atq; ſollicitam potius varietatem, copiam, frigiditatem in multis probare poſsum, qui nõ modo ad ſatietatẽ bibere, ac pergræcari frequenter ſoleant, ſed varietate potionum, ſtomachum perturbare, ac valetudinem vel prudentes lædere non deſiſtant. Alij enim vel media in hyeme vinum refrigerant, alij in æſtate diligẽtiſsimè niues, et glaciem, aduectam montibus, vel conſeruatam in ſcrobibus, vt à Macedone Alexandro fieri ſolitum Athenæus ſcribit, vino addunt, alij nitrum, alij deniq; alia huius generis multa, quibus & gulam irritent magis, & luxui ſe totos penitus dedant. Quanto igitur melior Veſpaſiani ſobrietas, qui in victu, & ratione vitæ moderatiſsimus fuit, aut reliquorũ principum, quos quod vel vna virtute hac excelluerint, admiramur. Sequitur Caſtimonia, id eſt, virtus, per quam voluptates Venereas

reas cohibemus, nec vllo prorſus cõcubitu miſcemur, niſi propagationis, & ſobolis ſuſcipiendæ cauſa. Eadem in principe magni eſt momenti, propterea quòd is exemplo ſuo docere reliquos debeat, quodque intaminatus, ac purus permultis careat incommodis, quæ turpẽ hanc voluptatem ſequantur. Regibus enim multis exitio libido fuit, vt Tarquinio ſuperbo: eandem præterea ob cauſam grauiſſima ſcelera ſunt à diuerſis principibus, quaſi ardore quodam furentibus commiſſa, vt ab Herode Iudæorum Rege ſanctiſſimum virum Ioãnem hortatu muliercule obtruncante. Præterea bella propter mulieres à diuerſis principibus geſta: vt Troianum, ob Helenam, Græcorum in Ilij obſidione diſſidia ob vnam Chryſeidem, ac Bryſeidem; ſacrum denique bellum ob vnam Theano Thebanam fœminam: illud eſt certè turpiſſimum, Regem, qui cunctis Libido quàm ſit turpis in Rege.

 viuen-

viuendi norma, & lex ſit, ex omnibus vnũ maxime intẽperantia flagrare: qualis in regibus erat Perſarũ, quibus permultas habere vxores licebat, qualiſue in Commodo, aut Heliogabalo Romanis imperatoribus. Alexãdrum profecto miror, hominem alioqui intemperantẽ, cum Darij iam victi matrem, ac filias vna cœpiſſet, tantæ fuiſſe continentiæ, vt nulli earum ſtuprum intulerit. Quæ res indicat, nihil æque Regis mores commendare, atque vitæ caſtimoniam, quæ tanti momenti eſt, vt eundem Alexandrum, Iulianum Cæſarem, alioſque improbos Reges id vnum laudem pepererit. Caſtitati affinis eſt clementia, qua inſolentes animi motus, aut iracundiam cohibemus: quæ, ſicuti cupiditatem libidinis illa ſic iracundiam, ſæuitiamque moderatur. Virtus hæc cum alijs omnibus congruit, tum Regi potiſsimum, qui quòd in alios imperiũ habeat, ne ſæuus,

cru-

crudeliſue ſit, clementia vti maximè debeat. Eadem autem colenda eſt, vel erga criminis alicuius reos, vel in hoſtes deuictos, ac ſupplices: ſiquidem in hos duos iraſci Reges poſſunt, & in tenenda iracundia verſari eorum clementia debet. Erit autẽ in reos, ſonteſq́; Rex clemens, ſi legum æquitatem, adiuncta ſeueritate, cum opus ſit, tueatur: in hoſtes verò victos eadem virtute vtetur, atque etiam nonnunquam maiori, vt hoc modo multis amicus fiat, pluresq́ue benignitate ſibi ſubijciat, quam crudelitate: cum nemo ſit adeo immanis, vt non humanitate citius, quàm vi ducatur. Vnde reprehendenda eſt eorum ſententia, qui Regem, vt autoritatem imperij ſui firmius conſeruet, timeri, etſi odio ſit, quã amari, contemníue, malunt: cum nec humanitatis cauſa quis contemnatur, niſi pro manſueto ſtolidus, & ignauus exiſtat, cumq́ue commodius ſit beneficijs, Quàm deceat Regem humanitas.

& beneuolentia in officio homines contineri, quam metu ſuppliciorum. Et quidem ſi tyrannorum crudelium exempla, cum iis, qui clementer ſuos rexerint, conferamus, videbimus certè illos vel maximis, ac firmiſſimis vſos præſidiis imperium tueri diu nequiuiſſe, hos autem potuiſſe facillimè. Nec vero inficias eo, aliquando ſeueritate Regi vtẽdum eſſe, quo ſuos facilius cohibeat: verũ id quidẽ nunquam, niſi cùm res poſcat, fieri debet: quemadmodum nec medico eſt leuibus ſemper remediis vtendum, ſed acribus ſæpè. ¶ Cæſar homo cunctorum, de quibus legimus, humaniſſimus, & clementiſſimus, ſeueritate prudenter eſt aliquandò vſus. Scipio item Africanus ad reprehenſionem vſque mitiſſimus habitus, ſumma tamen iccirco laude nõ caruit. Ex quo intelligitur, nihil principẽ magis decere, quàm benignitatem, cum elato animo homines manſueti, deiecti

vero

vero ſæui, & crudeles plærumque ſint. Iam ad modeſtiam ſeu moderationem Regis progrediar: quæ tranquillitatem quandam æquabilem ab inſolentia omni alienam gignit: qui enim eundem perpetuo vitæ modum tuetur, conſtansque in ſuſcepta ſemel viuendi forma eſt, is moderatus, atq; modeſtus exiſtit. Hæc itidem virtus maximè propria eſt Regis, qui maieſtatẽ munere ſuo dignam, & autoritatem tueri debeat, qui nullam inconſtantiæ, leuitatiſue præ ſe feret vnquam ſpeciem, ne ſuis ſaltem ludibrio ſit. Nihil enim contemptiores homines facit quàm in vitæ genere mutabilitas, nihil præterea graues, prudentesque viros dedecet magis, quàm immoderatio, atque in rebus agendis ordinis neglectus. Ergo ita Rex modeſtiam in omnes vitæ partes ſequatur, vt nullam leuitatem animus, nullam corporis motus, actiones, dicta, factaque oſtendant.

Quibus in reb⁹ modeſtiam Rex ſeruet.

Et certè cum ſermo, vultus, inceſſus, motusque corporis nõ minus animi ſint indices, quàm facta, quæ geri conſilio, ac deliberatione ſcimus: in hiſce tamen Regis modeſtia cernenda eſt, ne temerè inepte, aut intempeſtiue loquatur: ne vultu ſit truci, aut hilari nimium, ſed placido, graui, & iucundo, nedùm incedat vel nimium feſtinet, vel admodum grauiter quaſi claudus procedat: ne multa proponat agenda, quæ ipſe negligat poſtea: néue inconſyderatè inſtituat aliquid, quod neceſſario mutandum ſit: cũ in factis hæc inconſtantia turpiſſima ſemper, nonnunquàm autem pernicioſa ſit. Sunt principes quidam ea dignitate, non modo vultus, atque ſermonis, ſed habitudinis etiam, & motus corporei, vt nati ad imperium quodammodo videantur, tametſi principes non naſcerentur. Talis fuiſſe Cn. Pompeius, Antoninus philoſophus, atque Hadrianus imperatores

De maieſtate, grauitateq; Regis.

tores

tores Romani feruntur: quorum probitatem, atque conſtantiã vel vultus ipſe indicabat. Quanquam autem naturæ benignitas in hac parte multum efficiat, dum alij ſuopte ingenio graues, pacati, conſtantesq́; ſint, vt Platonem, ac Xenocratem aiunt fuiſſe, alij contrà leues, ac mobiles: plurimum tamẽ recta inſtitutio, & concepta de maieſtate regia valet opinio: quam non modo Rex quiuis, dum ſe in potentiæ illius faſtigio collocatum videt, tueri ſtudet, ſed etiam priuatus homo, qui aliquam doctrinæ, prudentiæ, vel rectè factorum laudem & æſtimationem ſit adeptus. Quo nomine ab ipſa penè infantia Reges tueri grauitatem hanc moderatam, venuſta, lenique manſuetudine cõditam ediſcant, ne leuiculi, & quaſi ludij quidam videantur. Nec enim hoc ſolum contra modeſtiæ virtutem eſt: quod quidem eſt turpe: ſed etiam eos ridiculos, ac con-

temnendos facit, cum vel in eo quiſque mediocriter inſtitut⁹ vituperet id, quod ne inuitari quidem ipſe velit. Sed de modeſtia hæc ſatis. Comitas, ſeu affabilitas moderationis pars quædam videri poteſt, eo quod lenitudinem quandam animi efficiat, eáque vna ex regijs virtutibus maxima eſt, ſed neſcio quo pacto in Regũ pleriſque deſyderatur, niſi fortè adulatio, ſuperbia, & contemptio aliorum in cauſa ſit, cur hac ipſi minus vtãtur. Perſarum Regum inuiſa ſemper politis cultiſque nationibus arrogantia fuit, quod ijdem ſoli vna cum pacis domi perpetuò deliteſcerent, nec niſi per interpretem, aut clientes aliquos darent alicui reſponſum, quod ſoli, ſtantibus cæteris, et ſéderent, & menſæ accumberent, quod adorari ſe & coli à cunctis ad eos accedentibus flexiſque genibus ſupplicantibus, veluti Deos quoſdam, cuperent, quod alia demum huiuſmodi facerent,

rent, quæ nemo nō deteſtetur: at hodie, in Hiſpania præſertim, vel regulus quiſq́, aut opulētus homo, fieri ſibi eadē vult, & quaſi iure quodam poſtulat, nemo affabilitate, niſi apud pares vtendū ſibi putat: diuitias, honores, nobilitatem, dignitatēque ipſa loquendi forma, & ſeueritate vultus oſtendet, quaſi magnus aliter, niſi hac inſolentia tumeat, haberi nequeat. Quod ſanè nulli prudenti, aut magni animi viro aut placuit, aut tolerabile vnquam viſum eſt, adeo vt cum aliquando Ariſtippus Philoſophus Dionyſio tyrāno, ſupplex ad pedes prouolutus quid ſupplicaſſet reprehendereturque ab alijs philoſophis grauiter, ſalſo hoc dicto excuſare deiectionem animi ſuam ſit coactus, quid ſi aures, Dionyſius habet in pedibus. Philo item Iudæus eloquentiſſimus autor in libro de legatione ad Caium Cæſarem eius inſolentiam grauiſſimè idcirco deteſtatur, De Regis affabilitate vitioque factus nimij.

quod

quod cum ad ipſum ab Alexandrinis legatus veniret, vix ad colloquium acceptus fuerit. Nec mirum quidem. Nam idem Caligula omnium primus è Romanis regibus appellari dominus voluit, quod olim iiſdem valde inſolens videbatur, hodie vel infimo cuique familiare eſt. Si ergo exempla, ſententias, factáque varia tam principum, quàm priuatorũ hominũ ſpectemus, nihil arrogãtia odioſius, nihil vanius, eſt ſemper viſum: nihil cõtrà affabilitate dulcius, gratius, amabilius. Adrianus imperator vſqueadeo in oẽs vel infimos, et vulgares humanus fuiſſe dicitur, vt cum à quibuſdã id Regẽ decere negaretur, reſponderit eos vel maximè deteſtandos eſſe, qui hoc prætextu inſolentiam ſuam obtegerent, ſe autem voluptate hac honeſtiſſima nolle priuari. Vnde Paryſatidis Cyri, Artaxerxiſque Regũ matris præclarum illud fertur elogium, byſſina Re

gum

gum eſſe verba debere, id eſt, ſuauia, & iucunda. Profectò affabilitas adeo in principe amabilis eſt, vt hoc vnum Artaxerxem Cyri fratrem, Alexandrum Macedonem, Cn. Pompeium, Scipionẽ minorem effecerit commendatiſſimos: vt id omittam, quod Cæſar hac vna de cauſa, ad Romani imperij faſtigium euectus eſt. Sed neſcio quo pacto barbarus iſte, ac Perſicus factus Regum pleriſque, ac magnatum, noſtris præſertim (quibus hoc ex contagione fortaſſe illius Gotticæ, vel Arabicæ horriditatis adhæſit) placet, & ſpecie grauitatis probatur, cùm nullus ſit adeo ferox populus, qui non principem amplectatur humanum, ſuperbum verò ſummo odio proſequatur, eáque adorandorum Regũ abiecta conſuetudo, Perſarum, Ægyptiorum, ac gentium barbararum fuerit, non Græcorum, aut Romanorum, aliarúmue gentium cultarum, quæ ne trucẽ

ty-

tyranni quidem vultum ferendum, nedúm ſuperbè facta putauerint. Quocirca hoc principibus viris ſemper ab ineunte ætate perſuadeatur, & à præceptoribus crebrò ſignificetur, ſuperbam hãc tumiditatem odioſam ſubditis eſſe, ingratam, & faſtidioſam exteris, qui comitate ſæpius, quam donis ducantur, Deo infeſtam, virtuti moderationis cõtrariam, tum elationi, ac inſolentiæ nequaquam indulgendum, ne ad vitium naturæ prauitas morum, & opinionis adiungatur: ſi qui verò Regem adeant, qui magnos habeant honores, ſupplicéſue adorent, aut nimis deiectè, & humiliter alloquãtur, ij tanquàm pernicioſi adulatores, pellendi è conſpectu ſunt, ne illius animum ad arrogantiam procliuem erigant magis. Ita enim fiet, vt hac vna virtute ornatus, Rex omnibus charus ſit, etiam ſi minus liberalis, aut probus: non quòd hæc vna cum virtute

Inſolẽtię incõmoda.

tute

tute illa eſſe deſignant, ſed quia tanta eſt humanitatis vis, vt improbum etiã hominem charum, et amabilem reddat. Ipſa porrò affabilitas aut in vultu: aut alloquio, aut verbis cernitur, quando facta benignitatem, humanitatemque animi tantùm declarant. In vultu quidem erit, ſi placidus, ſi iucundus, ſi venuſtus, minimeque auſterus, aut tetricus ſit, quod quam fieri facilè poſsit, nemo dubitat: cum hilaritatem ſæpe vel maxime triſtes fingamus, triſtitiámue hilares, vultu ſe ad voluntatis arbitrium cõtinuo permouẽte: in alloquio itẽ, ac verbis, dum ſermo ad quẽque habetur, auditúrue quis loquens, petens, orans, rogánſue quicquam: ſi manſuetis ac dulcibus id verbis, grauibus tamen, atque cõpoſitis fiat: quod etiam facilè fieri poſſe, quiuis intelligat: niſi & in verbis auſteritatem, horriditatemque tetricam malit, quàm venuſtatem iucundam. Huc

In quibus rebus cernatur affabilitas.

pertinet illa Regum, & principum multorũ ſalſe, prudẽter, cautè, facetè, acutè, moderateq; dicta: à Græcis Apophthegmata nominata, quæ celebrata à diuerſis, multum ornamenti, atque gratiæ illorum factis addere ſolent. Hac enim de cauſa Adrianus Cæſar, Antoninus Pius, Alfonſus Neapolis Rex, alÿque principes viri, quorum dicta Plutarchus authoresque varÿ memoriæ prodidere, tantoperè commendantur, prudentiæ, integritatis, acuminis, humanitatis, moderationis, conſtantiæque nomine: quæ quanquam in factis, multo magis eluceant, in verbis tamen, atque ſermone non minus ſeſe oſtendunt, ac proferunt. Tandem de ornatu dicamus: quæ virtus moderationem quandã decoram, & dignitati perſonæ cuiuſque congruentem veſtitus, ornamentorum apparatus, magnificentiæ totius deniq; vitæ cultus affert. Quæ autem regiæ ſit digni-

dignitati ornamenti, apparatusq́ue aptiſsima forma; quæue mediocritas, ipſa potius cuiusq́ue gẽtis conſuetudo, mosq́ indicauerit, quàm oratio noſtra, quæ ſingulos omnium mores complecti nequit. Id tamen in vniuerſum regibus eſt præcipiendum, vt nimium luxum in victu, veſtitu, familiæ cultu, numero famulorum; equorum; forma ædium, villarum, ludorum venationis, conuiuiorum, aliarumque huiuſmodi rerũ declinent. Cum enim eſt id valde noxium; quia magnæ hoc modo Reipub. opes inutiliter conſumuntur: tum prauum multis, qui eundem imitari luxum volunt, datur exemplum. C. Caligula tantos in rebus inutilibus ſumptus faciebat, vt opes Romanæ propemodum exhaurirentur, niſi maturior eum cædes anteuertiſset. Eadem ferè Perſarum, Medorumque inſania fuit; vel à Pauſania Lacædemoniorum duce in Mardonio reprehenſa: qui, con-

Quę forma ornatus Regem deceat.

ſpecto aliquandò huius & luxu, & apparatu, ſubridens apud quoſdam Græcos, quos ea de cauſa ad ſe vocarat, dixiſſe fertur: ideò vos hùc viri Græci adhibui, vt Medorũ ducis intemperantiã, vnáque inſcitiam videretis, qui hoc vitæ genere inſtructus ad nos venire ſit auſus. Commodiùs igitur multò Septimius Seuerus: qui quamuis ſummo in imperij gradu, & honore locatus eſſet, tamen publicis opibus, & vectigalibus moderatè expenſis, adeo plenam rebus neceſſarijs, diuitemq́ue ciuitatem Romanam reliquit, vt huic rei tantùm dediſſe operã viſus eſſet. Quæ res Veſpaſiano quoq; Cæſari laudi fuit, licet à quibuſdam is auaritiæ nomine ſit notatus, quòd ab inutili profuſione illa Reip. bonorum, qua vti priores imperatores conſueuerant, abſtinuiſſet. Tantus enim illorum extitit luxus, vt vel ruente iam ad exitiũ Romano imperio Athanaricus Go-

thorum

thorum Rex à Gratiano Cæſare Cōſtantinopolim magna pompà acceptus, dixerit, imperatorem Romanum terrarum Deum eſſe, cœleſtis imperij maieſtatem quodammodo præ ſe ferentem: contra quem nemo non ſolum arma mouere, ſed ne cogitare quidem impunè quidquàm poſſet. Quamobrē principes rectius multò fecerint, ſi Laconum, priſcorumq́ue Romanorum exemplo moderatè, frugaliterq́ue viuant, nimios verò illos, inutilesq́ue apparatus Perſicos, & barbaricos fugiant, fieriq́ue in Rep. ſua vetent: tum quia id magnum intemperantiæ ſit vitium, tum quia inutiliter opes Reip. conſumantur, & quod pernicioſius eſt, multi hoc exemplo deteriores fiant. Monet hic iā locus, vt inquiratur, nū ſumptuariæ leges fieri à principe in regno ſuo debeant: tum eædémne aliquando mutandæ, abrogandæúe precio, ſtudio, cupiditatéue ſint: poſtremò quatenus,

quóue pacto ferri eas oporteat. Leges de ciuium ſumptibus moderādis ferri aliquandò debere, tametſi nullū aliud apertius vrgeret argumentum, quàm quòd à philoſophis omnibus, qui de Reip. ratione ſcripſerint, quòdque à pleriſque rerum publicarum optimè adminiſtratarum rectoribus ita ſit conſtitutum, honeſtum per ſeſe tamen, atque vtile eſſe appareret. Nām Plato imprimis ſumptuum in Rep. ſua modum teneri aliquē voluit, quòd luxus non tam corrumpat, eneruetque ciuium animos, q̄ quod magno etiam illi cum detrimento Reip. deteriores fiat, qui voluptatibus ſeſe pluribus dederint. Idem à reliquis eſt philoſophis, & legislatoribus præceptum, vt à Lycurgo, qui omnem apparatum, lautitieque lege prohibuit, itemque à Romanis diuerſis legibus, atque temporibus, vt Oppia, Fannia, Didia, Cornelia, Antia, Iulia, Orchia, cenſorumque edictis:

De legib. ſumptuarijs à Rege dandis.

ctis: quibus omnibus victui, cultuiq́ue ciuium modus aliquis imponebatur. Cũ enim in Græciam primo luxus, deuicto Mardonio, deinde verò in Italiam ex Aſia eſſet allatus, abrogantis paulatim ijs, quas retuli, legibus partim magiſtratuum negligentia, partim virorum principum exemplo, partim opibus, atque abundantia creſcente, vix cohiberi tandem potuit, quouſque labente ad exitiũ Romano imperio egeſtas, bellorumq́ue, ac temporum turbidorum anguſtia nullum luxuriei plane locum reliquit. Sunt hæc tempeſtate Venetijs, Genuæ, alijsq́; in Italiæ ciuitatibus leges huiuſmodi ſumptuariæ, fuereq́; in Hiſpania, præſertim in Luſitaniæ regno, nonnullæ: ex quo intelligitur, quam ſit Reipub. vtile, hominum luxum, intemperantiamq́ue legibus coërceri, cum id pleræque Reſpublicæ ſtudioſe cauerint, ne, corruptis ciuibus, vnà pereat quoque Reſp. Ro-

mana ciuitas tandiu firma, integráque permanſit, quandiu ſinguli eiuſdem ciues temperantes fuere: coactis enim in vnum cunctorum opibus, tota erat firmior communitas: quod vel Horatius item poëta teſtatus eſt in ijs verbis:

—non ita Romuli
Præſcriptum, & intonſi Catonis
Auſpicijs, veterúmque norma.
Priuatus illis cenſus erat breuis,
Commune magnũ. *At poſtq̃ mollicie Aſiatica contaminati ſunt Romanorum animi, debilitari, frangique imperium non deſtitit, donec à barbaris dirutum, atque funditus eſt deletum. Quocirca nullum præſtantius et ſtabiliendo imperio, & temperandis ciuium animis poteſt remedium afferri, quàm ſi temporum, ac perſonarum ratione habita, leges ſumptuariæ à Rege ferantur. Nec enim vnum omnia tempora vitæ cultũ, aut formam requirunt, nec omniũ opes,*

aut

aut dignitas. Alijs temporibus cultus aliquis nimius videri poſſit, qui moderatus ſit alijs: aliam item viuendi legem ſequentur principes viri, aliam vulgus, atque homines mediocris fortunæ. Qua de cauſa mutari quidem pro tempore, dignitate, opibusque hominum leges de ſumptibus poſſe ſtatuo: abrogari verò, aut tolli prorſus gratia, ſtudio, inuidia, odio, contemptu, non item. Ac modum ſanè hunc legę prudentes viri, qui ciuiū ſuorum mores, ingeniaque noſcant, conſtituent, autoritatem autē ijs princeps dabit. Illud tamen vitabit ipſe, quod ſeditionibus atque multorū querelis cauſam præbere ſolet, vt iuſtas de ſumptibus leges nunquàm mutet, aut abroget, tum vt nulla pecunia, ſtudio, æmulatione, cupiditate, aut priuilegio ijs alios conſtringat, alios autē liberet, cùm id & iniquum ſit, & tumultibus excitandis accommodum. Quo nomine probum Quatenus leges ſumptuariæ ſint mutandæ.

mana ciuitas tandiu firma, integraque permanſit, quandiu ſinguli eiuſdem ciues temperantes fuere: coactis enim in vnum cunctorum opibus, tota erat firmior communitas: quod vel Horatius item poëta teſtatus eſt in ijs verbis:

——non ita Romuli
Præſcriptum, & intonſi Catonis
Auſpicijs, veterumque norma:
Priuatus illis cenſus erat breuis,
Commune magnũ. *At poſtq̃ mollitie Aſiatica contaminati ſunt Romanorum animi, debilitari, frangiq́ue imperium non deſtitit, donec à barbaris dirutum, atque funditus eſt deletum. Quocirca nullum præſtantius et ſtabiliendo imperio, & temperandis ciuium animis poteſt remedium afferri, quàm ſi temporum, ac perſonarum ratione habita, leges ſumptuariæ à Rege ferantur. Nec enim vnum omnia tempora vitæ cultũ, aut formam requirunt, nec omniũ opes,*

aut

*aut dignitas. Alijs temporibus cultus a-
liquis nimius videri poſſit, qui modera-
tus ſit alijs: aliam item viuendi legem
ſequentur principes viri, aliam vulgus,
atque homines mediocris fortunæ. Qua
de cauſa mutari quidem pro tempore, di-
gnitate, opibusque hominum leges de
ſumptibus poſſe ſtatuo: abrogari verò,
aut tolli prorſus gratia, ſtudio, inuidia,
odio, contemptu, non item. Ac modum
ſanè hunc legē prudentes viri, qui ciuiū* Quatę leges ſumptuarię ſint mutandę.
*ſuorum mores, ingeniaque noſcant, con-
ſtituent, autoritatem autē ijs princeps
dabit. Illud tamen vitabit ipſe, quod ſe-
ditionibus atque multorū querelis cau-
ſam præbere ſolet, vt iuſtas de ſumpti-
bus leges nunqàm mutet, aut abroget,
tum vt nulla pecunia, ſtudio, æmula-
tione, cupiditate, aut priuilegio ijs ali-
os conſtringat, alios autē liberet, cùm id
& iniquum ſit, & tumultibus excitan-
dis accommodum. Quo nomine probum*

 ali-

aliquem princeps ex ciuiũ numero quauis in ciuitate deligat, qui velut cenſor autoritate publica modum cuiq; ſtatuat pro dignitate, ac conditione; ſtatutum verò negligentes aliqua mulcta coërceat. Ita enim fiet, vt latrocinia multorũ pœnas exigentium tollantur, qui queſtus cauſa ex diuerſis ciuitatibus, vt nunc fieri cernimus, ad hoc munus petendũ confluant, dum aliquid ijs vtilitatis ex mulcta accedat: & magiſtratus ipſa ex ciuitate creatus faciliùs cernat, quid ciuem quenque deceat, ne quid legis prætextu rapiat, læſis, & offenſis pleriſque quorum odium ſibi cõflare nolit, vt aduena ille, qui lucrò tantũ ſpectato, breui ex ea vrbe refertus, oppletusq; ciuium ſpolijs ſit diſceſſurus. Sed hæc nimis exilia ſunt, atque à principe probo, reique publicæ ſuæ ſtudioſo commodiùs prouidebuntur. Si enim is noſtra hæc præcepta, quæ generatim ſolum

relata

relata ſunt, cùm ſingula perſequi nequeamus, ſequatur, & prudens, & iuſtus, & fortis, & moderatus, & omni virtute cumulatus exiſtet: tum eius regnum tale erit, quale et hæc noſtra tempora longè corruptiſſima poſcunt, qualeque ætati omni, nationibus, atque populis omnibus ſit optandum.

Finis libri ſecundi.

SEBASTIANI FOXII MORZILLI HISPALENSIS DE REGNI REgisque institutione Lib. III.

LVC. O doctam, elegantem, prudentemque tuam Aureli orationem: equidem niſi ſermonis tui curſum retardare noluiſſem, obiter aliqua quæſiuiſſem; quibus de dubitabam; quæ tamen neſcio quomodo à te, quaſi meum introſpexiſſes animum, longè commodiùs, quàm poſtulaſſem, ſunt dicta. Quis tuã iſtam regni, regiſq; inſtitutionem audiat, nec eam continuò Regibus cupiat vniuerſis ad imitandum propoſitam? Quam eadem principem tam negligentem publici boni audita ſtatim non moueant, ac perſuadeant? ANT. Perſuaderi ne tu his Reges putas ò Luci? ac non

irri-

irridere potius illa, quæ magno ſtudio, obſeruationeque ex medio vitæ vſu Aurelius iſte colligit? Fingat ſibi quidquid velit ipſe, inſtituat arbitratu ſuo principem iuſtum, prudentem, fortem, moderatum, omnibus denique officijs virtutum inſtructum, nihil ſanè effecerit quando nec tales vnquam principes ſunt inuenti, & ea præceptis deſcribi oporteat, quæ homines aliquando re ipſa conſequi poſſint. Quoniam in principe iſthæc tu Aureli non modo cuncta fuiſſe ſimul, vt ipſe vis, ſed ne aliqua eorum quidem vnquam legiſti? quem item exiſtimas hæc præſtaturum, quæ fingis? cũ alios ambitio rapiat, alios auaritia, pleroſque inſolentia, & cupiditas, omnes priuatæ cõmoditatis ſtudiũ. Si aliquos tu Reges genere vno virtutis excelluiſſe, quod alijs haud æquè ineſſet, dixiſſes, darem id equidem citius, atque libentius: cum autẽ omnes in vno virtutis numeros

Contra Regum inſtitutionem commu nem.

Iii

meros

meros quæras, qui magis à Platone Reſp. cogitatione animi adumbratur, quàm abs te regnum? Quamobrem noli quæſo Aureli, ſi me audias, à principe iſta virtutum officia poſcere, cum talis nuſquam inuentus ſit aliquis: ſed varia te, & recta, vtiliáque conſilia, ſi regnũ omnino probes, notaſſe cogita, quæ propoſita regibus varios in vſus raptim tribuantur, ſicque fructum aliquem afferant, cuncta vero capi ab vno poſſe, omnino deſpera. Ita enim principes hodie animati ſunt, vt niſi diuino munere eorum mentes purgentur, hæc negligant, aut ne legant quidem, aut audiant quaſi vana, et inutilia. Nec deerũt, qui multis id argumentis docturos ſe pugnaciſſimè profiteantur. Quo fiet, vt nec iudicare principes quidquàm ſincere poſſint, & ſpeciem affectibus ſuis leuium rationum colore adumbratam prætexant. Taceo quòd eorum familiares ſeu falſa pruden-

tiæ

tiæ perſuaſione, ſeu faſtu, & proteruia quadam nulla bonorum audiant cõſilia, aut data negligãt, & arroganti ſubſannatione refellant, quòd cauſa, fineque rerũ ignoratis tanquam miſterijs abditiſsimis temerè detur: Id etiã prætereo, quod Reges ipſi ſic perſuaſi ſunt, vt vel ingenio, iudicioque ſe cunctis excellere facilè exiſtiment, vel rem, qua maximè indigeant, ab aliquo ſubdito petere, turpe ducant, quia vltro veluti iure ſibi debitam offerẽdam ab alijs ſperant: certè non video, cur vel optimus iſte Rex bonæ, atq; honeſtæ Reip. anteponatur. Nam ſi talis omnino is ſit, qualem tu fingis, eum ego à Venetorum duce, aut conſulum Romanorum munere non diſcerno, eiusque regnum Remp. eſſe quandam honeſtam ſtatuo: ſi autem ab iſta regula diſcrepet, non iam Regem, vt tu fateris, ſed planè tyrannũ putabo. LVC. *Parcius iſta quæſo Antoni: noli tam ci-*

tò regnum Reip. poſtponere, aut Reges omnes tyrãnos iudicare: ipſum prius Aurelium tibi ſinito reſpõdere, quàm quid incognitum damnes. Tu verò Aureli perge vt cœpiſti, nec oratione iſtius magnopere commoueare. Donec enim ſermonis tui curſum confeceris, nihil à te illi cenſeo reſpondendum. AVR. *Prorſus iſto modo Luci faciam: malo enim diſputationem incœptam abſoluere, ne cõtradicẽdi locus relinquatur, quàm, ea interrupta iſtius, obiectionibus reſpondere. Hiſce igitur præceptionibus Regis, regniq́ue optimi ſpecies, vt docui, formari debet, ne in vitium tyrannidis, quod eſt lõgè maximum, incidatur. Eſt enim tyrannis Reipub. deprauatiſſima forma regno contraria: in qua cum vnius libidine cuncta gerantur, nihilq́; aut legibus, aut inſtitutis honeſtis concedatur, tyranni ſunt illi, qui in eadem dominantur, ijdemq́ue Regi probo contrarij.*

Quid ſit tyrãnis, et quot eius formæ.

Ty-

Tyrãnis autẽ, quæ regno altera ex parte repugnant; ſicuti vitium virtute, veram Reip. formam habere, vt Ariſtoteli placet, dicenda non eſt: cùm nec in ea legum, virtutiſue ratio habeatur, cumq́; præfectus illi tyrannus non publicæ cõmoditati; ſed propriæ ſtudeat conſulere; vnde quemadmodum regni à nobis ex Ariſtotele quædam adductæ ſunt formæ, ita quoque tyrannidis aliæ conſtituendæ videntur: quibus de ipſis obiter etiã eſt nunc dicendum. Prima eſt ea, in qua ſupremam principes tenent in ſuos poteſtatem, quaſi domini in ſeruos, licet hæreditate illi eam à maioribus acceptã æquo animo ferant, pareantque libenter: vt barbari, qui Regum ſuorũ dominationem non aſpernantur, quòd metu, & admiratione illorum cohibeantur, cùm tamen velut mancipia quædam ijs ſeruiant; itaque tyrannica eſt huiuſmodi regni forma, in qua Reges hæredita-

tis

tis iure accipiant imperium, idemque armis ſuorum tueantur, plenam tamen ipſi poteſtatem in omnes quaſi in ſeruos habeant, gerantque pro libidine cuncta. Secũda porrò tyrãnis eſt, quæ τῶν ἀσυμνήτων à Græcis dicitur, in qua plena etiam alicui ſuffragijs electo poteſtas ad certũ tẽpus, vitámue conceditur: eademque à ſuperiori differt ſolum, quod hæreditate aut accepta, aut relicta non eſt, ſed populi alicuius voluntate inſtituta: ceteróqui congruit cum illa, quatenus ſummã in omnes præfectus habet poteſtatem. Atque hæ formæ Reipub. duæ quamuis tyrannicæ, tamen ſimilitudinem regni habent, quod quis rerum potiri ſolus, et idem iuſtus eſſe in gerenda Rep. poſsit. Tertia illa proprie tyrannis, regnoque prorſus aduerſa appellatur, in qua is vnus, qui dominatur, pro libito cuncta gerit, refertque ad commoditatem ſuam: idemque nec bonorum

con-

conſilium, nec prouocationem ad alios meliores admittit, inuitiſque, ac repugnantibus imperat. Hæc igitur proprie tyrannis & Ariſtoteli, & omnibus appellanda videtur: tyrannique illi, qui pro libidine cuncta adminiſtrent. Sed age, niſi moleſtum eſt vobis, quî fiat tyrannis, exponam, vt qualis ſit, et quo modo à regno diſtet, intelligatur. Ariſtoteles libro de Rep. quinto, duo eſſe inquit Reip. genera, ex quibus tyrannis oriatur, Olygarchiam, et Democratiam: quòd vt in illa pauci pro arbitrio dominentur, in hac multitudo, & vtrunque peſſimum ſit, ita ab vtraque aliquid habeat tyrannis. A Democratia, quòd non optimus quiſque, ſed potentiſſimus dominetur, ſicut eandem ob cauſam aduerſus nobilitatem plebs aliquandò tumultuatur: Ab Olygarchia verò, quod ſicuti pauci illi ad vtilitatem ſuam omnia referunt, ita quoque Tyrãnidis cauſę & origo.

tyrannis. Atque hoc modo tyrannis duabus ex Reip. formis planè corruptis conſtare, gignique videtur. Quanquam ſit ipſa quidem ex Democratia, nõ Olygarchia, cum qua omnino congruit, eo modo, quo dixi: quoniam multitudo nobilitati infenſa vnum ſibi ducem præficiat, cuius arbitrio viuat: qui hac pȏteſtate auctus aſpiret poſtea ad tyrannidem. Cuiuſmodi eſſe ferè duces exercitus, gratioſique populo homines ſolent: vt in Italia Cæſar, in Aſia Arbactus. Hac in ſententia Ariſtoteli omnino cũ Platone conuenit, qui libro de Repub. octauo tyrannidem etiam ex populari adminiſtratione naſci arbitratur, ſicut ex dominatione paucorum popularem. Cum enim paucorum potentiæ vniuerſi ſubijciuntur, cupiunt continuò liberè ac diſſolutè viuere, excuſóque dominationis iugo ad popularẽ adminiſtrationem quærendæ libertatis prætextu

ſe

ſe conferunt. In qua tamen cunctis ſumma licencia viuentibus, idem recurrit, quod in paucorum potentia extiterat: mutaturque ſumma libertas in ſummã ſeruitutem, vt omnia, quæ mutantur, in ſuum abeunt contrarium. Cum enim populo cuncta adminiſtrante, plerique propter vitæ licentiam, otioſi egenique ſunt, ac ditiores, melioresque viri diuitijs ſtudeant quærendis, alij minus diuites ſua curent duntaxat, neglectis alienis: ac diuites illi veluti faui mellis reliquorum quaſi fucorum rapinæ expoſiti ſæpè ſpolientur: occaſionem hinc ſumunt quærendi ſibi præſidia aduerſus populi audaciam, iisq; comparatis, aut odio, aut cupiditate vltionis, data occaſione, paucorum potentiam affectant. Cui vt ſeſe opponat populus, vnũ ſibi quaſi tutorem, defenſoremque com munis libertatis quærit, qui poſtea ad ſummæ potentiæ faſtigium euectus

 dege-

degeneret in tyrannũ. Siquidem is, vt, inuitis optimatibus, occupauit imperium, iiſque inſidiantibus, ac repugnantibus etiam populi ſtudio non parcit, ſed alios vi, alios falſis iudicijs circumuentos tollit: in omnes exæquò vel vulgi, cuius ſibi gratiã retinet, vel exterorum hominum armis ſeptus ſæuit, ac ſolus imperio potitur. In quo etiam cum multitudinis ſibi, vel finitimorum Regum ſtudia compararit, aliorum occuparit ditionem, alios extinxerit, aut pacarit; quos repugnaturos conſilijs ſuis putarit, in ſumma poteſtate collocatus, ne ſuis quidem parcit, nedum alienis. Hoc igitur modo Plato, & Ariſtoteles fieri ex Olygarchia, & Democratia tyrannidem arbitrantur. Addit & cauſas his alias duas Ariſtoteles idem iudicio meo veriſſimas. Prima eſt cùm ex Regibus ijs, qui maiorũ diſciplina neglecta, prauis moribus viuũt, eodẽq;

modo

modo gerũt Remp. quòd etiã tyrannicũ eſt, ſicuti & vitijs ſeſe dedere contra rationis arbitrium tyrannidem animo in ipſo repreſentans. Secunda eſt, cum conceſſa alicui ad tẽpus poteſtate ſumma, is illa interim ſibi eiuſdẽ retinendæ cupiditate quærit præſidia, vt nullo pacto ex ea deijci poſſit: cuiuſmodi fuit L. Syllæ, ac Cæſaris Dictatura. Atqui hoc modo tyrannidis nõ ſolũ origo noſcitur, ſed etiam à iuſto regno diſcrimẽ. Etenim iuſti Regis id eſt propriũ, quòd nulli vel diuiti, vel egeno iniuriam, aut cõtumeliam facit: contrà tyrannus, qui ad commoditatem ſuam omnia refert, nulli vel optimo parcit, dum alios propter odium, alios ob metũ præſtantiæ, potẽtiæ, ac virtutis, alios inuidiæ cauſa de medio tollit, dum bella non vtilitate Reip. ſed auaritia ſua ſuſcipit, atque gerit, dum vectigalia ſuis grauiſſima imponit, dum omnia rapit. Præterea Rex

Diſcrimẽ Regis, & tyranni.

quicquid geritur, id honeſtatis cauſa inſtituit: tyrannus verò cupiditate, ac voluptate ſua cuncta metitur, quæ his obſtant, fugit, vt illa tueatur, non abſtinet à rapinis, cædibusque multorum, præſertim nobiliorum, à contumelia, iniurijs, mendacio, ſimulatione, crudelitate, cæterisque ſceleribus, quæ vel ab hoſte crudeliſſimo in victos committi ſoleant. Sunt & alia tyrannidis incommoda, quæ diligenter, & copioſe Plato perſequitur, quæque non ſolum cum iuſti Regis moribus pugnant, ſed etiam cum vita ipſa tyranni. Cum enim is, vt imperiū diu teneat, optimū quenque de medio tollat, ſiue is amicus, ſiue inimicus ſit, neceſſe profectò eſt, exploraturum eū ſemper, quis domi, forisúe talis exiſtat, illumque continuò quæſita occaſione, cæſurum. Quo fiet, vt prauos tantum, ac ſceleratos homines ſibi charos habeat, eorumque vtatur amicitijs,

citijs, cum illius libidinem fortis, pro- busque nemo ferre poſsit. Nec etiam ſe illorum improborum fidei planè com- mittet, cùm nec ab improbo quidquam boni expectandum, atque odioſa ſit ſemper cunctis dominatio. Itaque ad- uerſus hos etiam ſatellites ſibi adiun- git: qui multi mercede, ac præmijs ille- cti ad illum accedunt, vel ipſa ex ciuita te, vel ex nationibus exteris. Horum ſibi ſtudia, amicitiamque conciliabit, in hos liberalis, humanusque erit: reli- quos autem bonos, odio, inſidijsque in- ſectabitur. Accedunt præter ſatellites hos adulatores, qui vitæ genus hoc in- quietum, & periculoſum laudent, & admirentur, qui tyranni prædicent vir tutes, qui paſsim eum ad cælum euehãt, eoque non paucos leues homines in eiuſ- dem ſtudium excitent, qui demũ ipſum ad reſipiſcendum nequaquàm inuitent, ac illo in vitæ genere magis, ac magis Tyrãni cę vitæ diſcri- men.

confirmẽt. Quapropter vt liberalis ipſe in hos videatur, ab alijs rapit, quæ alijs ſit daturus, nec ſacris, prophanisque parcit, in omneis quaſi efferata quædã beſtia ſæuit. Nec verò ſecum ipſe minus tyrãnidem exercet, quàm in alios, quippe qui potiſsimam ſui partem, id eſt, mentem turpiſsimis ſeruire affectibus cogat: vt ſæuitiæ, odio, furori, inuidiæ, auaritiæ, amori, libidini, voluptatibusq; fœdiſsimis. Vt enim ipſe ſibi turpiter, ac nefariè viuẽdi licentiam apud alios ſumit, ita quoque viuit priuatim. Nam luſtris primum, vt Plato inquit, cõmeſſationibus, ſcortis, omnibusq; libidinibus inquinari ſe patitur. quibus irritata eius cupiditas multò magis quotidie inflammatur, pluresque grauiſsimorum ſcelerum formas profert: deinde in redditũum profuſione modum exit, dum omnia explendæ libidinis cauſa conſumit, ijsque exhauſtis tum

dolo,

dolo, & fraude, tum vi, & apertè ab alijs prædatur: itaque ſemper tyrannus indiget, ſemper quærit, ſemper omnia profundit, rurſusque requirit, ſemper ſibi ab alijs timet, nunquam liber eſt, nunquam alicui amicitia coniunctus, omnibus ſeruit non modo cupiditatibus ſuis, ſed etiam ſubditis, in quos crudele habet imperium. Atque huiuſmodi quidem eſſe dicitur à Platone tyrannus, eiusque vita, & Reſp. ea, cui dominetur: cùm illa ſemper exemplũ rectoris ſui imitari ſoleat, cumque non ſecus tyrannica ciuitas ſit, in qua quis tyrannus exiſtit, quàm idem ipſe tyrannus, cuius & vitam, et mores deſcripſimus. Hinc eſt etiam perſpicuum, quantùm à vero Rege tyrannus diſcrepet, ſi mores, ingenium, factaque huius cum factis illius conferantur: Videbimus enim alterum quaſi vitij, alterũ vt virtutis formam gerentem inter ſe dif-

ferre. Ex quo intelligitur, regnum, & tyrannidem adeo eſſe contraria; vt ſi quis tyrannus exiſtat, is eſſe Rex nullo modo poſsit, aut ſi quis Rex, idem nequaquàm tyrānus. Hiſce duabus Reip. formis reliquæ omnes, vt Plato, & Ariſtoteles putant, interijciuntur, eædemque ad alterutrum extremorum tū proprius accedunt, tum abſcedunt longius, ſicuti vitium, & virtus, quanquā contraria ſint, actiones tamen ſibi interiectas modò ad vnum, modò ad alterum quaſi extremum habent propinquiores: itaq; ex his quatuor ciuitatum formis, Olygarchia, Democratia, Ariſtocratia, & mixto quodam genere, quod Reſp. dicitur: Olygarchia certè, & Democratia ad tyrannidem, Ariſtocratia, & Reſp. ad regnum accedunt; quoniam illæ duæ corruptæ Reip. formæ, hæ contrà integræ, ac iuſtæ ſunt: quanquàm ne vix quidem hæ duæ vitioſæ

tioſæ formæ tyrannidis corruptionem attingunt: nec alteræ duæ iuſtæ regni præſtantiam. Hæc igitur ex Platonis, & Ariſtotelis, doctiſſimorum virorũ ſententia, quæ dicerem habui de regni cum tyrannide comparatione: quid ergo nobis amplius videtur? LVC. *Nobis verò nihil, niſi rectè, doctè, & eleganter.* AVR. *Quod ſi hæc tyrannis à cunctis philoſophis eſſe dicitur, quam nos ſuprà retulimus, qualéne tu Antoni regnum exiſtimas futurum?* ANT. *Ego verò ne cogitare quidẽ illius perfectionem, aut mente aſſequi poſſum: ſicut nec huius, quem ipſe deſcribis, tyranni à communibus regibus diſcrimen.* AVR. *Vix abſoluto ſermone, iam inſultare nobis Antoni vis? qui nec dum ſingula Regis, aut tyranni quaſi vitæ momenta, actus, moreſque perſpexeris: nec in altero perfectionem omnem virtutis poſueris, in altero autem vitiorum. Ne ſi tu*

inten-

intento iſtud, ut dignum prudẽtia tua eſt, animo cogitaris, perfectámſane illam regni, Regisque formam, quã ipſo ab exordio ſermonis mei afferre in medium cœpi, nec ſatis adhuc perfeci, aſſequere, non mentis ſolum acie, ut tu ais, ſed oculis penè ipſis. Nec enim difficile eſt id ingenioſo, prudentique, viro, ei præſertim, qui longo, ut tu, rerum uſu peritus, bonisque artibus ſit edoctus. LVC. *Difficilem ſanè Aureli, ut Antonio etiam iſti videtur, regni formam proponis, & tuo, ni fallor, inſtituto haud planè congruentem.* AVR. *Quid ita Luci? an quod perfectionem huic noſtro Regi ſummam addiderim, fœditatem autem tyranno?* ANT. *Non: ſed quòd tu ſuprà regnum his accommodatum temporibus deſcripturum te pollicitus es: nunc autem ais perfectum Regem, regnumque requirere: iſtud igitur ipſum difficile à Lucio putatur, inſtitutoque*

tutoque tuo repugnans. AVR. *Nihil hic repugnantiæ Antoni video, quòd Regem quendam in ſuo genere fingam perfectum. Nam aliud omnino eſt, cogitatione animi eum fingi, qui nuſquam ſit: aliud verò, quod ad rerum vſus, vitæque conſuetudo patiatur, abſolutiſſimum quæri. Quod ipſum nec facilè, aut leue eſſe nego, ob id ſaltem, quòd multis res conſtet præceptis: cùm nihil præſtans, aut rarum difficultate careat. Nec enim tam difficile eſt, ab eo, quem ſuprà poſui, tyranno Regem diſcrepare: quaquàm eſt quidem id difficillimum: quàm quòd, tametſi optimus ſit, multis obſtringitur difficultatibus. Nam vt vitæ illam anxietatem, timorem, ſuſpicionémque vel de vxore, ac filiabus, nédum cæteris alijs Dionyſij tyranni omittam (qui ne noctu quidem ſe tutũ cum vxore eſſe putarit, quíque filias tonſtriculas fecerit, ne dum tõdendam bar-*

barbam præberet, ſuam alicui ſalutem committeret) ſatis magnum profectò periculum imminere tyrannis Dionyſius idem Damocli declarauit: qui cum eius fortunam miraretur, iubereturq; ab illo, eandē aliquantū guſtare, appenſum è lacunari gladium ceruicibus impendentem cernens continuò poſtulauit, vt inde ſibi tuto abire liceret: nolle ſe amplius delicijs illis frui, aut illud vitæ genus amplecti. Quanquàm verò hoc impendere periculi videatur tyrannis, nequaquàm item iuſtis principibus, vel id certè laborioſiſſimum eſt, quod nullus eſt tam iuſtus, aut æquus princeps, qui, ſi non ab omnibus, ſaltem ab inuidioſis quibuſdam, aliquando nō iudicetur tyrannus. Nā vel Auguſtus, Titus, Traianus, Antoninus, iuſtiſſimi cum fuiſſent, non caruerunt obtrectatoribus, quos timuere, dum viuerent. Nec immerito Galba, cum in

Labor, ac difficultas regnandi.

impe

imperium aſcitus eſſet; dicebat, imperium ſe non accepiſſe, ſed illi potius ſe alligatum fuiſſe: cum iam ſui eſſe iuris nequiret, egeretque pluribus neceſſarijs rebus, tametſi cunctis abundare videretur. Quid enim ex regno commoditatis Reges habent? qui omnibus vitæ momentis non ſibi, ſed ſubditis viuere debeant, quique nequeant ſine cura perpetua publicorum negotiorum eſſe, cum omnibus eos rebus cunctorum prouidere, ſatisfacere, reſpondere, ſeſe accommodare, neceſſe ſit. Adeſt, qui pertinaciſsimè quid petat, qui ambiat dignitates, aut munus aliquod publicum, qui longi temporis poſcat obſequijs ſuis præmium conferri: huius petitioni moleſtæ ſatisfaciendum eſt, ne iniuriam fieri ſibi conqueratur. Crimina porrò omnia, quæ in Rep. committantur, dum Regis arbitrio ſubiecta puniuntur, veluti carnifex quidam ab ipſa eſt conſtitutus.

Iam

Iam ſeditiones, lites, contentionesq́ue ciuium ad eum tanquam communem arbitrum varijs, & remotis ex locis deferuntur, magnamq́ue pariunt moleſtiã, erepta deliberandi ſæpè facultate, propter mirabilem varietatem. Quod ſi verò hoſtis regionem inuadat, hunc protinus cura de bello, eius apparatu, milite, duce, cõmeatu, cæteriſq; neceſſarijs ſubire debet: Itaq; reliquis quieſcentibus, ſolus de hoſte repellendo, inuadendo, præoccupãdóue cogitat, ſolus ſe periculis offert, ſolus rei pecuniariæ, militis, ducum, præmiorum, ſuppliciorumq́ue cuique pro factis debitorum procurationem ſuſtinet. In vectigalibus porrò imponendis, aut exigendis quot ciuiũ ſunt querimoniæ, tumultus, execrationes? ſpoliari ſe, quàm ab hoſte, non minùs, putant. Præterea adulatio, mendacia, ſimulatio, occultata prætextu amicitiæ odia, doli ad extorquendum, quod

cupi-

cupiant, à familiaribus prauis intenti, perfidia, verorum amicorum penuria, cæteraque huius generis, quæ ſunt regno inſita, certè miſerrima ſunt: cum ne id quidẽ regibus liceat habere; quod quiuis è medio vulgo facilè nãciſcatur: cumque nulli magis aſſentationi; mendacijs, perfidiæque vel chariſſimorum pateant, quàm Reges: vt mirum ſit, quî tantum laborem perferre breuiſſima voluptatum, atque honorum compenſatione poſſint: cũ ſi prudentes ſint, animi tranquillitatem, delecto priuatæ vitæ genere (vt olim Diocletianus atque alij Reges optimi, modò Carolus .V. Philippi pater fecit) cum falſis illis, caducisque delicijs permutaſſent. Sed eos ambitio, quemadmodum Xenophõ inquit, & ab Africano aliquando dici ſolitum refert M. Tullius, laborem hunc difficillimum facit æſtimatione minorem: quoniã qui aliqua in dignitate lo-

cati ſunt, dominationis, honoriſque ap- petitu laborem æquo animo ferunt, eun- dem, ſi tolleretur ambitio, nunquam laturi. Erat quidem hæc Octauius ex- pertus, qui & priuatam, & regiam de- guſtarat fortunam, cum poſt adeptum imperium apud amicos ſæpè de eodem abrogando, reſtituendaque ſenatui au- toritate ageret, cumque ab eodem ſena- tu, bonisque omnibus vix perſuaſus publicam adminiſtrationem ſecūdo ac- ceperit, qua ſe annis decem exactis, ab- dicaturus erat, niſi diutiùs prorogare- tur. Declarat id elegans eius, prudensq; oratio ad vxorem Liuiam, quæ quoni- am à Dione doctiſſimè ſcripta eſt, eam apud eundem auctorem legitote, vt vi- ri ſummi iudicium, quod ſine dubio vo- bis probabitur, cognoſcatis. ANT. *Le- gi aliquando Aureli, ac probaui mirum in modum: eamque à regibus omnibus cuperem legi, & ediſci, vt vel Remp.*

melius

melius adminiſtrarent, vel ipſos tyrannidis tandem perteſum eſſet. AVR. *Ad ingenium redis ſemper Antoni. Sed his de regni commodis, atque incommodis ita propoſitis, pergam ad ea, quæ tu diuerſis in locis mihi obiecisti: quibus quod orationis impetu ferrer, ſuprà noui reſpondere.* LVC. *Ecquænam iſthæc Aureli ſunt, nam mihi memoria exciderunt?* AVR. *Num Monarchia videlicet (huc enim omnes illius obiectiones referuntur) ſit cæteris formis Reipub. præſtantior, an contra? Eſt enim id à multis non ſemel diſputatum, nec ſolum ab Antonio propoſitum; dum alij vel patriæ morem, vel opinionem ſemel ſuſceptam defendere, alij ad principum adulationem aſſerere, quæ placitura ijs, arbitrantur, volunt. Itaque collatis vtrinque rerumpublicarum commodis, & incommodis, inquiramus, ſi placet, quæ gubernationis forma ex omnibus*

optima ſit, aut minus certè incōmoda: quandò, vt eſt vita hominum comparata, nulla Reſpub. vitio carere poteſt. LVC. *Placet id quidem ſummoperè & mihi, & iſti, vt exiſtimo, Antonio, à quo hæc quæſtiò iamdudum expectatur.* ANT. *Ita omnino eſt, vt exiſtimat Lucius: nam hîc te Aureli expectabam, tuamque in hac parte eloquentiam, & acumen deſiderabam.* AVR. *Quandò igitur vobis ita videtur, idq; vel à me propoſitum, et inſtitutum animi cogitatione fuit, cōferam reliquis cum Reip. formis Monarchiam, vt ſingularum inter ſe vel bonis, vel malis comparatis, quæ omnium ſit præſtantiſſima, cognoſcatur. Principiò ſtatuamus id, in Rep. omni communem vtilitatem ſpectandam ab eius rectoribus eſſe, id eſt, pacem, tranquillitatem, honeſtatem, ac fœlicitatem eiuſdem, quoad fieri poſſit, quærendam. Nec enim Reſpub. ſtare*

Cōparatio Monarchiæ cū aliјs Reip. formis.

omnino poteſt, ſi non ciuium omnium tanquam vnius corporis partium commoditati conſulatur: nec eadem conſeruari ſanitas poßit, niſi pax, concordia, & cum his etiam recta vitæ inſtitutio ad finem hominis vltimum accommodata retineatur. Itaque hæc veluti media vnũ ad finem tendẽtia connexa inter ſe ſunt, dum aliorum alia ſunt fines medij, atque omnium vnus extremus: veluti iuris conſeruandi (quod eſt in Repub. primum) finis eſt pacis adeptio quaſi necessaria corpori alicui vegetatio: huius porrò commoditas publica, quæ, tranquillitate vniuerſæ ſocietatis conſeruata, æquè ad omnes pertinet: commoditatis præterea recta vitæ inſtitutio virtuti congruens (ſine qua non Reſpub. ſed improborum dicenda eſt coniuratio) virtutis denique finis eſt vltimum illud bonum, quò cuncta referuntur. Hoc ordine fines omnes,

 quos

quos retuli, conſtant. Quibus ſic conſti tutis, quæ in animum debeat Reip. re-ctor inducere velut muneris ſui pro-pria: reſtat docēdū, à quo facilius id poſ ſit curari; ab vnóne, an à paucis; an à multis, an ab vna quadam ex his benè, ac prudenter cōſtituta ſocietate: Quod vt citius intelligatur, formarum Reip. omnium commoda, incommodaque ſin gula examinemus; facta ipſarum cum tyrannide tanquàm extremo vitio com paratione. Tyrannis, quæ ſumma, vt ait Ariſtoteles, eſt Reip. deprauatio, ta lis cum ſit, qualem nos ſuprà finximus; & in Monarchiā, et in reliquas Reip. ſpecies cadit: Nam cum paucorum po-tentia coniuncta eſt: vt initio Romæ priuſquàm populus in adminiſtrationis partem adhiberetur, cū factæ illæ ſunt in montem ſacrum, et Auentinum diſ-ceſſiones: tum cum Democratia, vt in Athenienſium Rep. quæ, Xenophonte

auto-

autore, tota tyrãnica fuit: itemq́ue cũ regno, vt ipſe fateris Antoni. ANT. *Iſtud equidem ſine dubio.* AVR. *Ita fit, vt cum ille veluti morbus per omnes ſerpat Reip. partes, & huic communis vtilitatis conſeruatio tanquàm curatio contraria ſit: omnes, quas retuli, formæ rerumpublicarum in eam præcipuè curam incumbant, vt morbus idẽ tollatur, licet id aliæ præſtare minus poſſint, quàm aliæ. Habet id commodi Olygarchia, vt ab hac primùm exordiar, quòd pauci illi, qui rerum potiũtur, ſiue diuites et honorati, ſiue optimi ſint (nam has ipſa duas formas complectitur) quòd opibus ſuis Remp. ornant, ciuibus item grati, & familiares ſunt, quia illorum ſtudia diligenter captant: quòd multi citius communem vtilitatem tueri poſſunt, quàm vnus: quòd denique nõ tam facilè multi corrumpuntur affectibus, vt quid iniuſtè agant.* De Olygarchia.

 Hiſce

Hiſce autem exceptis, quæ commoditatis habent imaginem, tota tamen tyrannica eſt; imo tyrannidi proxima, quoniam vel id eſt maximè tyrannicum, quod pauci dominentur, ac ſuis commodis, populi vtilitate neglecta, conſulant, quod multas inter ſe habeant de principatu contentiones, qui iam ad paucos deuenerit: quod ſinguli eorum, ſublatis alijs, potiri rerum ſtudeant: quod ipſum eò leuius fit, quò pauciores ſunt aduerſarij. Vt in triumuiratu Romæ factum videmus, cum M. Antonio, & Lepido è medio ſublatis, Auguſtus imperium occupauit: quod item pauci non multò difficiliùs corrumpatur, quàm vnus, præſertim cum eorum plærique commoda ſua ſpectent, non publicam vtilitatem: quòd demum eorundem paucorum inimicitiæ, ac de primatu contentiones grauiſſimas in Rep. ſeditiones, bellaque pariant: in quibus non modò ſpolietur,

cædan-

cædanturque multi, vt Syllanis temporibus accidit, ſed vnus etiam ille, quicunque euadat ſuperior, dum ſolus dominari, aduerſarijs ſublatis, conatur, truculentiſſimus fit tyrannus. Declarant hoc Marij, Syllæque victoriæ Romanis exitiales, in quibus aliquandò LXXX. *M. ciuium vna ſunt proſcriptione interempta, præter ingentem cæſorum diuerſis in prælijs numerum. Iam verò Democratiæ, cui etiam addo mixtam illam ex populari, & optimatum imperio formã, hæc ferè ſunt cõmoda, quòd publicæ commoditati conſulitur, quòd æqualitas eſt inter ciues ſumma, quòd conſeruatur libertas, quòd multi difficilius, quàm vnus, affectibus perturbantur. Incommoda verò hiſce contraria non pauca exiſtunt. Nam libertatis, æqualitatiſque cupiditate, quam inter ſe ciues tueri volunt, nullus excellentibus viris locus relinquitur, quin* De Democratia.

ijdem per plebis inuidiam, ac æmulatio nem iniuria nonnunquam afficiantur, cædantur, aut in exiliũ agantur: vt Romæ Scipio Africanus, qui tot in Remp. beneficia contuliſſet, iniquè admodum eſt in exilium actus: Athenis Themiſtocles & Ariſtides. Vnde iniuſtiſſima illa Oſtraciſmi lex & inuenta, & obſeruata eſt ab Athenienſibus, vt qui erãt dignitate aliqua præcellentes patria exulare cogerentur, quia populus æqualitatis, quæ inter ciues eſſe non poteſt, cupidus, nullius ferre vellet præſtantiam. Accedunt huc contentiones de magiſtratibus, ſimultates, ſtudiáque multarum partium diuerſis ſuffragantium, ambitus, gratia, factiones, licentia, & audacia hominum otioſorum, qui ſunt multi in huiuſmodi ciuitatibus, quique, vt Plato in Rep. ſua docet, veluti muſci mel, ſic opes meliorum conſumunt. Quo fit, vt tyrannidi proxima Democratia

ſit,

ſit. Cum enim à multitudine pauci illi diuites, aut iniuria affecti, aut ſpoliati ſint ſæpius, idque maioribus ſuis, propinquis, æqualibusque accidere videant, paulatim opes congerunt, neceſſaria præſidia quærunt, quibus & populi audaciam reprimant; & aliquando, ſi liceat, dominentur. Quod cum vi fiat, poſtquã eſt ab eiuſmodi viris partũ imperium, tyranni efficiuntur; & quaſi acceptarũ iniuriarum pœnas odio quodam in plebem inteſtino expetũt. Præterea dum hæ contentiones inter præſtantes, ac populares de principatu exiſtunt, debilior aduerſus communes hoſtes Reſp. fit, itaque facilius ſuperatur, vt Athenienſes tum à ſe ipſis, tum etiã ab alijs ciuitatibus diſſentientes ſine labore ſunt à Philippo Macedonũ Rege victi. Prætereo multa exempla ſimultatum, bellorum, cædium, rapinarum, & vaſtitatum, quæ in pleriſque

fuere

ſuere rebus publicis, tantùm, quia multitudo imperare, nobilitate oppreſſa, vel hæc, illa ſublata, dominari voluerit: vel quia grauiſſimi ſint ex eiuſmodi ciuium contentionibus facti tyranni, ſi quis fortè victor euaſerit. Sed pluribus hæc res argumentis nequaquàm eget, cum à Platone in nono de Repub. libro, & legibus, atque Ariſtotele in hanc ſententiam plura dicantur. ANT. *Diligenter tu quidem Aureli es plæraque rerumpublicarum commoda, incommodáque complexus: ſed non cogitas defenſores earum eſſe non paucos, qui oppoſitis rationibus, eadem regno quoque euenire confirment, ideóque nihil commoditatis in hoc plus, quàm in illis ponant.* AVR. *Nondum eſt eò Antoni, quò animum referebã, oratio mea progreſſa. Attende quæſo, dum regnum cum eiſdem Reip. formis comparo: ſic enim quod ſit præſtantius, aut minùs*

ſaltem

ſaltem incommodum apparebit. Illud imprimis iam conſtat apud omnes, multò eſſe pernicioſius omni Reip. multos dominari iniuſtè, quàm paucos: quia mala quò grauiora ſunt, eò vehementiora: atqui ſi vel paucorum, vel multorũ dominationi ſubiecta ciuitas ſit, in eaq́; tyrannis exoriatur, id eſt, longè grauius, quàm ſi monarchiæ contingat: quandoquidem hic vnus eſt tantum tyrannus, ibi multi. Quòd ſi ergo vnius eſt incommoda minùs, quàm multorum tyrannis, ſequitur ſanè, præſtantius eſſe vnius imperium, quàm multorũ, quandò vel ipſa eius corruptio non eſt æquè pernicioſa. Facilè quidem vnus è medio tyrannus tollitur, multi tamen non itẽ: vnus nec tantoperè ciues opprimere poteſt, quàm multi: qui quò plures ſunt, eò deteriores. Certè nec tantum imperio Romano incommodi Nero, aut Caligula inuexit, quàm Cinna, Sylla, aut Ma-

Monorchiã regno prę ſtare.

rius: quorum vnuſquiſque dum aduerſarios perſequitur, totam labefactat Remp. multos vel ex optimis proſcribẽdo, ſpoliando, cædẽdo. Porrò inter multos, paucóſque vnius Reip. principes grauiſsimæ cõtentiones exiſtũt, quæ totas euertunt ciuitates, dum aliud alius ſentit, atque alius alijs excellere ſtudet. In Monarchia verò nulla huiuſmodi eſſe contentio poteſt, quandò à ſe vnus nunquàm diſſentit: ergo eadem eſt cæteris formis Reip. præponenda: quippe cum nunquàm, aut rarò diſsidijs, quæ ſunt peſtes regnòrum, commouetur: Legite autores omnes, hiſtorias euoluite, ciuitatum diuerſarum cognoſcite inſtituta, plures videbitis, & grauiores in rebus publicis contentiones fuiſſe, quàm vno turbulentiſsimo in regno. Quàm multæ Athenis turbæ vel leui de re ſæpè ſunt ortæ, quãto plures Romæ? Quod ſi autem in regno aliqua ciuium ſimultas

tas oriatur vel Regis iniuria, vel magnitudine tributorum excitata (quod rarò admodum fit) minimo negotio extinguitur, & cum incommodo pauciorum. Nã, conſeruatis pleriſq;, pauci ſedi tionis autores puniũtur. At in Reip. per turbatione prodibit aliquis Sylla, qui to tã penè Romanã nobilitatẽ extinguat, aut Thraſimachus, qui popularẽ Athenienſium adminiſtrationem tollat. Nec verò eſt mirãdum, multos minùs rectè, quàm vnum Rempub. poſſe gerere, cum multi eſſe æquè iuſti, ac prudẽtes, æquè Reip. conſulentes nequeãt, quandoquidem alio ſentiente, cupienteque aliud, Reipub. vnitas retineri non poteſt. Ex quo ſequitur, vt, quia in vnius imperio id nunquàm eueniat, quandò vnus eſt ſemper ſui ſimilis, regnum ſit præſtantiſsimum, quod nullas eiuſmodi mutationes ex diſparitate perſonarum ortas admittat. Quanuis enim vnius mores

ſæpè

ſæpè mutentur in melius, peiúſue, nunquàm eſt tamen in eodem tanta ingenij, morumque diſsimilitudo, quãta inter multos. Claudius Cæſar ingenio tam inconſtanti, & tortuoſò fuiſſe dicitur, vt modò clemens, interdum ſæuus, nonnunquàm timidus, aliquando animoſus videretur: tamen illa ipſa vitæ inconſtãtia, ſimul ac perſpecta eſt, cũctis innotuit, vt vel quod leuis eſſet, cognoſcetur. Et profectò veriſsimũ id eſt, quod circunferri vulgo ſolet, ibi eſſe perturbationem maiorem, vbi maior ſit multitudo: quoniam rarò inter ſe multi ſententijs congruant. Quod cum Reip. ſit perniciosum (quæ ordine partium ſuarum veluti muſicus quidam concentus conſtare debeat) ſequitur ſanè vnius imperium, cui nulla huiuſmodi accidat ordinis perturbatio, longè omnium optimum eſſe. Docet id ipſa naturæ effectio, in qua cum ſuperuacaneum ſit à

multis fieri id, quod á paucioribus effici poſsit, Monarchia item principem locum habeat, quæ id ipſum, quod cæteræ reſpublicæ, præſtet. Siquidem, vt experientia docemur, facilius diuerſæ res ab vno, quàm á multis in ordinem deducuntur: quia vnus omnino eſt cauſa ordinis, multi eò, quòd inter ſe vniantur: at cum Reſpub. varijs ex hominibus conſtet, ab vno certè principe, quã á multis, qui rarò idem ſentiunt, adminiſtratur: ergo commodior eſt Monarchia. Videmus quacunque in re benè conſtituta ordinem omnem ab vno veluti capite, cui reliqua ſubijciantur, proficiſci, idemque caput optimũ eſſe, quia reliquis præſit: tum vniuerſa & fieri, et ſuſtentari vnione: vt magna eius vis ſit, atque perfectio, cum eo, quòd res vnæ ſint, exiſtant: diuiſæ verò, ac multiplicatæ pereant. Quinetiam illud ad Monarchiæ præſtantiã magni eſt ponderis,

deris, quòd vel in ipſo multorum, paucorumue dominatu omnes ad Monarchiam velut ad finem tendunt, ſeu rectè, ſeu contrà gerant Remp. Nam ſi rectè ſibi conſentiant, vnius præſeferunt imperium: ſiquidem vniuerſus ſenatus, non hic, aut ille, dominatur: quòd ſi autem ex eo numero aliquis alijs excellere ſtudeat, id eo fit, quòd vnitas, quæ conſenſu multorum iuſtè imperantium continetur, ad vnum deuoluta tyrannis fit. Vnde ſequitur, Monarchiam præſtare, quãdo vel eius imago in cæteris formis Reip. appareat, omnesq; illam ſponte appetant. Quid enim? nónne cùm hæc inferiora ſublimium illorum, ac diuinorum velut imagines ſint, eaque vnius Dei nutu regantur, optimã etiã Reip. formam dicemus eſſe Monarchiam? Præterea tametſi commodius regno multorum, paucorúmue imperium eſſe videretur id tamen hoc illi præſtaret,

quòd

quòd cũ Reſp. legibus adminiſtretur, non alicuius legiſlatoris, aut principis autoritate: neceſſe eſſet, ipſam vnum habere aliquem autoritate ſumma præditum (qualis erat Romæ Dictator) ſicq́ Monarchia inducetur, vel legibus maximè neceſſarijs carere, quãdo nec eædẽ ſingula quæq́ comprehendant, et aliquando mutatione, correctioneq́ue indigeant. Quàm multas Romæ ſeditiones Agrariæ, & Tribunitiæ leges excitauerunt. Quantas Athenis, ac cæteris in rebuspublicis, dum ſenatores omnes eiſdem de rebus diſsiderent, dúmue conditæ ab vno legi reliqui repugnarent. Quàm etiam ob cauſam huiuſmodi in ſeditionibus vnum Reſp. veteres, cui ſumma deferretur poteſtas eligebant, quòd huic morbo ſuccurri à multis non poſſet. Bella verò, quæ neceſſaria ſunt à Repub. ſæpè gerenda, quis non videat à multis ducibus adminiſtrari non poſ-

ſe? cum vel Athenis, & Romæ, cæteriſque in Rebuſpublicis huic muneri vnus vel Dux, vel Dictator, vel alio quouis nomine princeps præficeretur. Prætereo multa Reip. neceſſaria, & quotidie accidentia, quæ geri planè, præterq̃ ab vno, nequeant. Ex quibus intelligi datur, Monarchiã inter Reip. formas omnes principem locũ obtinere, non ſolum confirmante id, vt audiſtis, ratione, ſed autoritate quoque magnorum virorum. Nam & parens poëtarum Homerus vnius principatum omnibus anteponit: idem non vno in loco Herodotus ſuauis, & grauis hiſtoricus: Plato, Ariſtoteles, cunctique philoſophi vno ore confirmant, quorum ſingula teſtimonia proferre, ne longior ſim, nolo. ANT. *Longior ne ſis, times Aureli, qui multa, quibus non video, quo pacto reſpondeas, nondum attigeris?* AVR. *Ecquænam iſthæc ſunt: nam*

ſatis

ſatis me Monarchiæ partes egiſſe puto. ANT. *Illa videlicet magno ex numero (paucis enim omnia complectar) grauia, & incommoda, quæ vnius inſunt imperio: primùm, quòd vnum plærique cunctorum negotijs imparem eſſe iudicant: deinde, quòd vnus facilius, q̃ multi, corrũpitur ira, odio, amore, voluptate, cum & poteſtas ei ſumma ſit, & abunde omnia ſuppetant: item, quod vnus princeps bonus eſſe nequeat ſemper quod ſit Reip. graue, è multis ſenatoribus autem non poſſe fieri, quin vnus ſit bonus: præterea, quòd vnus citius ſuam, aut amicorum vtilitatem ſpectet, quàm multi, è quibus vel aliquis ſit publicæ commoditatis ſtudioſus: poſtremò, quòd vni ſemper, eique potẽtiſſimo, quo cum æqualitas nulli ſit, parere ſit graue, cum liberi homines pareant æquali, quàm ſuperiori, libentiùs: quia æquabilius ſit huius imperiũ, atq;* Contra Monarchiã pro Rep.

ſpe obſtinendi aliquandò eandem dignitatem vel ſorte, vel ſuffragijs conceſſam æquo animo quiduis patiatur. AVR. *Hæcne Antoni ſunt, quæ minuere regni præſtantiam exiſtimas?* ANT. *Iſthæc ſanè ipſa.* AVR. *At quàm leuiter eadem à me refelli poſſint, attentè pauliſper audi, dum argumenta ijs contraria profero. Difficilè, inquis, imo ne fieri quidem poteſt, vt vnus tam multorũ negotijs, quàm ſint in aliquo regno par ſit: verum id quidem, ſi nullis ille laborum vicarijs, & adminiſtris vteretur: ſi ſolus grauia, atque leuia negotia per ſe conficeret. At cum princeps, vt ſuprà docui, quacunque in re adminiſtris vtatur (vt in bello ducibus, in forenſibus cauſis iudicibus, in Reip. adminiſtratione diuerſis magiſtratuum ordinibus, in religione ſacerdotibus, in ſingulis demũ muneribus probo, induſtrioq́ aliquo viro) quid illi quæſo multi agãt,*

Refutatio rationum Remp. Monarchię anteponẽtium.

quod

quod non ab vno commodiùs, & expeditiùs conficiatur? præſertim cū hac in parte regnū cōmune id cum cæteris formis Reip. habeat, nec aliud, quàm ſenatus, ſtatuat Rex, niſi quòd ab illo fit, idem à Rege per adminiſtros alios. Sic fertur Lycurgus Rex Ephoros ſibi munerum omnium collegas adiunxiſſe: ſic etiam auguſtus Agrippam, & Mœcenatem: cùm in hoc Rex à tyranno diſtet, quòd cuncta hic ſuo conſilio, ille multorum agat bonorum, cumque regnum eo ſit præſtantius, quo plures ſint eius participes. Verumtamen quoniam hac de re mihi tecum, vt arbitror, conuenit, pergam ad reliqua, ne in re facili diu hæream. Faciliùs princeps vnus, quàm multi, aut odio, aut ira, aut amore, aut voluptate capitur, eoque officium deſerere citiùs poteſt. Ego Regem non qualencunque è media vulgi fece lectum, quæro, ſed iuſtum, pium, inte-

grum, rectum, cæteris denique animi, quas dixi, virtutibus exornatum. Qui ſi talis ſit, nunquam profectò eſt timendum, ne aliquo eorum affectuum perturbetur. Iraſci eum poſſe fateor: at cohibetur à legibus, ab amicis, à grauibus, atque prudentibus viris, ab ijs, quorum ipſe conſilio, & autoritate regatur: eodemque modo maleuolentia, odium, voluptas, ac cæteri eius affectus his velut frenis conſtringi poſſunt: cum tamen ſi talis ſit, qualem nos finximus, nullo modo ſic perturbare debeat. Voluptates porrò, ac deliciæ, quæ reru͂ copiam conſequi ſolent, non modò principes viros adoriuntur, ſed etiam priuatos, atque vulgares. Itaque communis eſt hic morbus omnibus, non regibus tantum. Quibus etiam pro tanto negotiorum pondere, totq; laboribus, quibus quotidie implicantur, voluptas aliqua, eaque vel maior, quod maior ſit quoque moleſtia,

tan-

tanquam leuatio concedi poteſt : nec quòd apparatu, delicijs, luxúque maiori, quàm quiuis priuatus, vtantur, idcirco vitioſi putentur : cum & eorum moleſtiæ id poſcant, & aliquid amplius ipſorum laboribus debeatur. Eſſet quidem in homine priuato voluptas ea vitiò danda, quæ in Rege quotidiana eſt; in hoc contrà honeſta: quia vt eius perſona multò plus copiæ, & relaxationis requirit, ita maioribus vti poteſt voluptatibus: non vt ijs Sardanapali exemplo acquieſcat; ſed vt ad vitæ moleſtiam, curaſque aſsiduas hoc alleuamentum habeat. In omnibus tamen, vt antea docuimus, quoniam moderatus eſt princeps futurus, modum tenebit, nec plus voluptatis capiet, quàm ratio, moleſtiaque requirat. Illud porrò, quod tibi reſponſionem difficilem eſt viſum habere, minoris eſt ponderis, quòd rarius putes accidere, vt vnus ſemper ſit bo-

grum, rectum, cæteris denique animi, quas dixi, virtutibus exornatum. Qui ſi talis ſit, nunquam profectò eſt timendum, ne aliquo eorum affectuum perturbetur. Iraſci eum poſſe fateor: at cohibetur à legibus, ab amicis, à grauibus, atque prudentibus viris, ab ijs, quorum ipſe conſilio, & autoritate regatur: eodemque modo maleuolentia, odium, voluptas, ac cæteri eius affectus his velut frenis conſtringi poſſunt: cùm tamen ſi talis ſit, qualem nos finximus, nullo modo ſic perturbare debeat. Voluptates porrò, ac deliciæ, quæ rerũ copiam conſequi ſolent, non modò principes viros adoriuntur, ſed etiam priuatos, atque vulgares. Itaque communis eſt hic morbus omnibus, non regibus tantùm. Quibus etiam pro tanto negotiorum pondere, totq; laboribus, quibus quotidie implicantur, voluptas aliqua, eaque vel maior, quod maior ſit quoque moleſtia,

tanquam leuatio concedi poteſt: nec quòd apparatu, delicijs, luxúque maiori, quàm quiuis priuatus, vtantur, idcirco vitioſi putentur: cum & eorum moleſtiæ id poſcant, & aliquid amplius ipſorum laboribus debeatur. Eſſet quidem in homine priuato voluptas ea vitiò danda, quæ in Rege quotidiana eſt, in hoc contrà honeſta: quia vt eius perſona multò plus copiæ, & relaxationis requirit, ita maioribus vti poteſt voluptatibus: non vt ijs Sardanapali exemplo acquieſcat, ſed vt ad vitæ moleſtiam, curaſque aſsiduas hoc alleuamentum habeat. In omnibus tamen, vt antea docuimus, quoniam moderatus eſt princeps futurus, modum tenebit, nec plus voluptatis capiet, quàm ratio, moleſtiaque requirat. Illud porrò, quod tibi reſponſionem difficilem eſt viſum habere, minoris eſt ponderis, quòd rarius putes accidere, vt vnus ſemper ſit bo-

nus, quàm vel aliqui, aut vnus è multis. Nam id ego in te viceuerſa retorquere poſſum, faciliùs eſſe quidē, vnum inueniri probum, quàm multos, quoniā ſi quod in ijs ſit vitium, id grauius exiſtat, quàm ſi in vno, vt grauior eſt etiā in ipſis appetitus cum ratione contentio. Hunc autem vnum probum, quem ſegregamus è multis, Regem eſſe voluimus, quòd id quoque eiuſdem virtutes promereantur. Accedit huc, quòd vt diuturnior multorum eſt vita, ſic perniciosior eorum improbitas: quòdque faciliùs improbus vnus, aut moritur, aut cæditur, quàm multi iniuſti, & tyranni: itaque ſi quo diuturnius malum eſt, eò peſtilentius Reipub. vitiumque multorum & latiùs ſerpit, & eſt diuturnius, ſequitur ſanè, non eſſe idcirco multorum imperium regno anteponendum. Habet quidem incommoda ſua regnum, habet Reſpub. omnis: ſed certè

cum vitia vnius faciliùs tolerentur, quàm multorum, videamusque ibi eſſe plura, vbi plures ſint potentiores, nihil eſt, quòd hoc nomine regnum vituperetur. Si enim vereare, ne vnus ille, qui omnia teneat, improbus ſit, cur non æquè timeas, ne multi etiam illi ſenatores imperio, copiáque corrumpantur: cum idem eorum ſingulis, quod illi vni timendum ſit, cumque Romæ, alÿsque in rebuſpublicis plura, grauioráque, gerente omnia ſenatu, ſcelera ciuium extiterint, quàm ibidem regibus, aut vno ſemper regnante. Nec verò vnus, quòd addidiſti præterea, priuata commoda potius, quàm multitudinis quæret, cum eadem ratione, multis è ſenatorum numero propriam commoditatem ſpectantibus, maius Reip. incommodum afferatur: ſiquidem multi pro vno populi direptores exiſtunt. Præterea faciliùs vnius cupiditas, quàm multorũ expletur,

pau-

paucioraque ſunt ei ſatis. Quicquid igitur vni principi poſſe accidere putes, idem in ſenatoribus eſt multis, ſi eorum ſingulos æquè, ac vnum illum, corrumpi poſſe, grauioremque ipſorum eſſe tyrannidem, cernas. Poſtremum verò illud, quod obiecisti, quis non videat, q̃ leue, quamque nullius momẽti ſit? cùm durior ſeruitus ſit, parere multis, quàm vni: & ex multis iiſdem plures eſſe vno ſoleant aſperiores. Quæ enim libertas eſt, totidem Reges, dominoſque habere, quod vna in vrbe ſint ſenatores, inferioreſque his magiſtratus, quorum cogare inſolentiam perferre? quid illa tibi obtinendi magiſtratus ſpes alleuamenti affert, ſi nec cuiuis illud conceditur, niſi aut potenti, aut nobili, aut maximè honorato, nec ſors tibi, aut ſuffragia ipſum concedant? nunquid inani ſpe illectus duriſſimam æqualium dominationem perpetuo tolerabis? Graue putas

vni

vni ſemper domino obtemperare, eiuſdem familiares iniquo animo fers, nec multò durius putabis, vicino tuo, eíque fortaſſe inimico ſubijci? Vix poſſunt inæqualium, ac digniorum homines pati dominatum, ferent ſui ſimilium, aut inferiorum imperia? Equidem mihi nunquam perſuadere potui, multorum imperium ijs eſſe gratum, qui magiſtratum nunquàm obtinere poſſint, vel plebi demum ipſi, præterquàm ijs, penes quos tota autoritas ſit: cùm æquo animo ciues vel maximè liberæ ciuitatis principem vnum videamus optare, & accipere. Magna fuerat populi Romani autoritas, & libertas ante C. Cæſaris dominatum: tamen eodem cæſo ab optimis ciuitatis, nec iugum vnius Regis liber ille antea populus, data occaſione, excuſit, & magno etiam odio cædis autores eius, quem cuncti habuerant prius tyrannum, eſt perſecutus. Ex quo

per-

perſpicitur, nihil eſſe Reipub. vtilius, quàm vni optimo Regi parere, quandò id populus vniuerſus, exceptis paucis, id boni omnes, id publicæ tranquillitatis ſtudioſi ament, & cupiant. Quæ cũ ita ſint, ſatis me arbitror partes Monarchiæ egiſſe, et Antonij obiectiõibus reſpõdiſſe. LVC. *Egiſti ſanè Aureli copioſe, ac ſubtiliter: longã enim, atq; difficilem quæſtionẽ ſic explicuiſti, vt mirer, perſpicuitatẽ, breuitateque tãta abs te pertractatam eſſe. Sed adhuc mihi dubium, & iſti, credo, Antonio eſt, vt ex eius ſermone tacito licuit coniectare, num iſtum ipſum Regem, quem tu arbitratu tuo depingis, eligi tota ex communitate ciuium, ſpectatis eiuſdem moribus, atque virtute, oporteat: an ex genere Regio, & familia naſci? tum an eadem ratione, qua cunctis Reipub. formis præfertur Monarchia, vnus cunctorum princeps eſſe debeat potentiſſimus,*

mus, an alijs æqualis principibus. Hæc nobis quæſo Aureli, ſi otium eſt, explica: nam & difficilia cumprimis ſunt, et ſuperiori cum diſputatione tua finitima: ANT. *Gaudeo id equidem Luci ab Aurelio poſtulaſſe, quod cupiebam, quodque ipſe, niſi me præuertiſſes, fueram poſtulaturus. Quamobrem Aurelium ipſum vtrique oremus, id, vt ſi placeat, ex voto faciat noſtro.* AVR. *Faciam profectò amici libenter, quandò veſtris obſequi ſtudijs iã incœpi. Quod igitur ex me primum quæritis, an ne Regem eum, quem ego cunctis rerumpublicarum rectoribus prætulerim, moribusque formarim honeſtis, è multis eligi putem: an idem ex genere, cognationeque regia eſſe malim: mihi ſanè in eandem dubitationem incidere videtur, inquam id, quòd initiò quærebatur: num Regnum eſſet cæterarũ Reip. formarum præſtantiſſimum. Nam ſi* An Reges eligi melius ſit, quã naſci ex parentib⁹ Regib.

Re-

Reges eligantur, aut ijdem ex plebe, aut ex nobilitate, ſpectata tamen vitæ probitate cuiuſque, aſſumendi ſunt: ſi ex plebe, nobilitas id ægrè ferens multarum ſeditionum cauſa erit, quòd ſe negligi videat, vulgoque poſtponi: Si verò ex nobilitate, idem & plebs faciet, quapropter & diſsidia multa, & contentiones orientur, præſertim ſi ex nobilitate quis, vt ſæpè fit, aliquantò ambitioſior populi gratiam colligat, vt regno faciliùs potiatur: veluti Cæſar, ac L. Sylla: cumque nec tanta ſit inter cōditionis vtriuſque homines concordia, vt non interdum alteri ſeſe alteris coniungant, ſicque ipſorum potentia creſcat, & opes. Quod ſi etiam nulla conditionis, aut ordinis ratione habita, ſola virtutis cauſa, eligerentur: fieret tandem, vt filij cognatique Regum plebei eſſent, aut quiuis promiſcuè ex Regali eſſet familia: ſicque nullus nobilitati

præ-

præſtantiæ, honoríue locus relinqueretur: id quod rationi valde repugnat: cũ in Rep. & ordines ciuium, & gradus dignitatum eſſe debeant; vt ſunt etiam virtutum, meritorumq́ue omnium: fieret etiam, vt is, qui fuiſſet Rex ſemel, priuatæ vitæ pertæſus, regnandiq́ue cupiditate incenſus vel ſtudia ſibi multorum deuinciret, vt diutius regno poti- retur, vel turbas excitaret permultas, vt vi, rationéue alia potentiam conſtabiliret ſuam: id quod Cæſaris Dictatura, Dionyſij tyrannni, Tarquinijq́ue ſuperbi regna indicãt: quorum quiſque, ne ex eo dignitatis gradu, in quo fuiſſet, caderet, néue quòd eſſet deturbatus, priuatim viueret ſemper, multarum ſeditionum, bellorumq́ue cauſas præbuit. Præterea ſi Regi futuro neceſſaria eſt optima vitæ inſtitutio ad gerendam Remp. accommodata, Regesq́ue eligantur, aut omnes ciues inſti-

Aa tutio-

tutione regia informandi eſſent, aut eueniret demum, vt is, qui in regnū cooptaretur, nec benè inſtitutus, nec adminiſtrationi aptus eſſet: quod ſanè vtrunque & abſurdum, et incommodum eſt: cum huiuſmodi eſſe in Rep. æqualitas nec debeat, nec poſſit: cūque ab ipſa penè infantia principes non tam priuatæ vitæ moribus, quàm publicæ potius aſſuefaciēdi ſint, ne ſubitò ad Remp. accedentes ob rerum, ac negotiorum imperitiam omnia perturbent. Multi porrò (vt eſt hominibus callidis familiare hoc vitium) ſimulatione quadam virtutis, & ſpecie adumbrata regnum ambirent, eoque adepto, tyrannidem exercerent: vt fertur de Nerone, Caligula, deque alijs non paucis, qui regni ſui initio boni videri voluere: poſtea tamen potentia confirmata, occultam ambitionem, animique morbum indicauerunt. Iam ſi eligēdi Reges ſint, vel ſortitò id

fieri deberet, vel ciuium ſuffragijs. Si ſortitò, quid ineptius, quam fortunæ vniuerſam Reip. ſalutem, adminiſtrationemq́ committere: ſi ſuffragijs, quæ tanta eſſe cautio, religioq́ue poteſt, vt non ambitioni, gratiæ, affectui, ſtudijsq́ue pateat locus? accideret demum, vt potētiores, ac popularis gratiæ collectores regno ſemper potirentur, ſicq́ue idem ad paucos perueniret: quod noxium itē eſſe ſuprà docuimus: nunquam verò boni, honeſtiq́ue ciues eligerentur. Quinetiam ſi tanta naturæ vis eſt in ijs, quæ procreat, vt quò ſit præſtantior cauſa, eò ſit nobilior effectus: certè parentum nobilitas, præſtantia, regnum denique ad præcellentiam filiorum multùm contulerit: cum, vt præclarè Plato inquit, rationi ſit congruentius, meliora ex nobilium parentum ſatu ingenia oriri, quàm ex vulgarium. Vnde Horatianum illud:

Fortes creantur fortibus: & bonis
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Hinc ſequitur, regno eos aptiores eſſe, qui ſint ex parentibus nati Regibus, quàm qui ex priuatis: quandò vt illi opibus magis abundant, ita filios liberalius, adhibitis optimis præceptoribus, inſtituere poſſunt: tum ipſos à tenera ætate negotijs publicis: atque priuatis aſſuefaciunt: celſitudinem quoque animo quandam, & excellentiam ingenerant, quam ex maieſtate illa regia, pompaque filij concipiunt, & imitantur: denium id virtus, meritaque in Remp. Regum quaſi ſuo iure poſcunt, vt filij, ac nepotes eandem in dignitatem ſuccedant, tum honoris veluti premio; tum quia verò eſt ſimilius magnis, & excellentibus viris ortos paternam imitari virtutem, q̃ ex vulgaribus procreatos.

ANT. *Rectè tu quidem Aureli cauſam Regum declamas veluti Gorgias, aut Thraſymachus quidam, dum non tam rationum acumine, quàm vbertate dicendi nos vis obruere. Sed quînam his reſpondebis, quæ obijci poſſent, nõ naſci ſemper ex optimis Regibus filios probos, ſed aliquando Reip. pernicioſos: tũ eoſdem affluentia bonorum, licenciaq́ facilius corrumpi, quàm quoſuis priuatos: deinde citius vno aliquo ex regno præſtantem virum, imperioq́ue aptum aliquem deligi poſſe, quàm ex paucis vnius Regis liberis, aut vno ſaltem: cũ regna legibus natu maiori dentur.* AVR. *Certè haud hæc maioris momenti ſunt, ſi quæ ſuprà retuli, teneas memoriã. Nam ideo inſtitutionis bonæ curam nõ modo regibus, ſed quibúſuis parentibus commendamus, vt vel prauam filiorũ naturam diſciplina corrigant, & emendent. Bonorum item copia non magis*

ad vitium, & diſſolutionem inuitat, ſi quis ſit benè formatus, quàm ad liberalitatem, magnificentiam, virtutiſquè cætera officia. Naſci verò ex bonis parentibus filios non bonos, rarius profectò eſt, quàm bonos ex bonis: cũ omnia ſui ſemper ſimile procreent: ac ſi forte id ita eueniat, ſaltem non eſt eò melior electio, quando & improbi, ſceleratíque homines cooptari in regnum, & ij, qui iã cooptati virtutis nomine ſint, corrumpi vitijs eodem modo poſſint: vt ſunt ingenia hominum inconſtantia, & ad vitium procliuia Sed veniam tãdem ad id, ne ſingulis obiectionibus tuis Antoni, quibus diſputatione ſuperiori poſſit eſſe ſatisfactum, reſpondeam, quod ex me poſtremò Lucius quæſiuit: num illum ipſum Regem, quem finximus, reliquorum ei vicinorum, vel omnium denique, qui ſint cunque, ſi fieri poſſit, potentiſſimum eſſe, commodius

ſit,

ſit, quàm multis æqualem. Qua quidem de re plures hominum diuerſorum ſententias, & eas à mea longè diſcrepantes fore non dubito exiſtimantiũ æqualitatem potentiæ in Regibus optimam eſſe, vel quod patriæ conſuetudinis ſint, quàm rationis amantiores, vel Regibus ſuis, quorum exigua ſit potentia, plus æquo faueant. Ego verò ratione, vſuque rerum edoctus non modo potẽtiam multorum Regum æqualem non laudo, ſed eam etiam communi orbis tranquillitati multò pernicioſiſsimam duco. Nam ſi hominum auaritiæ aliquis finis eſſet, nemoque alterius bonis inuideret, aut eadem ſibi cuperet: darem id fortaſſe non ſolùm in regno, ſed alijs in rebus æqualitatem optimam eſſe: at cum eadem auaritia, regnandique cupiditas grauis, & inſatiabilis ſit, certè nec eſt æqualitas commoda, et qui eam opt[illegible]t, idẽ perpetua diſsidia, bellaque cupiat. Etenim

An ſit melius, Regem eſſe potentiſsimũ, an æqualẽ alijs.

aut ijdem Reges eiuſdem regionis, ſeu duo, ſeu tres, ſeu plures ſint, æquales nō ſunt opibus, opulentia, viribus, exercitatione, diſciplinaque ſuorum ſubditorum, aut planè æquales. Si inæquales, non dubium eſt, quin potentior opibus ſuis fretus opprimere minus potentem velit: quem ſi ſuperat, actum profectò erit de reliquis, quos ſine dubio (vt creſcit vnà cum copia rerum cupiditas) pariter ſubiugare conabitur, itaque nullus bellandi finis erit, dum vnus reliquos ſibi ſubijcere ſtudeat, alteri vel coniunctis opibus, vel diſſociatis, ſeſe tueātur. Accedit huc, quòd tametſi quis vnus æqualis alijs ſit, nemo tamen, vt eſt hominum inſolentia, ſibi pares eos exiſtimat, ideoque contemptis illis, bellum vltrò infert, eadem imperandi cupiditate incenſus. Quòd ſi verò æquales eſſe cunctis in rebus eos fingamus (id, quod nec fieri, nec perſuaderi cuiq; de alio poteſt) num

num tolli decertandi de ſumma rerum occaſio poterit, ſi nec dominandi libidine, nec occaſione iniuriarum, nec repetendorum bonorum iure homines nolũt priuari? Quin videmus plures inter æquales offenſionũ cauſas exiſtere, q̃ inter paucos: ſæpiusq́ue inter eos de principatu cũtenditur, ſi æquo ſemper Marte pugnetur, quàm ſi quis reliquis præſtet: quoniam vltionis cupiditas toties inſtauratur, quoties acceptum aliqua ex parte ſit malum. Exemplo ſunt Romanorum, Carthaginenſiumq́ue bella propemodum continentia, tum Athenienſium, & Lacædemoniorum, deinde Aſſyriorum, atque Perſarum, reliquarum demum nationum, præſertim finitimarum. Quæ ipſa diuturniora, & grauiora fuere, quòd æqualium imperium homines ferre nequeant, itaque illud labefactare conentur, quodq́ue inter finitimos plures ſint offenſiones, conten-

tionesque de finibus, de iniurijs, poſſeſsionum iure, atque alijs huiuſmodi cauſis. Vultíſne vtar exemplis, quæ hac in re plurimum valent? quantò plures fuere pugnæ in Italia, cum æquales Romanis Sabini eſſent, Veientes, Marſi, quàm cum vniuerſa prouincia vni populo pareret? quantò etiam in Hiſpania, ac reliquis prouincijs acriora, crebrioráque bella, cum multi in ijs reguli eſſent æquè potentes, quàm cum princeps vnus? Quod ſi hoc ita ſingulis prouincijs vſu euenit, nónne idem ipſum vniuerſo terrarum orbi accidat, qui à ſingulis partibus ſuis hac in re non diſſentit? Et ne longius perſequar omnia, quemadmodum eſſe præſtantius imperium vnius, quàm multorum ſuprà docuimus, quod Rempub. vnus, quàm multi, rectius adminiſtret: ſic etiam in vniuerſum commodior eſt mundo vnius

ſum-

ſummi Regis potentia, quàm æqualium multorum: quandò vel mundus idem quaſi vna Reſpublica eſt, & eadem ratione totum Regi debeat, qua partes eius omnes. Ita videmus vnum eidem vniuerſo parentem, rectoremque Deum præſidere, vnam ipſius mundi naturam, vnam rerum omnium ſcientiam, vnam virtutem, animam vnicuique rei vnam tributam, vnum Solem, vnam agendi, vnam perpetiendi vim, vnum finem extremum, omnia deniq. ab vnitate proficiſci, eòdemq. redire. Quæ cum ita ſint, ſequitur, multò humanis rebus eſſe commodius, vnum, ſi fieri poßit, vniuerſo præeſſe Regem, quàm pares multos: cui vni quaſi rationi vires animi omnes, ſic principes reliqui ſubijciantur. Præterea cùm vni principi cunctæ parent prouinciæ, pacatiores, tutioresque ab hoſtium, graſſatorumque impetu viæ ſunt, quaſcunque

in

in regiones libeat proficiſci, plura exiſtunt inter diuerſas nationes commercia, maior cunctarum rerum importatorum vbique copia, maior mercaturæ opportunior, maior apud omnes tranquillitas, religionis maior conſenſio, opes ciuium maiores, cultus, experientiaque maior, propter conſuetudinem gentium diuerſarum maior rerum cognitio, diſciplina melior diuerſis ex moribus, & inſtitutis rerumpublicarum percepta. Hæc omnia, pluraque his poterit quiſque obſeruare. Si imperij Romani longè latiſsimi commoda intueatur, ſi aliarum rerumpublicarum, atque regnorum: quæ quanto ampliora fuere, tanto maioribus vſa ſunt commoditatibus. Contrà ſi anguſtis finibus regnum concludatur quanta eſt, bone Deus, hominum ignorantia, quanta ruditas, & imperitia, quanta externarum rerum admiratio,

quanta neceſſariarum rerum penuria? Taceo huiusgeneris multa incommoda, quibus carent profectò, qui anguſtis ſèpti finibus, patrio ſolo nunquã egrediũtur. ANT. *Nónne dixi te Gorgiæ, aut Thraſymacho ſtuduiſſe videri Aureli perſimilem? Quémnam hæc tibi probaturum exiſtimas? cum tam diuerſis nonſolum nationum moribus, ſed etiam prouincijs vnus præeſſe nequeat, quin multa bella, & offenſiones naſcantur? velut Romano imperio, quod (vt cunctorum latiſsimum fuit, ita nec decimã orbis partem occupauit, accidiſſe videmus) & omnes nationes regno nequaquam delectãtur, probata magis Reip. libertate, & luxum cum copia, imperijque latitudine creſcere ſit neceſſe: vt creuit quoque apud eas nationes, quæ olim latiſsimè imperauerunt.* AVR. *Cur non prudentia potius Antoni moderatioque augeatur, collatis inter ſe varijs*

homi-

hominum moribus? cur non ex notitia, vſuque maiori obſeruatio fiat diligentior, diſciplinaq; melior? An verò ſtatim homines vitia earũ nationũ, quibúſcũ communicent, diſcent, ac non potius honeſtos mores imitabuntur? certè ſi rectè informati ſint, nõ magis vitijs aliorum inquinabuntur, quàm inſtitutis, bonisque moribus imbuentur. Atqui ex his, quæ ſum hactenus complexus, non modò veſtris, vt arbitror Luci, & Antoni, quæſtionibus reſpondi, ſed meam etiam omnem de regno, eiuſque origine, inſtitutione, cæterisque illi adiunctis rebus ſententiam expoſui: niſi quid nobis aliud videtur, de quo etiámnum dubitetis. ANT. *Ego ſanè, quandò tibi omnem diſſerendi locum ipſe aſſumpſiſti, nec meam itidem me rationibus ſententiam tueri, & exponere paſſus es: multa, quæ tu pro veris, & exploratis conſtituiſti, vocaram in dubium*

Epilogus.

ite-

iterum: ſed vt ſermoni noſtro finis tandem imponatur: neque enim eſt vniuerſa retexendà diſputatio: ſentire quiduis te patiar. L V C. *Mihi certe Aureli tantam ingenij tui admirationem aliàs ſæpenumero peperiſti, vt te magni ſemper fecerim, atque coluerim: nunc autem expectationem meam hac diſputatione tua vicisti: in qua & id, quod à te propoſitum eſt de principis atq; regni optimi inſtitutione ex voto perfeciſti meo, & plura profectò, quàm à te petenda erant, præſtitiſti. Equidem illud vehementer admiror, quòd cum ratione cuncta, quæ dici de regno potuerunt, confirmaueris, eadem vt ex ſermone tuo intelligo, quaſi noſtro in Hiſpaniæ regno, Regeque poſita indicauiſti. Multa enim moribus, ingenioque noſtrorum hominum congruentia dixiſti, plura Regum eorundem inſtitutioni apta, plæraque demum ad noſtræ Reipublicæ*

for-

formam accõmodata. Vnde vicisti profectò meam illam expectationẽ, quam diſputationis huius initio habebam, dũ tu de aduentu in Britanniam Philippi rogatus eſſes. Hæc enim magna, et præclara neſcio qua felicitate inſperata mihi audire contigit. Antea certè Reip. noſtræ, Regumq; bonitatem, æquitatem, præſtantiam, integritatem, cæteraque bona (quæ quidẽ in ijs fuere permagna plurimi faciebam) nunc autem ſermone perſuaſus tuo magis etiam admiror.

AVR. *Nihil eſt ò Luci, quod tanti orationem meam facias: te verò magis miror de noſtræ patriæ præſtãtia nunc demum dubitare: nec tibi in mentem veniſſe illud, quod grauis, ac diligens autor Oroſius noſter ſcribit, nullos fuiſſe vnquam in noſtra Hiſpania tyrannos, vel ipſa ex regione ortos, vel aliunde admiſſos, vt alijs in plærisque prouincijs. Quod quàm ſit verum declarant*

Hiſpaniæ, eiusq; regũ laus.

bella

bella illa ducentos, & eo amplius annos à noſtris contra Romanos geſta: in quibus ijdem partim deuicti, partim victores tandem Auguſti ætate in illorum poteſtatem prorſus venere. Ijdem poſtea illius populi mores, linguamque, neglecta materna, celerrimè complexi: tã ſunt ſtudioſi partium Romanarum effecti: vt cum Gotti, Vãdali, Sueui, aliæq́ barbaræ nationes Hiſpaniam (irruptis Pyreneis montibus cæſiſque Dydimo, & Veriniano fratribus, qui tunc opibus ſuis aditum illum tuebantur) poſt quadringentos annos, ex quo Hiſpania vniuerſa in prouinciam redacta fuit, id eſt, imperante Honorio, inuaſiſſent, atque in regione illa ſedes, regnique ſolium poſuiſſent: vix à Siſebuto Rege, hoc eſt, poſt annos ducentos, ex quo dominabantur Barbari, ereptà omnino Romanis prouincia ſit: cùm toto illo CCC. annorum, quo ferè in Hiſpania

Gotti imperauerunt, ſpacio permultæ ciuitates in fide Romanorum permanſiſſent: quouſque diſsidentibus ſæpè vtriſque populis, maxima prouinciæ pars in Maurorum poteſtatem, Iuſtiniano. II. Cæſare, venit. Atque hîc quidem non modò fidem, conſtantiamque noſtrorum hominum intueri licet, ſed regiæ quoque familiæ antiquitatem, ac nobilitatem: quæ ab Ataulpho Gottorum Rege Honorij Cæſaris ex Placidia ſorore affine deducta, mille & centum annos nec intermiſſa, nec extincta calamitatibus vllis eſt. In tanto Regum numero, quantus hoc toto fuit tempore, mirum profectò id eſt, nullum apud nos fuiſſe vnquam tyrannum, quemadmodum idem ille Oroſius prædixit: cùm nec illatum, vt fertur, à Roderico Rege Cauæ Iuliani Tingitanorum comitis filiæ ſtuprũ à noſtris æquo animo ferri potuerit, nec Petri

Caſtellæ Regis crudelior, quàm iniqua mens diu ſit permiſſa, nec vlla denique, ſi quæ fuerit, Regis cuiusquã crudelitas, auaritia, tyrannis relicta fuerit aliquandò impunita. Interim tanta noſtrorum in principes ſuos fides, ac ſtudium extitit, vt nullum perfidiæ, aut iniquæ ſimultatis exemplum noſcamus: vt illam taceam præclaram Saguntinorũ erga Romanos fidem, vt denique eximium Romanorum ſtudium, quo ſemper flagrauerunt, quandiu eorundem imperio ſibi parendum putauere. Nec verò referre hîc neceſſe eſt, quot principes excellentes ex ea vna prouincia nati non modò ipſam iuſtiſſimis legibus rexerint, ſed externas etiam nationes: cùm vel Traianus, Adrianus, Gracianus, Theodoſius imperatores iuſtiſſimi exemplo eſſe poſſint. Nec etiam gentis ingenia, mores cultum, fortitudinem, probitatem, conſtantiam, fi-

 dem,

dem, aut ducum multorum præclarè res geſtas, aut fertilitatem regionis, & copiam rerum omnium, aut hominum doctiſſimorum præſtantiam dicere oportet, cū uberiorem hæc orationē requirant, & longius, quàm inſtitueram, ſim prætervectus. Quocirca nec tu deinceps de regni noſtri bonitate Luci dubita, nec tu Remp. illi vllam Antoni præferas, cum vel exempla hæc ſatis ſint, quæ commemoraui, & plura ſe his offerre poſſint, ſi huius, quem initiò propoſui, Philippi vitam, moresque perſpiceas.

FINIS.

ANTVERPIÆ.
Typis Io. VVithagij.

ROMA

ERRATA.

A,2.facie 2.ver.17. dixi.pro.duxi,a.4. fac.1. ver.3.propoſitio.pro propoſitis.fac.2. ver.7. caſus pro cuius.B.1.fac.1.ver.19 ſidem.pro. ſidum.ver.14.prædicant.pro.prædicent.B. 3.fa.2.ver 3.ſermone pro.ſermones.B.6.fac. 2.ver.11 ἡγεμουντόν.pro.ἡγεμονικόν. C.3.fac.2. ver. 17 in deeſt.ante Athlantico C.4.fa.2.ver.10. potuit.pro.potuerit.C.5.fac.2.ver.11.domitor.pro dominatu.C.6 fac.2.ver.19. ſupremam.pro.ſupremum. C.7.fac.1.ver. 19.Rei. pro.Reip.ver 21.quę.pro.quoq;. D 2.fac.1. ver.1.&c.pro.vt.D.7.fac.1.ver.4.inducetur. pro.indurentur.ver.17 at.pro.ac.D.8.fac.1. ver.12.ille.pro.illi.fac.2.ver.18. cōmodatur. pro.commendatur.E.2.fac.1.ver.16.deeſt.agros.poſt.per.E.4.fac.1. ver.12.ſuſcipietur; pro.ſuſcipiet.fa.2.ver.12.ſaltem.pro. ſaluté. F.3.fac.1.ver.15.multá pro.multū. F.4.fac.1. ver.10.tum.pro cum. F.5.fac.1.ver.6. aggerēdum.pro eggerendū.G.2. fa.2.ver.14.deeſt in.poſt.ducat.G.4.fa. .ver.19. conſulturæ.pro conſultare.G.6 fac.1. ver.22. feciſſe, pro.fuiſſe.G.7.fac.1.ver 18.eius.redundat. H.2.fa.2.ver.11.iure.pro.in.re.H.3.fa.1.ver.8. dicatū. pro.dicatur. I.5.fac 1. ver.11. purgat. pro.purgatis. fac.2.ver.8. ferè.pro.fece.ver. 10.neglecta pro neglecto.ver.15 dialecticis. pro.dialectica.I.7.fa.2.ver.11 adhibere pro. adhiberi in.K.2.fac.1.ver.13. vis. pro.ius. K. 2.fac.

2.fac.1.ver.17.diſtributus pro diſtributis.K.
3.fac.1.ver.12.vſu.pro vſum.ver.10.euentu.
pro euentus K.5.fa.1.ver 1.retinebis tu.pro.
retinebitur.ver.19.Reip.pro.Reſp K.7.fac.
1.ver.22.deeſt.magis. poſt etiã.fa.2.ver.12 ar
mẽtariũ ꝑ.armamẽtariũ K.8.fa.1.ver.9.a no
ui.ꝑ an.nõ L.5.fa.1 ver.10.Romani pro.Ro-
manis.Q.2.fa.ver.9.deeſt eſt.Q.7.fa.2.ver.
19.aut.pro autẽ.Q.7.fa.2.ver.13 aut.pro.aũt.
R.7.fac.1.ver.5.deeſt ſunt.S.3.fac.1.ver.16.
Rege pro.Regem.S.4.fac.2.ver.3.adhibeat
pro.adhibeatur.S.6.fac.2.ver.11.populus ꝑ
populis.S.8.fac.2.ver.15.probi.pro.proli.
T.5 fac.2.ver.3.inuitari.pro imitari.ver.14.
pacis pro.paucis.T.7.fac.1.ver.10.factus.
pro.faſtus.T.8.fac.2.ver.1.pertinet.pro.per-
tinent.V.3.fac.1.ver.5.abrogantis.pro.abro-
gatis.V.5.fac.2.ver.20.quam.pro quem.V.8.
fac.1.ver.2.virtute pro.virtuti.X.6 fa.1.ver.
23.Ne.pro.Næ.Aa.6.fac.2.ver.1.regiones.
pro.regionem.ver.4.importatorum.pro.
importatarum.ver.5.deeſt.&c.Aa.8.fac.1.
ver.11.noto pro.voto.

BIBLIOTECA ROMA